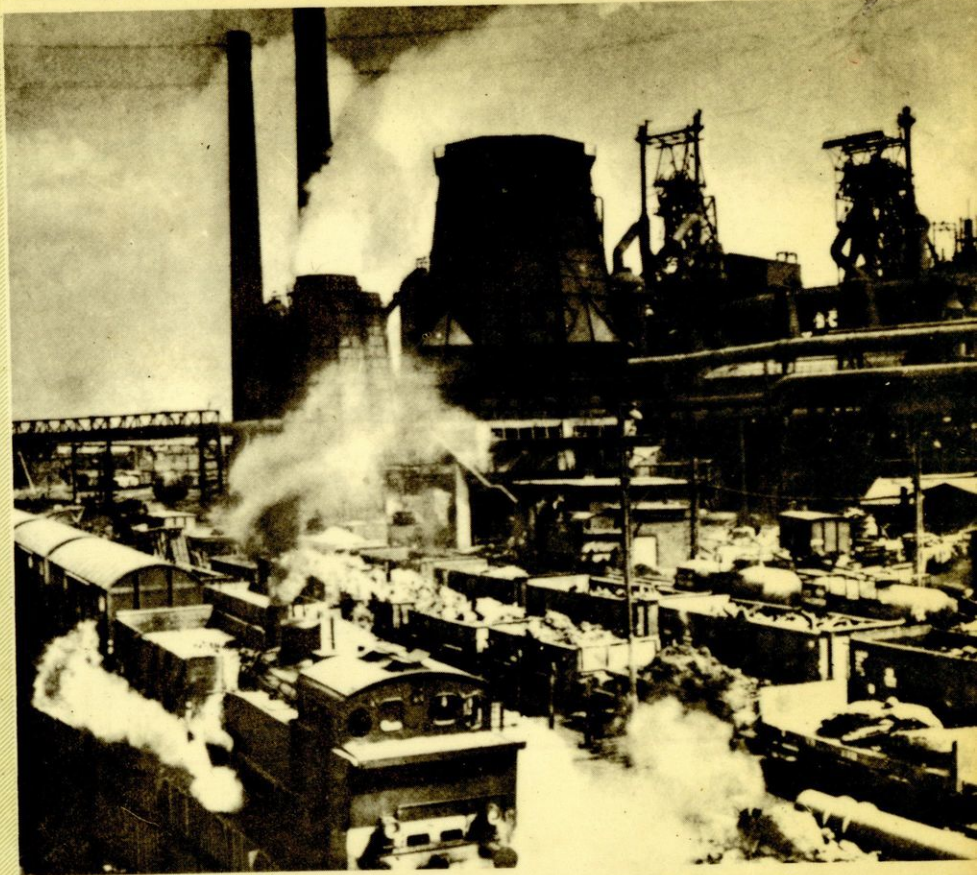

ΑΛΚΙΝΟΟΥ ΜΑΖΗ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1982

Υψηλοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1982 MAZ

ΑΛΚΙΝΟΟΥ ΜΑΖΗ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1982**

Βιβλιογραφία Στατιστικῶν στοιχείων :

1. STATISTICAL YEARBOOK 1975.
UNITED NATIONS.
2. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1977.
ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ μεταγλωττισμὸς τοῦ βιβλίου ἔγινε ἀπὸ τὸ συγγραφέα μὲ τὴ συνεργασία τοῦ
κ. Κων. Μικροῦδη, φιλολόγου Γενικοῦ Ἐπιθεωρητῆ Μ.Ε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

1. Όρισμός τής Γεωγραφίας.

Ἡ σύγχρονη Γεωγραφία δέν ἀρκεῖται στό νά περιγράφει τή θέση τῶν διαφόρων τόπων, τή μορφολογία, τό κλίμα ἑνός τόπου κλπ., ἀλλά ζητεῖ νά ἐξηγήσει τά διάφορα γεωγραφικά φαινόμενα. Ἡ Γεωγραφία εἶναι κλάδος τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καί ἐρευνᾷ τά φαινόμενα πού συμβαίνουν στήν ἐπιφάνεια τῆς Γῆς προσπαθώντας νά βρεῖ τήν αἰτιώδη σχέση πού συνδέει αὐτά τά φαινόμενα.

2. Διάρθρωση τῆς Γεωγραφίας.

Ἐπειδή τό πεδίο πού ἐρευνᾷ ἡ Γεωγραφία εἶναι εὐρύτατο γι' αὐτό ἡ Γεωγραφία διαιρεῖται σέ τρεῖς μεγάλους κλάδους, τή Φυσική Γεωγραφία, τήν Ἀνθρωπογεωγραφία καί τήν Οἰκονομική Γεωγραφία.

α) Ἡ **Φυσική Γεωγραφία** ἐξετάζει διάφορα φυσικά φαινόμενα, πού παρατηροῦνται στήν ἐπιφάνεια τῆς Γῆς, π.χ. ἐξετάζει τή μορφολογία τῆς ἐπιφάνειας τῆς Γῆς, τά κλίματα, τίς κινήσεις τῆς θάλασσας, τή γεωγραφική κατανομή τῶν φυτῶν καί τῶν ζώων κλπ.

β) Ἡ **Ἀνθρωπογεωγραφία** ἐξετάζει τήν ἐπίδραση πού ἐξασκεῖ τό φυσικό περιβάλλον στή ζωή καί στόν πολιτισμό τῶν ἀνθρώπων καί, ἀντίστροφα, τήν ἐπίδραση πού ἐξασκεῖ καί τίς μεταβολές πού προκαλεῖ ὁ ἄνθρωπος στό φυσικό περιβάλλον.

γ) Ἡ **Οἰκονομική Γεωγραφία** ἐξετάζει τήν οἰκονομική ζωή κάθε χώρας καί τίς οἰκονομικές σχέσεις πού ἀναπτύσσονται μεταξύ τῶν διαφόρων χωρῶν, γιατί ὁ φυσικός πλοῦτος κάθε Χώρας καί οἱ ἀνάγκες τῆς κάθε ἀνθρώπινης κοινωνίας εἶναι διαφορετικές.

(*) **Σημείωση.** Στοιχεῖα ἀπό τή Φυσική Γεωγραφία διδάχτηκαν σέ προηγούμενες τάξεις.

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ο ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

3. Ο άνθρωπος πάνω στη Γῆ.

Ο άνθρωπος είναι παλιός κάτοικος του πλανήτη μας, εμφανίστηκε όμως πάνω σ' αυτόν τελευταίος από όλα τα οργανικά όντα. Για τους προϊστορικούς χρόνους δεν υπάρχουν γραπτά μνημεία. Έτσι η μελέτη της προϊστορικής ανθρωπότητας στηρίζεται στα απολιθωμένα σωματικά υπολείμματα των προϊστορικών ανθρώπων και ακόμα στα αρχαιολογικά ευρήματα, που φανερώνουν την πνευματική ανάπτυξη και τον ψυχικό βίο του προϊστορικού ανθρώπου.

Η έπιστημονική έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο άνθρωπος υπάρχει πάνω στη Γῆ από τις αρχές του τεταρτογενοῦς αιώνα. Από τα παλαιοντολογικά ευρήματα φαίνεται ότι στις αρχές του τεταρτογενοῦς αιώνα έζησαν δύο τύποι ανθρώπων, που τους διακρίνουμε με τα ονόματα **πρωτόγονος άνθρωπος** και **σοφός άνθρωπος**. Απολιθώματα του πρωτόγονου ανθρώπου βρέθηκαν σε πολλά σημεία του πλανήτη (Δ. Εὐρώπη, Κροατία, Ροδεσία, Κίνα κ.ά.). Τό γεγονός αυτό φανερώνει ότι ο πρωτόγονος άνθρωπος έζησε για πολύ χρόνο, κι έτσι μπόρεσε νά εξαπλωθεῖ πάνω στη Γῆ. Ο πρωτόγονος άνθρωπος εξαφανίστηκε στα μέσα τῆς πλειστόκαινης εποχῆς (βλ. πίνακα 1). Ἀλλά ὁ πρωτόγονος άνθρωπος, πρίν εξαφανιστεῖ, έζησε για ἄρκετό χρόνο παράλληλα μέ τό σοφό ἄνθρωπο, που εἶχε ἄνωτερες σωματικές καί πνευματικές ικανότητες. Ὁλόκληρη ἡ ανθρωπότητα έχει κοινή καταγωγή. Ἀκόμα όμως δέν ξέρουμε θετικά ποῦ εμφανίστηκε γιά πρώτη φορά ὁ ἄνθρωπος.

4. Τό φυσικό περιβάλλον τοῦ προϊστορικοῦ ἀνθρώπου.

Στή διάρκεια τοῦ τεταρτογενοῦς αἵωνα πολλά καί σημαντικά γεωλογικά φαινόμενα ἔδωσαν στίς ἡπείρους τή σημερινή μορφή τους (π.χ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Διαιρέσεις του τεταρτογενούς αιώνα - Δυτική Εύρωπη

ΠΙΝΑΚΑΣ 1					
Διαιρέσεις του τεταρτογενούς αιώνα - Δυτική Εύρώπη					
Γεωλογική διαίρεση	Κλίμα	Ζωα	Απολιθωμένοι άνθρωποι	Αρχαιολογική διαίρεση	
Τεταρτογενής αιώνας	Πλειόκαινη	Α' Παγετώδης Α' Μεσοπαγετώδης Β' Παγετώδης Β' Μεσοπαγετώδης	Μεσημβρινός ελέφαντας Μεσημβρινός ελέφαντας	Ανθρωπος ; ; ΠΡΩΤΟΓΟΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ Ανθρωπος Νεάντερταλ (δολιχοκέφαλος) ΣΟΦΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ Φυλή Γκριμάλντι (δολιχοκέφαλος) Φυλή Κρομανιόν (δολιχοκέφαλος)	Ήωλιθική εποχή (:) Παλαιολιθική εποχή Κατώτερη Ανώτερη Μεσολιθική εποχή
		Γ' Παγετώδης (ή ισχυρότερη)	Πανίδα ψυχρού κλίματος. Μαμμούθ		
		Γ' Μεσοπαγετώδης (κλίμα γλυκό)	Πανίδα θερμού κλίμα- τος. Ίπποπόταμος		
	Μέση	Δ' Παγετώδης (κλίμα ψυχρό και υγρό)	Πανίδα ψυχρού κλίματος. Μαμμούθ		
		Μεσοπαγετώδης (κλίμα ψυχρό και ξηρό)	Πανίδα στέππας ή τούντρας Τάρανδος		
		Ανώτερη	Κλίμα γλυκύτερο	Ελάφι	
Ολόκαινη	Κλίμα όμοιο με το σημερινό	Πανίδα και χλωρίδα όμοια με τη σημερι- νή. Εξημέρωση ζώων, καλλιέργεια	Εμφάνιση βραχυκεφάλων Μεγάλες μετακινήσεις λαών Φυσικός τύπος διάφορος κατά τόπους	Νεολιθική εποχή 'Ορείχαλκου Σιδήρου . } Μετάλλων	
Κατά Α. GIBERT και G. TURLOT				ΙΣΤΟΡΙΑ	

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ή καταβύθιση της Αιγυπτίας, ο βαθμιαίος περιορισμός της Κασπίας, ο αποχωρισμός της Μ. Βρετανίας από την ήπειρωτική Ευρώπη, ή καταβύθιση των τελευταίων λειψάνων της ήπειρου που άλλοτε ήταν στο Β. Ατλαντικό ωκεανό).

Ο τεταρτογενής αιώνας διακρίνεται και για τις διαδοχικές εξαπλώσεις των παγετώνων, που περιοδικά σκέπασαν μεγάλες επιφάνειες των ηπείρων. Έγιναν τέσσερις εξαπλώσεις παγετώνων. Έπειτα όμως από κάθε εξάπλωση των παγετώνων ακολουθούσε μία μεσοπαγετώδης εποχή με κλίμα εύκρατο. Αυτές οι εναλλαγές των κλιματολογικών όρων είχαν πολύ μεγάλη επίδραση στη ζωή των φυτών, των ζώων και των ανθρώπων που ζούσαν τον τεταρτογενή αιώνα.

5. Οι προϊστορικοί χρόνοι.

Οι προϊστορικοί χρόνοι διακρίνονται σε δύο μεγάλες εποχές, την **εποχή του λίθου** και την **εποχή των μετάλλων**.

α) Η εποχή του λίθου. Ανάλογα με την εξέλιξη της ζωής του ανθρώπου διαιρούμε την εποχή του λίθου σε δύο βαθμίδες, την **παλαιολιθική** και τη **νεολιθική εποχή**.

Η παλαιολιθική εποχή είχε τη μεγαλύτερη διάρκεια από κάθε άλλη περίοδο της προϊστορίας. Στην αρχή το κλίμα ήταν θερμό και ο άνθρωπος ζούσε με το κυνήγι, το ψάρεμα και με καρπούς. Αργότερα το κρύο της παγετώδους εποχής ανάγκασε τον άνθρωπο να καταφύγει μέσα σε σπηλιές και να φτιάξει ενδύματα με δέρματα ζώων. Όσο περνούσε ο χρόνος, ο άνθρωπος αποχτούσε ανώτερη φυσική εμφάνιση, ικανότητα να χρησιμοποιεί καλύτερα το χέρι του και πνεύμα εφευρετικό. Κατά το τέλος της παλαιολιθικής εποχής ο άνθρωπος ζούσε πιά ήρεμος, γιατί ήταν εφοδιασμένος με ό,τι χρειαζόνταν για τη συντήρησή του. Τότε για πρώτη φορά στράφηκε προς την τέχνη και έγινε χαράκτης, ζωγράφος, γλύπτης. Ο «σοφός άνθρωπος» εμφανίστηκε στα μέσα της παλαιολιθικής εποχής και αποτελούσε δύο φυλές, τη φυλή Κρομανιόν, με χαρακτηριστικά της λευκής φυλής, και τη φυλή Γκριμάλντι, με νεγροειδή χαρακτηριστικά(*).

Η νεολιθική εποχή χαρακτηρίζεται από την εξάπλωση του «σο-

(*) Οι φυλές πήραν τα ονόματα από τις σπηλιές Κρομανιόν (Γαλλία) και Γκριμάλντι (Ιταλία) όπου βρέθηκαν οι πρώτοι σκελετοί.

φοῦ ἀνθρώπου», ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται ἡ σύγχρονη ἀνθρωπότητα. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὸ κλίμα ἦταν εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τότε ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταστάθηκε σὲ καλύβες πού ἐπλεκε μέ κλαδιά ἢ ἐχτιζε μέ πλίνθους. Οἱ μικροὶ συνοικισμοὶ γιὰ ἀσφάλεια εἶχαν ἓνα περίφραγμα ἀπὸ πασσάλους. Γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια δημιουργήθηκαν μέσα σὲ λίμνες οἰκισμοί, πού ἦταν δλόκληρες πόλεις. Ὁ ἄνθρωπος τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς ἐξημέρωσε ὀρισμένα ζῶα (τὸ σκύλο, τὸ βόδι, τὸ πρόβατο, τὴ γίδα, τὴν κότα) καὶ ἄρχισε νὰ καλλιεργεῖ διάφορα φυτὰ (σιτάρι, κριθάρι, σίκαλη, λινάρι κ.ἄ.). Κατὰ τὴν νεολιθικὴ ἐποχὴ ὀργανώθηκε ἡ ἀγροτικὴ ζωή.

β) Ἡ ἐποχὴ τῶν μετάλλων. Ἡ μεταλλουργία φαίνεται ὅτι γεννήθηκε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀσίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διδάχτηκε στοὺς ἄλλους λαοὺς ἢ κατεργασία καὶ ἡ χρησιμοποίηση τῶν μετάλλων. Στὴν Εὐρώπῃ ὁ χαλκὸς ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖται στὰ μέσα περίπου τῆς τρίτης χιλιετηρίδας πρὸ Χριστοῦ. Ἐπειτα γενικεύθηκε ἡ χρῆση τοῦ ὀρείχαλκου (κράμα χαλκοῦ καὶ κασσίτερου). Τέλος ἄρχισε ἡ χρῆση τοῦ σιδήρου πού συμπίπτει μέ τὴν ἑναρξὴ τῆς Ἱστορίας. Κάθε λαὸς ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ σίδηρο σὲ διαφορετικὴ χρονικὴ στιγμή. Ἔτσι στὴν Ἑλλάδα ἡ χρῆση τοῦ σιδήρου ἄρχισε κατὰ τὸ IB' π.Χ. αἰῶνα, ἐνῶ στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπῃ ἄρχισε κατὰ τὸν Η' π.Χ. αἰῶνα.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

6. Ἡ ἐπίδραση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος στὸν ἄνθρωπο.

Τὸ φυσικὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο ζεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἐξασκεῖ μεγάλη ἐπίδραση σ' ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἰδιαιτέρα ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται σὲ ἄμεση ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὸ ὑπέδαφος, τὸ κλίμα, τὸ νερὸ καὶ τὸν ὀργανικὸ κόσμο.

α) Ἡ μορφολογία καὶ ἡ φύση τοῦ ἐδάφους προσδιορίζουν τίς ἀσכולίες τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ εἶδη τῶν φυτῶν πού καλλιεργοῦνται. Ἀπὸ τὴ μορφολογία ἐξαρτᾶται πολὺ καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς συγκοινωνίας.

β) Ἀπὸ τὸ ὑπέδαφος ἀντλεῖ ὁ ἄνθρωπος διάφορα ὀρυκτὰ χρήσιμα γιὰ τὴ ζωὴ του (μεταλλεύματα, γαιάνθρακα, πετρέλαιο, γαιαέρια).

γ) Τό κλίμα προσδιορίζει τό φυτικό καί ζωικό κόσμο μιᾶς χώρας καί ἐπιδρᾷ στό νευρικό σύστημα καί τίς φυσιολογικές λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου. Παρατηρήθηκε ὅτι μερικά κλίματα διεγείρουν ἢ ἀντίθετα καταστέλλουν τήν ἀνθρώπινη ἐνεργητικότητα. Ἔτσι ὅλες οἱ ἀνώτερες μορφές πολιτισμοῦ ἀναπτύχθηκαν μέσα σέ περιοχές πού ἔχουν εὐκρατο κλίμα, μέ ψυχρή ἐποχή (χειμῶνας).

δ) Τό νερό εἶναι βασικός παράγοντας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Γι' αὐτό οἱ ἄνθρωποι δημιουργοῦν τίς ἐγκαταστάσεις τους γύρω ἀπό πηγές, πηγάδια, λίμνες καί κατά μήκος ποταμῶν. Ἀπό τά πιά παλιά χρόνια οἱ ποταμοί χρησιμοποιήθηκαν σάν δρόμοι γιά τή μεταφορά ἀνθρώπων, ἐμπορευμάτων καί πολιτισμοῦ. Ἡ θάλασσα ἐξάσκησε τεράστια ἐπίδραση στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Διευκόλυνε τίς ἐμπορικές συναλλαγές καί τήν ἐπαφή τῶν πολιτισμῶν. Ἐνα ἀπό τά σημαντικότερα γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας ἦταν τά πρῶτα ταξίδια τοῦ ἀνθρώπου στοὺς μεγάλους ὠκεανούς.

ε) Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπό τά φυτά καί τά ζῶα, γιατί ἀπό αὐτά ὁ ἄνθρωπος παίρνει τροφή, ὑφαντικές ὕλες, καύσιμα, οἰκοδομικά ὕλικά καί χρησιμοποιεῖ τά ζῶα ὡς μέσα μεταφορᾶς.

7. Ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀνθρώπου στό φυσικό περιβάλλον.

Μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου ὁ ἄνθρωπος ἀπόχτησε πολὺτιμες γνώσεις γιά τή Φύση κι ἀκόμα ἐγινε ἱκανός νά ἐπεμβαίνει στό φυσικό περιβάλλον καί νά προκαλεῖ ἀποτελέσματα εὐνοϊκά γιά τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀνθρώπου στό φυσικό περιβάλλον εἶναι τόσο μεγαλύτερη, ὅσο μεγαλύτερες εἶναι οἱ ἐπιστημονικές καί τεχνικές κατακτήσεις του.

α) Σήμερα ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους δέν ἀποτελεῖ ἀξεπέραστο ἐμπόδιο γιά τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀνθρώπου, γιατί γέφυρες, σήραγγες καί διώρυγες διευκολύνουν τή συγκοινωνία, ἐνῶ τά ἀεροπλάνα πετοῦν πάνω ἀπό ὄροσειρές καί ἐρήμους.

β) Ὁ ἄνθρωπος μέ διάφορα τεχνικά ἔργα ὑποτάσσει τά νερά στή θέλησή του. Ἔτσι κατασκευάζει φράγματα καί σχηματίζει τεχνητές λίμνες (λίμνη Μαραθῶνα) ἢ ἀντίθετα ἐξαφανίζει λίμνες (λίμνη Κωπαΐδας). Στήν Ὁλλανδία ὁ ἄνθρωπος ἀπόσπασε ἀπό τή θάλασσα μεγάλη ἔκταση ξηρᾶς. Μέ μεγάλα τεχνικά ἔργα προστατεύει τοὺς λιμένες ἢ δημιουργεῖ τεχνητοὺς λιμένες.

γ) Ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀνθρώπου στὸν ὀργανικὸ κόσμον εἶναι πολὺ μεγάλη. Ὅσα εἶδη τοῦ εἶναι χρήσιμα, ὁ ἄνθρωπος τὰ προστατεύει, ἐνῶ ἄλλα εἶδη συστηματικὰ τὰ ἐξαφανίζει. Τεχνητὰ δημιουργεῖ νέες ποικιλίες καὶ μεταφέρει καινούρια εἶδη ἀπὸ ἄλλες χώρες. Ἐτσι στὴν Εὐρώπῃ μεταφέρθηκαν ὀπωροφόρα δέντρα (κερασιά, ροδακινιά, δαμασκηνιά) ἀπὸ τίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς, ἡ πατάτα, ὁ καπνὸς, τὸ καλαμπόκι ἀπὸ τὴν Ἀμερική, τὸ ρύζι ἀπὸ τὴν Ἀσία, ὁ εὐκάλυπτος ἀπὸ τὴν Αὐστραλία κ.λ. Ἀντίθετα, ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ τὸ σιτάρι μεταφέρθηκε στὴν Ἀμερική καὶ τὴν Αὐστραλία, τὸ πρόβατο στὴν Αὐστραλία. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀνέτρεψε τὴν κατανομή τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων πάνω στὸν πλανήτη μας. Αὕτῃ ἡ ἀνατροπὴ δὲν γίνεται αἰσθητὴ στὴν Εὐρώπῃ, γιατί συντελέστηκε πολὺ ἀργά. Γίνεται ὅμως αἰσθητὴ στὶς νέες χώρες (Ἀμερική, Αὐστραλία, Σιβηρία), ὅπου οἱ Εὐρωπαῖοι μετανάστες προκάλεσαν ραγδαῖες καὶ καταπληκτικὲς μεταμορφώσεις τοῦ γεωγραφικοῦ τοπίου.

8. Ἡ Γῆ ὡς κατοικία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος συγγέεται πολὺ στενά μὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον ποὺ ζεῖ. Ἡ Γῆ ὡς κατοικία τῶν ἀνθρώπων δὲν προσφέρει σ' ὅλους τοὺς ἴδιους ὅρους ζωῆς καὶ τίς ἴδιες δυνατότητες γιὰ ἐξέλιξη. Κατὰ προσέγγιση ἡ ἀνθρωπότητα χωρίζεται σὲ γεωγραφικὲς ζώνες, πού συμπίπτουν μὲ τίς μεγάλες φυσικὲς ζώνες τοῦ κλίματος καὶ τῆς βλαστήσεως. Ἄν λάβουμε ὑπόψη τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ φύση πού βρίσκεται γύρω του, τότε διακρίνουμε πάνω στὴ Γῆ δύο κατηγορίες ζωνῶν:

- ζώνες πού μέσα σ' αὐτές ἡ φύση κυριαρχεῖ πάνω στὸν ἄνθρωπο καὶ
- ζώνες πού μέσα σ' αὐτές ὁ ἄνθρωπος κυριαρχεῖ πάνω στὴ φύση.

α) Ζώνες ὅπου κυριαρχεῖ ἡ φύση. Στὰ παρθένα δάση τοῦ ἰσημερινοῦ ἢ θερμοκρασία εἶναι πάντοτε ψηλὴ, οἱ βροχές εἶναι συνεχεῖς καὶ καταρρακτώδεις, ἡ βλάστηση εἶναι πυκνότετη καὶ ὀργιώδης. Ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος ζεῖ σχηματίζοντας μικρὲς ὁμάδες, πού εἶναι ἀπομονωμένες. Συντηρεῖται ἀπὸ τὸ κυνήγι καὶ κυρίως μαζεύοντας καρπούς. Γι' αὐτὸ συνεχῶς περιφέρεται ἀναζητώντας τὴν τροφή του. Ζεῖ στὸ βυθὸ μιᾶς θάλασσας ἀπὸ πράσινο, ὅπου ἐπικρατεῖ καταθλιπτικὴ ὁμοιομορφία. Οἱ ἄνθρωποι τῶν παρθένων δασῶν ἔμειναν πρωτόγονοι καὶ ἀπολίτιστοι.

Στίς **πολικές ζώνες** ὁ ἄνθρωπος ζεῖ ἀπό τό κυνήγι καί τό ψάρεμα. Ἡ νότια πολικὴ ζώνη εἶναι ἀκατοίκητη. Στὴ βόρεια πολικὴ ζώνη ὑπάρχει ἀραιότατος πληθυσμός (Ἑσκιμῶι, Σαμογέτες), πού μέχρι πρὶν ἀπὸ λίγο χρόνο ζοῦσε στὴν ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ ὀρεῖχαλκου.

Στὴν **ἐρημο** ἀναπτύχθηκαν δύο τρόποι ζωῆς. Γύρω ἀπὸ τίς δάσεις ἔχουν ἐγκατασταθεῖ μόνιμα ἄνθρωποι, πού ζοῦν ἀπὸ τὴ γεωργία καί τὴν κτηνοτροφία. Στίς ἡμιστεπώδεις περιοχὲς τῆς ἐρήμου ζοῦν ἐλάχιστες ὁμάδες ἀπὸ νομάδες κτηνοτρόφους. Ἡ ἐρημος εἶναι ἀνάλογη μέ τὴ θάλασσα, γιατί ἀποτελεῖ μιά ἔκταση πού ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ τὴ διασχίσει. Ἐτσι ἡ ἐρημος εἶναι ἀνοιχτὴ στοῦ ἐμπόριο, τίς νέες ιδέες καί τίς ἐφευρέσεις.

β) Ζῶνες ὅπου κυριαρχεῖ ὁ ἄνθρωπος. Στίς **εὐκρατες ζώνες** ὁ ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μέ τὴν καλλιέργεια τῶν πεδιάδων, τὴν ὀργανωμένη ἐκτατικὴ κτηνοτροφία, τὴ βιομηχανία, τὴ ναυτιλία καί τό ἐμπόριο. Στίς ζῶνες αὐτές ὁ ἄνθρωπος ἐξαφάνισε μεγάλα δάση, γιὰ νὰ δημιουργήσει καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις καί χώρους γιὰ τοὺς οἰκισμοὺς του. Μέσα στὴν εὐκρατὴ ζώνη ὁ ἄνθρωπος ἀνέπτυξε διάφορες μορφές στοὺς τρόπους ζωῆς καί στὴ συγκρότηση κοινωνιῶν. Τό εὐκρατο κλίμα, ἡ ποικιλία τοῦ περιβάλλοντος καί ἡ περιοδικὴ μεταβολὴ πού συμβαίνει στὴν ἐξωτερικὴ φύση κατὰ τίς διάφορες ἐποχὲς τοῦ ἔτους, ἦταν πάντοτε ἐκεῖνο τό φυσικὸ περιβάλλον πού διεγείρει τό ἀνθρώπινο πνεῦμα γιὰ πολιτιστικὲς κατακτήσεις.

ΟΙ ΒΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

9. Βαθμὸς πολιτισμοῦ καί οἰκονομικὲς ἐνέργειες.

Ὅλοι οἱ σύγχρονοι λαοὶ δὲν ἔχουν τὸν ἴδιο τρόπο ζωῆς, οὔτε τίς ἴδιες πνευματικὲς καί ψυχικὲς ἐκδηλώσεις. Γι' αὐτὸ λέμε ὅτι οἱ διάφοροι σύγχρονοι λαοὶ βρίσκονται σὲ διαφορετικοὺς βαθμοὺς **πολιτισμοῦ**. Ὁ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ συντηρηθεῖ, πρέπει νὰ ἱκανοποιήσει ὀρισμένους θεμελιώδεις ἀνάγκες τῆς ζωῆς του (τροφή, ἐνδυμασία, κατοικία, ἐργαλεῖα, μεταφορικά μέσα κ.ἄ.). Γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τίς ἀνάγκες τῆς ζωῆς του, ὁ ἄνθρωπος καταβάλλει πολλές ἐνέργειες, πού τίς ὀνομάζουμε **οἰκονομικὲς ἐνέργειες**. Οἱ οἰκονομικὲς ἐνέργειες ἑνός

λαοῦ εἶναι ἀνάλογες μέ τόν πολιτισμό πού ἔχει αὐτός ὁ λαός. Μποροῦμε λοιπόν νά κατατάξουμε τούς διάφορους λαούς σέ βαθμίδες πολιτισμοῦ ἀνάλογα μέ τίς οἰκονομικές ἐνέργειες πού καταβάλλουν οἱ λαοί αὐτοί.

10. Ληλασία τῆς φύσεως καί παραγωγή.

Ἐπάρχουν σήμερα ἄνθρωποι, πού συντηροῦνται στή ζωή μόνο μέ ὅσα ἀγαθά κατορθώνουν νά ἀποσπάσουν ἀπό τή φύση. Αὐτά τά ἀγαθά τά ἀποκτοῦν οἱ ἄνθρωποι, χωρίς νά κάνουν καμιά πρόβλεψη γιά τήν ἀναπαραγωγή τους ἢ τή συντήρησή τους. Οἱ λαοί αὐτοί συντηροῦνται στή ζωή ἀπό τή **ληλασία τῆς φύσεως**, δηλαδή μέ τή συλλογή καρπῶν, τό κυνήγι καί τό ψάρεμα. Ἀντίθετα οἱ περισσότεροι σύγχρονοι λαοί θεωροῦν τή φύση ὡς κεφάλαιο, πού προσπαθοῦν νά τό διατηρήσουν ἄθικτο. Οἱ οἰκονομικές ἐνέργειες αὐτῶν τῶν λαῶν ἀποβλέπουν στή συνεχή **παραγωγή ἀγαθῶν**, χωρίς νά καταστρέφονται τά στοιχεῖα τῆς φύσεως πού ἐξασφαλίζουν τήν παραγωγή. Ἔτσι οἱ σύγχρονοι λαοί κατατάσσονται σέ **τρεις βαθμούς πολιτισμοῦ, τόν κατώτερο, τό μέσο καί τόν ἀνώτερο βαθμό πολιτισμοῦ**.

11. Κατώτερος βαθμός πολιτισμοῦ.

Στόν κατώτερο βαθμό πολιτισμοῦ κατατάσσονται οἱ **πρωτόγονοι λαοί**. Αὐτοί εἶναι οἱ πῶ ἀπολίτιστοι λαοί καί ζοῦν κυρίως ἀπό τή ληλασία τῆς φύσεως. Οἱ πρωτόγονοι λαοί ζοῦν ἐκεῖ, ὅπου ἡ φύση ἐξασκεῖ καταθλιπτική κυριαρχία πάνω στόν ἄνθρωπο (παρθένα δάση, πολικές χῶρες). Σ' αὐτές τίς περιοχές ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἀντιδράσει ἀποτελεσματικά στούς σκληροῦς ὁρους τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Οἱ πρωτόγονοι λαοί ἔχουν ὡς καθημερινή φροντίδα τήν ἐξασφάλιση τῆς τροφῆς καί γι' αὐτό δέν ἔχουν μόνιμη ἐγκατάσταση, ἀλλά διαρκῶς περιφέρονται ὡς νομάδες. Στούς πρωτόγονους λαούς εἶναι ἄγνωστες ἡ γεωργία καί ἡ κτηνοτροφία. Τήν πῶ πρωτόγονη ἀνθρώπινη ζωή βρῖσκουμε στούς Βουσμάνους τῆς Ν. Ἀφρικῆς, τούς Νεγρίλλους τῶν τροπικῶν δασῶν, τούς Νεγρίτες τοῦ ἀσιατικοῦ ἀρχιπελάγους καί τούς ἰθαγενεῖς τῆς Γῆς τοῦ Πυρός. Σέ λίγο ἀνώτερο ἐπίπεδο πολιτισμοῦ ζοῦν οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Αὐστραλίας. Ἰδιαίτερα αὐτοί πού ζοῦν στή Ν. Αὐστραλία εἶναι ντυμένοι μέ δέρματα καγκουρά, ἔχουν μισοεξημερώσει ἕνα μόνο ζῶο, τό σκύλο, καί γενικά ἡ ζωή τους μοιάζει

μέ τη ζωή της ανθρωπότητας κατά τη λίθινη εποχή. Σέ ακόμα ανώτερο επίπεδο πολιτισμοῦ ζοῦν οἱ λαοί πού κατοικοῦν στίς πολικές χῶρες. Ἄλλοι ἀπό αὐτούς (Λάπωνες, Σαμογέτες) ἐξημέρωσαν τόν τάρανδο καί ἄλλοι (Ἑσκιμῶι) ὀργάνωσαν τό κυνήγι καί τό ψάρεμα σέ ἀξιοθαύμαστο βαθμό μέ ἐργαλεῖα τελειοποιημένα.

Μερικοί πρωτόγονοι λαοί τῆς τροπικῆς Ἀφρικῆς, τοῦ ἀσιατικοῦ ἀρχιπελάγους, τῆς Μελανησίας καί τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς ἀσχολοῦνται μέ τήν καλλιέργεια τῆς γῆς χρησιμοποιοῦντας ὑποτυπώδη μέσα καί κυρίως τήν ἀξίνα.

12. Μέσος βαθμός πολιτισμοῦ.

Στό μέσο βαθμό πολιτισμοῦ κατατάσσονται κυρίως οἱ **νομάδες κτηνοτρόφοι**. Οἱ λαοί αὐτοί ἐξημέρωσαν ὀρισμένα εἶδη ζώων (πρόβατο, βόδι, ἄλογο, καμήλα) κι ἔτσι σχημάτισαν πολυάριθμα κοπάδια. Οἱ νομάδες κτηνοτρόφοι ἀναγκάζονται νά μετακινοῦνται κάθε ἐποχή, γιά νά ἐξασφαλίσουν τροφή στά κοπάδια τους. Οἱ λαοί αὐτοί δέν μποροῦν νά ἀναπτύξουν γεωργία καί γι' αὐτό ὅλη ἡ ζωή τους στηρίζεται στά ζῶα, πού προσφέρουν τήν τροφή, τήν ἐνδυμασία, τή στέγη (δηλαδή μιὰ φορητή σκηνή) καί προϊόντα γιά ἀνταλλαγή ἢ γιά πώληση. Ὁ νομαδικός βίος διαμορφώνει τοὺς ἀνθρώπους πολύ φιλελεύθερους καί πολεμικούς. Πολλές φορές ὁ πολιτισμός τῆς ἀνθρωπότητας κινδύνεψε ἀπό τέτοιους νομαδικούς λαούς. Ὁ Ἀττίλας, ἡγέτης τῶν Οὐννων καί ὁ Τζεγγίς - Χάν, ἡγέτης τῶν Μογγόλων, κατατρόμαξαν ἄλλοτε τοὺς πολιτισμένους λαούς. Σήμερα ὁ νομαδικός βίος εἶναι πολύ περιορισμένος. Μερικοί νομάδες κτηνοτρόφοι περιφέρονται ἀκόμα στήν Κεντρική καί τή ΝΔ. Ἀσία καί στίς σαβάνες καί τίς στέπες τῆς Ἀφρικῆς.

13. Ἀνώτερος βαθμός πολιτισμοῦ.

Τό μεγαλύτερο μέρος, τῆς σύγχρονης ἀνθρωπότητας ζεῖ στόν ἀνώτερο βαθμό πολιτισμοῦ. Οἱ οἰκονομικές ἐνέργειες τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων ἀποβλέπουν στήν παραγωγή ἀγαθῶν καί χαρακτηρίζονται ἀπό τρεῖς ἐπιδιώξεις:

- α) τήν ὑποδούλωση τῶν ζώων στόν ἄνθρωπο (κτηνοτροφία)·
- β) τόν ἐξαναγκασμό τοῦ ἐδάφους νά παράγει ὀρισμένα φυτικά προϊόντα (γεωργία) καί

γ) τό μετασχηματισμό τῶν πρώτων ὑλῶν, πού παρέχουν τό ἔδαφος, τά φυτά καί τά ζῶα, σέ προϊόντα χρήσιμα γιά τόν ἄνθρωπο (βιομηχανία).

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας, τῆς γεωργίας καί τῆς βιομηχανίας δέν εἶναι ἡ ἴδια σέ ὅλους τοὺς λαούς.

α) Γεωργία ὀνομάζεται τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς ὁποῖες παράγονται ὀρισμένα φυτικά προϊόντα. Οἱ ἐνέργειες αὐτές ἀποβλέπουν στήν ἐκλογή καί τήν καλλιέργεια τοῦ φυτοῦ. Ἡ ἐκλογή τοῦ κατάλληλου φυτοῦ ἐξαρτᾶται ἀπό πολλοὺς παράγοντες (τῇ φύσει τοῦ ἐδάφους, τό κλίμα, τήν ἀποκτημένη πείρα, τήν οἰκογενειακή καί τήν ἐθνική οἰκονομία κ.ἄ.). Γιά τήν καλλιέργεια καταβάλλονται πολλές προσπάθειες καί διαρρυθμίζονται οἱ φυσικοὶ ὅροι (ἔργα γιά πότισμα ἢ ἀποστράγγιση, βελτίωση τοῦ ἐδάφους). Ἡ σύγχρονη γεωργία ἐπιδιώκει νά πάρει ἄφθονα καί καλῆς ποιότητος προϊόντα. Γι' αὐτό, στηρίζεται στά συμπεράσματα τῆς ἐπιστήμης, γιά νά δημιουργήσει καινούριες ποικιλίες, καί χρησιμοποιεῖ μηχανές, γιά νά γίνονται γρήγορα καί τέλεια οἱ διάφορες ἐργασίες. Στούς περισσότερο πολιτισμένους λαούς ἡ γεωργία τείνει νά εἰδικευτεῖ. Ἔτσι σέ ὀρισμένες περιοχές ἔχουμε τή μονοκαλλιέργεια (στήν Αἴγυπτο βαμβάκι, στήν Ξάνθη καπνά, στή Βραζιλία καφέ κ.ἄ.).

β) Κτηνοτροφία ὀνομάζεται τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς ὁποῖες παράγονται ὀρισμένα ζωϊκά προϊόντα. Οἱ ἐνέργειες αὐτές ἀποβλέπουν στήν ἐκλογή καί τή συντήρηση τῶν ζώων, ὥστε νά μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νά πάρει ἀπό αὐτά ἄφθονα καί καλῆς ποιότητος προϊόντα.

γ) **Βιομηχανία** ὀνομάζεται τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου, μέ τίς ὁποῖες μετασχηματίζονται οἱ φυσικές πρῶτες ὕλες σέ προϊόντα πού ἱκανοποιοῦν καλύτερα τίς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ πρῶτες ὕλες προέρχονται ἀπό τόν ἀνόργανο καί τόν ὀργανικό κόσμο. Διακρίνουμε δύο μορφές βιομηχανίας, τήν **οἰκιακή βιομηχανία** καί τήν **εἰδικευμένη βιομηχανία**.

1) Ἡ οἰκιακή βιομηχανία (ἡ οἰκοτεχνία) γίνεται μέσα στό σπίτι. Τά προϊόντα πού παράγονται χρησιμοποιοῦνται γιά τίς ἀνάγκες τῆς οἰκογένειας (τροφήμα, ἐνδύματα, ἐργαλεῖα, ἐπιπλα κ.ἄ.). Ἡ οἰκιακή

βιομηχανία είναι πολύ περιορισμένη και εφαρμόζεται από λαούς, πού δέν έχουν μεγάλο βαθμό πολιτισμοῦ.

2) Ἡ εἰδικευμένη βιομηχανία παράγει προϊόντα γιά πώληση καί διακρίνεται σέ **μικρή** καί σέ **μεγάλη** βιομηχανία.

Στή **μικρή βιομηχανία** ἡ κατεργασία γίνεται μέσα σέ μικρά ἐργαστήρια, οἱ πρῶτες ὕλες παίρνονται ἀπό τό ἄμεσο περιβάλλον, ἡ ποιότητα τῶν προϊόντων εἶναι μέτρια καί ἡ κατανάλωσή τους εἶναι περιορισμένη σέ μιά μικρή περιοχή.

Στή **μεγάλη βιομηχανία** ἡ κατεργασία γίνεται μέσα σέ **μεγάλα** ἐργοστάσια μέ τέλειο μηχανικό ἐξοπλισμό. Ἡ κινητήρια δύναμη καί οἱ πρῶτες ὕλες ἢ παίρνονται ἀπό τό ἄμεσο περιβάλλον ἢ τό ἕνα ἀπό αὐτά μεταφέρεται πολλές φορές ἀπό μεγάλη ἀπόσταση (π.χ. τό μαλλί ἀπό τήν Αὐστραλία μεταφέρεται στήν Ἀγγλία). Τά προϊόντα τῆς μεγάλης βιομηχανίας εἶναι ἄφθονα, ἡ ποιότητά τους εἶναι ἐξαιρετική καί ἡ κατανάλωσή τους ἀπλώνεται σέ πάρα πολύ μεγάλες περιοχές. Αὕτή ἡ μορφή τῆς βιομηχανίας ἀπαιτεῖ εὐκολη συγκοινωνία (μεγάλα λιμάνια, πυκνό δίκτυο σιδηροδρόμων, πλωτοῦς ποταμούς, διώρυγες). Ἐπίσης χρειάζεται μεγάλο πλῆθος ἐργατῶν, πού πρέπει νά εἶναι εἰδικευμένοι, γιατί ἡ σύγχρονη βιομηχανία εφαρμόζει ἀπόλυτο καταμερισμό τῆς ἐργασίας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς μεγάλης βιομηχανίας εἶναι ἡ **τυποποίηση** τῆς παραγωγῆς, δηλαδή ἡ παραγωγή τοῦ ἴδιου προϊόντος σέ μεγάλες ποσότητες. Ἔτσι ἡ μεγάλη βιομηχανία πετυχαίνει μεγάλη ταχύτητα παραγωγῆς καί χαμηλό κόστος παραγωγῆς.

14. Φαινόμενα τοῦ ἀνώτερου πολιτισμοῦ.

Σέ πολλές πολιτισμένες χώρες δημιουργήθηκαν συνθήκες πού ἐπιτρέπουν σέ ὅλους τοὺς κλάδους νά παράγουν πάρα πολλά ἀγαθά. Αὕτη ὁμως ἡ τάση γιά διαρκή αὔξηση τῆς παραγωγῆς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν παραγωγή ἀγαθῶν σέ τεράστιες ποσότητες, πού δέν μπορεῖ νά τίς ἀπορροφήσει ἡ καταναλωτική δύναμη τῶν λαῶν. Τότε ἀναγκαστικά γίνεται ὑποτίμηση τῶν προϊόντων, τά ἐργοστάσια κλείνουν, δημιουργεῖται ἀνεργία καί ἔτσι προκαλεῖται οἰκονομική κρίση. Ἡ ὑπερπαραγωγή πού πραγματοποιήθηκε τό 1929 προκάλεσε τό 1930 μιά παγκόσμια οἰκονομική κρίση, πού βάστηξε πολλά χρόνια.

Στόν ἀνώτερο πολιτισμό ἡ ζωὴ ἔχει εὐκολίες καί ἀνέσεις, εἶναι

όμως πολύ έντονη και πολλές φορές πυρετώδης. Στα μεγάλα εμπορικά και βιομηχανικά κέντρα οι οικογενειακές και κοινωνικές συνθήκες μεταβλήθηκαν. Η τελειοποίηση των μέσων μεταφοράς και η εύκολη σήμερα μετάδοση των ιδεών (τύπος, ραδιοφωνία, τηλεόραση, κινηματογράφος) τείνουν να εξομοιώσουν τη ζωή όλων των πολιτισμένων λαών.

ΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

15. Ο πληθυσμός της Γης.

Σύμφωνα με τους υπολογισμούς της στατιστικής υπηρεσίας του ΟΗΕ ο πληθυσμός της Γης κατά τό 1973 έφτανε σε 3.860.000.000. Μέσα σ' έναν αιώνα ο πληθυσμός της Γης αύξηθηκε κατά 2 δισεκατομμύρια. Τα τελευταία χρόνια η μέση ετήσια αύξηση του πληθυσμού της Γης είναι 60 εκατομμύρια περίπου. Η γρήγορη αύξηση του πληθυσμού της Γης οφείλεται στη μεγάλη ελάττωση της θνησιμότητας εξαιτίας των προόδων της ιατρικής και της διαδόσεως των άρχων της υγιεινής.

16. Γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού της Γης.

Τά 57% του πληθυσμού της Γης ζούν στην Άσία και τά 12% ζούν στην Εύρώπη (δέν συμπεριλαμβάνονται ή ευρωπαϊκή και ή ασιατική Ρωσία). Η γεωγραφική κατανομή της άνθρωπότητας κατά ήπειρους φαίνεται στόν πίνακα 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

1974. Κατανομή του πληθυσμού της Γης κατά ήπειρους

Ήπειροι	Πληθυσμός (έκατομμύρια)	Έκταση (χιλιάδες km ²)	Πυκνότητα κάτοικοι (κατά km ²)
Άφρική	391	30.366	13
Άμερική	550	42.041	13
Άσία	2.206	26.940	80
Εύρώπη	470	4.955	95
Ωκεανία	21	8.558	2
Σοβιετική Ένωση	252	22.402	11
Όλικός	3.890	135.262	29

Ὁ πληθυσμός τῆς Γῆς δέν κατανέμεται ὁμοιόμορφα πάνω στήν ξηρά, γιατί περισσότερο ἀπό τή μισή ἐπιφάνεια τῆς ξηρᾶς εἶναι ἐκτάσεις ἀκατάλληλες γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί σχεδόν εἶναι ἀκατοίκητες. Τελείως ἀκατοίκητα εἶναι τά πολύ ψηλά βουνά καί οἱ περιοχές τῶν πόλων. Στίς παγωμένες ἐκτάσεις τῆς τούντρας, στίς ἐρήμους τῶν τροπικῶν, στά δάση τοῦ ἰσημερινοῦ καί στά ψηλά βουνά ἀναλογοῦν 1 - 20 κάτοικοι κατά 100 τετραγωνικά χιλιόμετρα καί στίς μεγάλες στέπες ἀναλογοῦν 1 - 10 κάτοικοι κατά τετραγωνικό χιλιόμετρο.

Ἡ μέγιστη πυκνότητα πληθυσμοῦ ἐμφανίζεται σέ δύο ζῶνες. Στήν πρώτη ἀνήκουν ἡ Κίνα, ἡ Ἰαπωνία, ἡ Ἰνδία καί ἡ Ἰνδονησία, στή δεύτερη ἀνήκουν ἡ Δυτική, ἡ Κεντρική καί Νότια Εὐρώπη καθώς καί ἡ περιοχή τῶν Ἡν. Πολιτειῶν πού βρίσκεται πρὸς τό μέρος τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἡ πρώτη ζώνη περιλαμβάνει παλιές γεωργικές χῶρες, ἐνῶ ἡ δεύτερη περιλαμβάνει κυρίως τίς μεγάλες βιομηχανικές περιοχές.

Ἡ μέση πυκνότητα σ' αὐτές τίς δύο ζῶνες εἶναι 100 - 300 κάτοικοι κατά τετραγωνικό χιλιόμετρο.

17. Ἡ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας.

Ἡ φυσική αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπό τόν ἀριθμό τῶν γεννήσεων καί τῶν θανάτων. Γιά νά εἶναι εὐκολή ἡ σύγκριση, βρίσκουμε πόσες γεννήσεις καί πόσοι θάνατοι ἀναλογοῦν σέ 1000 κατοίκους (πίνακας 3). Οἱ στατιστικές παρατηρήσεις δείχνουν ὅτι στίς βιομηχανικές χῶρες ὁ ἀριθμός τῶν γεννήσεων εἶναι μικρός ($6 - 10\text{‰}$) καί ἐπομένως σ' αὐτές τίς χῶρες ἡ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ γίνεται μέ ἄργό ρυθμό. Ἡ ὁλική ἐτήσια αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας εἶναι ἀνάλογη μέ τόν πληθυσμό πού ἔχει αὐτή ἡ χώρα, π.χ. ἡ ἐτήσια αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κίνας εἶναι 14 ἑκατομμύρια περίπου.

18. Διάρκεια ζωῆς καί πυραμίδα τῶν ἡλικιῶν.

Πρὶν ἀπό ἕναν αἰῶνα ἡ μέση διάρκεια ζωῆς στίς χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἦταν 40 ἔτη. Οἱ πρόοδοι τῆς ἱατρικῆς καί ἡ βελτίωση τῶν ὁρων πού ἐπικρατοῦν στή διαβίωση καί τήν ἐργασία εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα νά αὐξηθεῖ ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς. Σήμερα ἡ μέση διάρκεια ζωῆς στίς πολιτισμένες χῶρες εἶναι 70 ἢ καί 75 ἔτη (πίνακας 4).

Ἰδιαιτέρη σημασία ἔχει γιά μιά χώρα ἡ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ κατά ἡλικίες. Συνήθως αὐτή ἡ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας ἐκ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

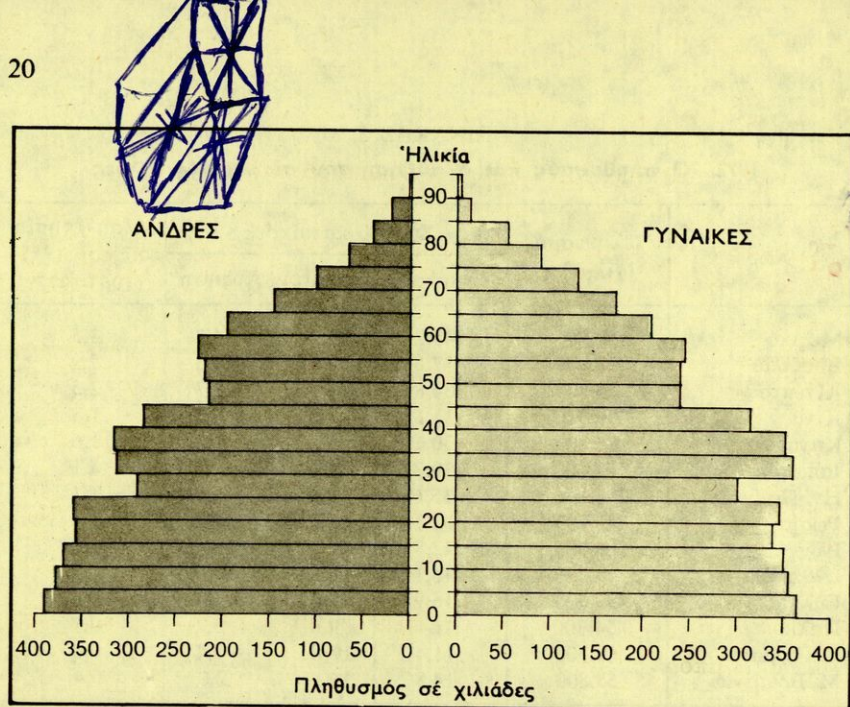
1972. Ο πληθυσμός και η αύξησή του σε μερικές χώρες

Χώρες	Πληθυσμός (χιλιάδες)	Σε 1000 κατοίκους			Μέση έτησία αύξηση (%) (1963-1972)
		Γεννήσεις	Θάνατοι	Αύξηση	
Μεξικό	52.600	43,2	8,9	34,3	3,5
Βραζιλία	98.900	37,8	9,5	28,3	2,9
Αίγυπτος	34.800	34,8	13,1	21,7	2,5
Κίνα	800.700	33,1	15,3	17,8	1,8
Καναδάς	21.800	30	6	24	1,6
Ίαπωνία	107.000	19,3	6,6	12,7	1,1
Ήν. Πολιτείες	208.800	15,6	9,4	6,2	1,1
Ρωσία	242.000	18	8,5	9,5	1,1
Ίνδία	563.500	42,8	16,7	26,1	2,2
Όλλανδία	13.300	16,1	8,5	7,6	1,2
Γαλλία	51.700	16,9	10,8	6,1	0,9
Ίταλία	54.300	16	9,6	6,7	0,7
Δ. Γερμανία	61.700	11,4	11,8	— 0,4	0,8
Μ. Βρετανία	55.800	14,8	12,1	2,7	0,4

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Η μέση διάρκεια της ζωής σε μερικές χώρες

Χώρες	Μέση διάρκεια ζωής (σε έτη)	
	Άνδρες	Γυναίκες
Όλλανδία	71	76,7
Σουηδία	71,7	76,5
Αυστραλία	67,9	74,2
Μ. Βρετανία	68,8	75,1
Καναδάς	68,8	75,2
Ν. Ζηλανδία	68,4	73,8
Γαλλία	68,6	76,1
Ήν. Πολιτείες	67,4	74,8
Νορβηγία	71	76,8
Δ. Γερμανία	67,2	73,4
Βέλγιο	67,7	73,5
Ίταλία	67,9	73,4
Ίαπωνία	69	74,3
Ρωσία	65	74
Ελλάδα	67,5	70,7
Αίγυπτος	51,6	53,8
Ίνδία	41,9	40,6

Σχ. 1. Πυραμίδα του πραγματικού πληθυσμού της Ελλάδας. Δειγματοληπτική επεξεργασία των στοιχείων της Απογραφής του 1971.

φράζεται με μία γραφική παράσταση πού τή λέμε **πυραμίδα των ηλικιών**. Οί κάτοικοι τής χώρας κατανέμονται σε οριζόντιες ζώνες κατά φύλο καί ηλικία (σχ. 1). Όταν σε μία χώρα ο αριθμός των γεννήσεων είναι μεγάλος, τότε ή βάση τής πυραμίδας των ηλικιών είναι μεγάλη. Αυτό σημαίνει ότι για πολλές δεκάδες ετών ο πληθυσμός τής χώρας θά αυξάνεται. Αντίθετα, αν ή βάση τής πυραμίδας των ηλικιών είναι μικρή, τότε για αρκετές δεκάδες ετών ο πληθυσμός τής χώρας συνεχώς θά ελαττώνεται.

19. Οί μετακινήσεις του πληθυσμού.

Όταν μία χώρα δέν μπορεί νά εξασφαλίσει τά μέσα τής ζωής σε όλους τούς κατοίκους τής, τότε ένα μέρος του πληθυσμού αὐτῆς τής χώρας ἀναγκάζεται νά ἀναζητήσει τήν εξασφάλιση των μέσων τής ζωής σε άλλες χώρες. Η έξοδος ἀπό μία χώρα ενός μέρους του πληθυσμού τής γιά τήν ἀναζήτηση καλύτερης τύχης λέγεται **ἀποδημία**. Η προσωρινή ή μόνιμη ἐγκατάσταση σε μία χώρα ἀνθρώπων πού ἦρθαν

από άλλες χώρες λέγεται **μετανάστευση**. Σέ μερικές περιπτώσεις πολλοί άνθρωποι αναγκάζονται νά εγκαταλείψουν τήν πατρίδα τους καί γιά άλλους λόγους, ὅπως εἶναι οἱ πολιτικές καί θρησκευτικές καταπιέσεις ἢ διεθνεῖς συμφωνίες πού ὀρίζουν τήν ἀνταλλαγή πληθυσμῶν (π.χ. ἡ ἀνταλλαγή πληθυσμῶν μεταξύ Ἑλλάδος καί Τουρκίας).

Μετακινήσεις πληθυσμῶν ἔγιναν σέ ὅλες τίς ἐποχές. Οἱ μεγάλες ὁμως μετακινήσεις, πού ἄλλαξαν τήν παλιά ὄψη τοῦ κόσμου, ἔγιναν μέσα στό δέκατο ἔνατο αἰῶνα.

20. Ἡ ἀποδημία καί ἡ μετανάστευση.

α) Ἡ ἀποδημία. Στόν περασμένο αἰῶνα ἡ ἀποδημία ἀπό τήν Εὐρώπη ἔγινε κατὰ διαδοχικά κύματα. Ἀπό τό 1815 ὡς τό 1850 ἀποκλειστικό κέντρο ἀποδημίας ἦταν ἡ Μ. Βρετανία. Ἐπειτα ἔγινε ἀποδημία ἀπό τή Γερμανία καί τίς Σκανδιναβικές χώρες καί στίς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα ἀκολούθησε ἀποδημία ἀπό τή Νότια καί Ἀνατολική Εὐρώπη. Ἡ ἀποδημία ἀπό τήν Εὐρώπη ἦταν ὀγκώδης. Μέσα σ' ἕναν αἰῶνα ἡ Εὐρώπη ἔστειλε μόνο στή Βόρεια Ἀμερική 55 ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, ἀπό τοὺς ὁποίους τά 15 ἑκατομμύρια ἦταν Βρετανοί. Τή μαζική ἀποδημία Εὐρωπαίων διευκόλυναν οἱ ἑξῆς παράγοντες:

- α) Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ὑπερωκεάνιας συγκοινωνίας.
- β) Ἡ πολιτική τῶν μεγάλων κρατῶν γιά τή δημιουργία ἀποικιῶν.
- γ) Ἡ μεγάλη ἔλλειψη ἐργατῶν στίς νέες χώρες.
- δ) Δέν ὑπῆρχε κανένας ἔλεγχος ἢ περιορισμός οὔτε γιά τήν ἀναχώρηση ἀπό μιά χώρα, οὔτε γιά τήν εἴσοδο στίς νέες χώρες.

Ἡ ἀποδημία ἀπό τήν Ἀπὼ Ἀνατολή ἦταν ἀσήμαντη (3 ἑκατομμύρια Κινέζοι καί λίγες χιλιάδες Ἰάπωνες καί Ἰνδοί).

β) Ἡ μετανάστευση. Στή διάρκεια τοῦ 19ου αἰῶνα οἱ Ἦν. Πολιτεῖες ὑπῆρξαν τό μεγαλύτερο κέντρο μεταναστεύσεως, γιατί οἱ ἀπέραντες γιά καλλιέργεια ἐκτάσεις, οἱ ἀναπτυσσόμενες τεράστιες βιομηχανίες καί τά ἐκτελούμενα μεγάλα ἔργα εἶχαν ἀνάγκη ἀπό ἐργατικά χέρια.

Στήν Ἀμερική ὑπῆρξαν ἄλλα τρία κέντρα πού δέχτηκαν μετανάστες: 1) Στόν Καναδά ἐγκαταστάθηκαν Γάλλοι καί Ἀγγλοσάξονες. 2) Στή Βραζιλία, τήν Οὐρουγουάη καί τήν Ἀργεντινὴ ἐγκαταστάθηκαν Ἰταλοί, Ἰσπανοί, καί Πορτογάλοι. 3) Στό Μεξικό ἐγκαταστάθηκαν

Ίσπανοί. Στήν Ἀφρική ὑπῆρξαν δύο μεγάλα κέντρα πού δέχτηκαν μετανάστες: Στή Β. Ἀφρική ἐγκαταστάθηκαν Γάλλοι, Ἰταλοί καί Ἰσπανοί ἐνῶ στή Ν. Ἀφρική ἐγκαταστάθηκαν Βρετανοί καί ἐλάχιστοι Ἴνδοί.

γ) **Περιορισμός τῶν μετακινήσεων.** Μετά τόν Α' Παγκόσμιο πόλεμο ὅλες οἱ χώρες, πού ἄλλοτε δέχονταν μετανάστες, ἔβαλαν αὐστηροῦς περιορισμούς. Οἱ χώρες αὐτές σήμερα δέχονται πολύ μικρό ἀριθμό μεταναστῶν καί κατά προτίμηση ἀπό ὀρισμένες χώρες. Οἱ νέες χώρες ἀναγκάστηκαν νά περιορίσουν τή μετανάστευση, γιατί θέλαν νά προστατέψουν τήν ἐργασία τῶν πολιτῶν τους καί νά διαφυλάξουν τόν ἐθνογραφικό χαρακτήρα τῆς χώρας τους. Σήμερα, στήν Εὐρώπη ὑπάρχουν μικρά κέντρα μεταναστεύσεως. Ἡ Δυτική Γερμανία, ἡ Γαλλία καί τό Βέλγιο δέχονται μερικές χιλιάδες ἐργατῶν, πού χρησιμοποιοῦνται στίς βαριές ἐργασίες τῶν ὀρυχείων καί τῆς βιομηχανίας.

δ) **Ἀποτελέσματα τῶν μετακινήσεων.** Οἱ μετακινήσεις πληθυσμοῦ ἔχουν τά ἀκόλουθα εὐνοϊκά ἀποτελέσματα:

α) Προκαλοῦν τόνωση τῆς παγκόσμιας οἰκονομικῆς ἐνεργητικότητος, γιατί οἱ πυκνοκατοικημένες χώρες ἀπαλλάσσονται ἀπό τό βάρος τοῦ πληθυσμοῦ πού πλεονάζει, ἐνῶ σύγχρονα καινούρια τμήματα τοῦ πλανήτη ἀξιοποιοῦνται ἀπό τοὺς μετανάστες.

β) Προκαλοῦν διάχυση τοῦ πολιτισμοῦ καί ἀλλαγὴ στή νοοτροπία τῶν λαῶν.

γ) Δημιουργοῦν ἰσόρροπη κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ πάνω στή Γῆ καί ρυθμίζουν τή ζήτηση ἐργασίας. Ἀλλά οἱ περιορισμοί, πού διαρκῶς αὐξάνονται, τείνουν νά καταργήσουν τά ρεῦματα μετακινήσεων τοῦ πληθυσμοῦ. Ἔτσι δημιουργοῦνται συγκρούσεις μεταξύ τῶν πυκνοκατοικημένων χωρῶν, πού θέλουν νά ἐξασφαλίσουν ἐργασία σέ μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τους, καί τῶν ἐξελιγμένων χωρῶν, πού ὑπερασπίζονται τό δικαίωμά τους νά ζοῦν καλύτερα καί νά μή διαταραχεῖ ἡ ἐθνογραφική τους σύνθεση.

21. Ἡ συγκέντρωση τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ πληθυσμός μιᾶς χώρας σχηματίζει συγκεντρώσεις σέ ὀρισμένα σημεῖα τῆς χώρας, πού καθορίζονται ἀπό λόγους ἱστορικούς, φυσικούς καί οἰκονομικούς. Στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα τά 75% τοῦ πληθυσμοῦ

τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἦταν **ἀγροτικός πληθυσμός** καί μόνο τά 25% ἦταν **ἀστικός πληθυσμός**. Ἀπό τά μέσα ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνα ἄρχισε ἡ συγκέντρωση τῶν ἀνθρώπων στά μεγάλα ἀστικά κέντρα. Ἡ συνεχής ἐλάττωση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καί ἡ αὔξηση τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ προκάλεσε σέ μερικές χῶρες ἀντιστροφή στήν κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ. Ἔτσι σήμερα ὁ ἀστικός πληθυσμός ἀποτελεῖ στή Μ. Βρετανία τά 80% τοῦ ὅλικοῦ πληθυσμοῦ, στή Σουηδία τά 82%, στή Γαλλία τά 70% καί στίς Ἡνωμ. Πολιτεῖες τά 75%.

Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι στίς ὑπανάπτυκτες χῶρες λείπουν οἱ μικρές ἢ μεσαίες πόλεις. Αὐτό ὀφείλεται στό ὅτι οἱ ἐπικοινωνίες καί οἱ ἀνταλλαγές μεταξύ τῆς ὑπαίθρου καί τῶν πόλεων εἶναι πολύ περιορισμένες. Σ' αὐτές τίς χῶρες ἔχουν ἀναπτυχθεῖ κυρίως μόνο μεγάλες πόλεις. Ἔτσι ἀπό ὅλες τίς πόλεις πού ἔχουν πληθυσμό πάνω ἀπό ἓνα ἑκατομμύριο, οἱ μισές (δηλαδή 53 πόλεις) βρίσκονται σέ ὑπανάπτυκτες χῶρες.

22. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν μεγάλων πόλεων.

Ἡ τάση τοῦ πληθυσμοῦ, νά συγκεντρωθεῖ στίς μεγάλες πόλεις (**ἀστυφυλία**) ἔχει ὡς κυριότερα αἷτια τά ἑξῆς:

α) Οἱ γεωργικές μηχανές ἀντικαθιστοῦν πάρα πολλά ἐργατικά χέρια. Ἔτσι ἓνα μέρος τῶν ἐργατῶν τῆς ὑπαίθρου ἔρχεται στίς πόλεις γιά νά βρεῖ ἐργασία.

β) Ἡ μεγάλη βιομηχανία προσελκύει ἐργατικά χέρια ἀπό τήν ὑπαίθρο γιά τίς ἀνάγκες της. Ταυτόχρονα ὅμως καταστρέφει τίς μικρές βιομηχανίες πού ἦταν στήν ὑπαίθρο, μέ ἀποτέλεσμα οἱ ἐργάτες τους νά ἀναγκάζονται νά τραποῦν πρός τίς μεγάλες πόλεις.

γ) Ἡ μεγάλη πόλη διαθέτει πάρα πολλά ἐπαγγέλματα, πού εἶναι λιγότερο κουραστικά ἀπό τά ἐπαγγέλματα τῆς ὑπαίθρου καί ἔχουν πολύ πιό τακτικό εἰσόδημα.

δ) Στή μεγάλη πόλη δημιουργοῦνται διάφοροι πόροι ζωῆς, ὑπάρχουν ὀργανωμένη κοινωνική πρόνοια, εὐκολη προστασία ἀπό τίς ἀσθένειες, μεγάλες εὐκολίες γιά μόρφωση, πολλές καί φτηνές διασκεδάσεις.

ε) Ἐξαιτίας τῆς εὐκόλης συγκοινωνίας ἡ μεγάλη πόλη ἀπορροφᾷ ὁλόκληρη τή ζωή μιᾶς μεγάλης περιοχῆς πού βρίσκεται γύρω ἀπό αὐτήν.

Σήμερα ὑπάρχουν ἄρκετές πόλεις μέ πληθυσμό πάνω ἀπό 5 ἑκατομμύρια (Λονδίνο, Νέα Ὑόρκη, Τόκιο, Μόσχα, Σαγγάη, Πεκίνο κ.ἄ.).

23. Τά χαρακτηριστικά τῶν μεγάλων πόλεων.

Οἱ σύγχρονες μεγάλες πόλεις εἶναι ἓνα ἀπό τὰ πῶς σημαντικά γνωρίσματα τῆς γεωγραφίας τοῦ νεώτερου κόσμου. Γενικά οἱ μεγάλες πόλεις βρίσκονται μέσα σέ περιοχές μέ ἄφθονες πρῶτες ὕλες ἢ σέ θέσεις πού εἶναι κατάλληλες γιά τίς ἐμπορικές συναλλαγές. Ἐτσι ἡ Νέα Ὑόρκη καί τό Λονδίνο εἶναι λιμάνια, πού βρίσκονται σύγχρονα σέ θάλασσα καί σέ ποταμό, ἐνῶ τό Παρίσι καί τό Βερολίνο εἶναι μεγάλα κέντρα φυσικῶν καί τεχνητῶν ὁδῶν συγκοινωνίας. Ἡ εὐκολία τῶν συγκοινωνιῶν καί ἡ ἀφθονία τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν συντελοῦν στό νά εἶναι ὅλες οἱ μεγάλες πόλεις κέντρα μεγάλης βιομηχανίας.

Στίς μεγάλες πόλεις εἶναι ἀπαραίτητη ἡ εἰδική ὀργάνωση διαφόρων ὑπηρεσιῶν γιά τήν ὑγιεινή, τήν ἀσφάλεια, τήν προστασία ἀπό πυρκαγιές, τήν ὕδρευση, τό φωτισμό, τίς τηλεπικοινωνίες, τή συγκοινωνία, τόν ἀνεφοδιασμό κλπ.

Οἱ μεγάλες πόλεις ἔλκουν τόν πλοῦτο καί χαρακτηρίζονται ἀπό πολύ μεγάλη κατανάλωση ἀγαθῶν. Εἶναι ἀκόμα μεγάλες πνευματικές ἐστίες, γιατί διαθέτουν τά μέσα γιά καλλιτεχνική καί ἐπιστημονική ἀνάπτυξη (ἀρχεῖα, βιβλιοθήκες, μουσεῖα, ἐργαστήρια κάθε εἶδους). Εἶναι τά κέντρα τῆς μεγάλης δημοσιογραφίας, τῆς πολιτικῆς ζωῆς καί οἱ τόποι, ὅπου διαμορφώνεται ἡ κοινή γνώμη.

Ἀλλά παρὰ τά τόσα πλεονεκτήματα τῆς ζωῆς στίς μεγάλες πόλεις ὑπάρχουν καί σοβαρά **μειονεκτήματα**. Ἐτσι στίς μεγάλες πόλεις ἡ θνησιμότητα εἶναι μεγαλύτερη, γιατί ἡ διαμονή καί ἡ διατροφή μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν εἶναι ἀνθυγιεινή, ἐπειδή ἡ στέγη εἶναι ἀκριβή καί τά ἡμερομίσθια ἀνεπαρκή. Ὁ ἀδιάκοπος ἀγώνας γιά τήν ἐξασφάλιση τῶν μέσων τῆς ζωῆς ὁδηγεῖ στή νευρασθένεια καί τήν ὑπερκόπωση. Ὅσο ὁ πλοῦτος τῶν μεγάλων πόλεων αὐξάνει, τόσο ἀναπτύσσεται καί ἡ πολυτέλεια κι ἔτσι ἡ ζωή γίνεται διαρκῶς πῶς δύσκολη.

Ἡ μεγάλη πόλη συνέχεια ἐπεκτείνεται. Σέ μερικές περιπτώσεις οἱ ἐπεκτάσεις διαφόρων πόλεων συμπλέκονται καί τότε σχηματίζεται ἓνα τεράστιο σέ ἔκταση ἀστικό συγκρότημα. Τέτοιο παράδειγμα ἀποτελοῦν οἱ μεγάλες πόλεις πού ὑπάρχουν μεταξύ τῆς Βοστώνης καί τῆς Οὐάσιγκτων. Κατά μήκος 350 χιλιομέτρων ὑπάρχει μιά ἀδιάκοπη σειρά ἀπό συνεχόμενες μεγάλες πόλεις. Ἡ περιοχή αὐτή, στήν ὁποία ζοῦν 40 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι, ἀποτελεῖ τή μεγαλύτερη ἀστική συγκέντρωση τοῦ κόσμου.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

24. Οί φυλές.

Ἡ ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα ἔχει κοινὴ καταγωγὴ καὶ ὁ διαχωρισμός της σὲ φυλές ὀφείλεται σὲ διάφορα βιολογικὰ αἷτια. Ἡ ἀνθρωπότητα διακρίνεται σήμερα σὲ τρεῖς μεγάλες φυλές, τὴ **λευκὴ**, τὴν **κίτρινη** καὶ τὴ **μαύρη**. Κάθε φυλὴ περικλείει μερικοὺς διαφορετικοὺς τύπους. Ἡ Γεωγραφία ἐξετάζει τὴ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν φυλῶν.

α) Ἡ λευκὴ φυλὴ ἀποτελεῖ τὸ μισό πληθυσμό τῆς Γῆς καὶ εἶναι ἡ πιό διαδομένη φυλὴ στὸν κόσμον. Ἀπλώνεται σ' ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπῃ, τὴ Ν. καὶ Δ. Ἀσία, τὴ ΒΑ καὶ Β. Ἀφρικὴ. Μὲ τίς μεταναστεύσεις ἡ λευκὴ φυλὴ ἀπλώθηκε στὴ Β. καὶ Ν. Ἀμερικὴ, τὴ Ν. Ἀφρικὴ, τὴ Σιβηρία, τὴν Αὐστραλία καὶ τὴ Νέα Ζηλανδία.

β) Ἡ κίτρινη φυλὴ ἀποτελεῖ τὸ ἓνα τρίτο τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀπλώνεται στὴν Κεντρικὴ καὶ Α. Ἀσία, τὴν Ἰνδοκίνα, τὴν Ἰνδονησία καὶ σὲ ὅλο τὸ μῆκος τῆς Β. Ἀσίας καὶ τῆς Β. Εὐρώπης. Μικρὰ τμήματα τῆς κίτρινης φυλῆς προχώρησαν πρὸς Δυσμὰς καὶ σχημάτισαν νησίδες ἀπὸ κίτρινους λαοὺς (Βούλγαροι, Οὐγγροι, Τοῦρκοι) μέσα στὸ πλῆθος τῶν λευκῶν πού ἐπικρατοῦν σ' αὐτὲς τίς περιοχές. Ἐνα τμῆμα τῆς κίτρινης φυλῆς εἶναι καὶ οἱ λίγοι Ἐρυθρόδερμοι τῆς Ἀμερικῆς (8 ἑκατομμύρια περίπου).

γ) Ἡ μαύρη φυλὴ ἀποτελεῖ τὸ ἓνα ἕκτο τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀπλώνεται στὴν Κεντρικὴ Ἀφρικὴ, σ' ἓνα τμῆμα τῆς χερσονήσου τοῦ Δεκάν καὶ στὰ νησιά τῆς ΝΑ. Ἀσίας. Οἱ μαῦροι τῆς Ἀμερικῆς (20 ἑκατομμύρια περίπου) προέρχονται ἀπὸ τοὺς δούλους, πού μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ. Στὴ μαύρη φυλὴ ἀνήκουν καὶ οἱ λίγοι πρωτόγονοι λαοί, πού ζοῦν στὰ δάση τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς, τῆς Βόρνεο καὶ τῆς Νέας Γουινέας.

25. Οἱ γλώσσες.

Οἱ λαοὶ πού ζοῦν σήμερα πάνω στὴ Γῇ μιλοῦν πάρα πολλές γλώσσες. Ἡ Γεωγραφία ἐξετάζει τὴ γεωγραφικὴ κατανομὴ ὀρισμένων γλωσσῶν, δηλαδὴ ἐξετάζει ποιὲς γλώσσες μιλοῦνται σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ κόσμου ἢ μιλοῦνται ἀπὸ μεγάλα ἄθροίσματα ἀνθρώπων. Οἱ πιό διαδομένες γλώσσες στὸν κόσμον εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) **Ἡ ἀγγλική** γλώσσα ἀναγνώριζεται ὡς ἡ πιό ἰσχυρή γλώσσα τοῦ κόσμου, γιατί τή μιλοῦν σέ κάθε σημεῖο τῆς Γῆς καί εἶναι ἡ γλώσσα τοῦ παγκόσμιου ἐμπορίου.

β) **Ἡ γαλλική** ἐκτός ἀπό τή Γαλλία μιλιέται καί στό Βέλγιο, τήν Ἑλβετία, τόν Καναδά, τή Β. Ἀφρική καί στίς παλιές γαλλικές ἀποικίες. Ἡ γαλλική γλώσσα χρησιμοποιεῖται ἀπό τή διπλωματία καί ἀπό τή διεθνή ἐπιστήμη.

γ) **Ἡ ἰσπανική** ἐκτός ἀπό τήν Ἰσπανία μιλιέται καί στίς παλιές ἰσπανικές ἀποικίες τῆς Ἀμερικῆς καί τοῦ Εἰρηνικοῦ.

Ἡ γερμανική, ἡ ρωσική, ἡ Ἰνδουσττανική καί ἡ κινεζική εἶναι γλώσσες πού μιλοῦνται ἀπό μεγάλα ἀθροίσματα ἀνθρώπων, εἶναι ὁμως ἐντοπισμένες καί δέν ἔχουν τήν παγκόσμια ἐξάπλωση τῆς ἀγγλικῆς, τῆς γαλλικῆς καί τῆς ἰσπανικῆς γλώσσας.

26. Οἱ θρησκείες.

Μερικές θρησκείες βοήθησαν στή διάδοση τοῦ πολιτισμοῦ καί στήν ἐξάπλωση ὀρισμένων λαῶν. Ἔτσι οἱ θρησκευτικές ἀποστολές στήν Ἀφρική, τήν Ἀσία καί τήν Ὠκεανία βοήθησαν στή διάδοση τοῦ πολιτισμοῦ καί στήν οἰκονομική ἀνάπτυξη ὀρισμένων λαῶν. Ἐξάλλου ἡ ἐπιθυμία νά διαδοθεῖ ὀρισμένη θρησκεία ἐσπρωξε ὀλόκληρους λαούς σέ κατακτητικές ἐξορμήσεις κι ἔτσι βοήθησε στήν ἐξάπλωση ὀρισμένων λαῶν (Ἀραβες, Τοῦρκοι). Σήμερα ὑπάρχουν στόν κόσμο τρεῖς κατηγορίες θρησκειῶν, ὁ ἀνιμισμός, ὁ πολυθεϊσμός καί ὁ μονοθεϊσμός.

α) **Ὁ ἀνιμισμός** (ἡ ψυχολατρεία) δέχεται ὅτι ὑπάρχει ψυχή μέσα σ' ὅλα τά ὄντα, ὀργανικά καί ἀνόργανα. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν λαῶν μέ πολύ χαμηλό πολιτισμό καί ἀπλώνεται στήν τροπική Ἀφρική, τή Βόρεια καί Κεντρική Ἀσία καί μέρος τῆς Κίνας.

β) **Ὁ πολυθεϊσμός** δέχεται ὅτι ὑπάρχουν πολλοί θεοί. Σ' αὐτή τήν κατηγορία ἀνήκουν ὁ Βραχμανισμός καί ὁ Βουδισμός. Ὁ Βραχμανισμός (λέγεται καί Ἰνδουϊσμός) ἐπικρατεῖ στήν Ἰνδία καί ἔχει ὡς ἱερή πόλη τή Μπεναρές. Ὁ Βουδισμός ἀπλώνεται στό Θιβέτ, τή Μογγολία, τήν Κίνα, τήν Ἰαπωνία, τήν Ἰνδοκίνα καί τήν Κεϋλάνη καί ἔχει ὡς ἱερή πόλη τή Λάσσα.

γ) **Ὁ μονοθεϊσμός** δέχεται ὅτι ὑπάρχει ἓνας θεός. Σ' αὐτή τήν κατηγορία ἀνήκουν ὁ Χριστιανισμός, ὁ Μωαμεθανισμός καί ὁ Ἰουδαϊσμός.

Ο Χριστιανισμός έχει διαδοθεί σ' ολόκληρο τόν κόσμο, ενώ ο Μωαμεθανισμός απλώνεται στη Β. Αφρική, τη Δ. και Ν. Ασία. Ο Ιουδαϊσμός είναι εντοπισμένος σε λίγα άστικά κέντρα της Εύρώπης και της Αμερικής και στο κράτος του Ισραήλ. Οι μονοθεϊστικές θρησκείες είναι οι θρησκείες των πολιτισμένων λαών. Στόν πίνακα 5 φαίνεται η εξάπλωση των διαφόρων θρησκειών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Η εξάπλωση των θρησκειών

(ποσοστά επί του πληθυσμού της Γης)

Θρησκεία	(%)
Χριστιανισμός	33
Βουδισμός	31
Βραχμανισμός	14
Μωαμεθανισμός	13
Ανιμισμός	8
Ιουδαϊσμός	1

27. Οι εθνικές ομάδες.

Η ανθρωπότητα διακρίνεται σήμερα σε όρισμένες εθνικές ομάδες. Καθεμιά από αυτές έχει ιδιαίτερη προσωπικότητα, πού διαμορφώθηκε από την ιστορική εξέλιξη της ομάδας. Μερικές εθνικές ομάδες παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην εξέλιξη των ιστορικών γεγονότων. Οι κυριότερες εθνικές ομάδες είναι οι εξής:

α) Οι Άγγλοσάξονες είναι μία ομάδα λευκών, πού μιλούν την αγγλική γλώσσα και είναι χριστιανοί (κυρίως διαμαρτυρόμενοι). Η ομάδα αυτή απλώνεται στη Μ. Βρετανία, τις χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας και τις Ήν. Πολιτείες.

β) Οι Λατίνοι είναι κι αυτοί μία ομάδα λευκών πού μιλούν γλώσσες προερχόμενες από τη λατινική γλώσσα. Είναι χριστιανοί (κυρίως καθολικοί). Η ομάδα αυτή απλώνεται στη Ν. και Δ. Εύρωπη και στη Β. Αφρική. Οι Ρουμάνοι είναι ένα τμήμα της λατινικής ομάδας, πού απομονώθηκε.

γ) Οι Σλάβοι είναι ομάδα λευκών, πού είναι χριστιανοί (κυρίως ορθόδοξοι) και μιλούν γλώσσες πού προέρχονται από τη ρωσική γλώσσ-

σα. Αυτή ή ομάδα άπλώνεται σέ μεγάλη έκταση τής Εύρώπης καί στή Σιβηρία.

δ) Οί Κινέζοι καί οί 'Ιάπωνες είνai ομάδα κίτρινων, πού είνai βουδιστές καί μιλούν δύο γλώσσες πού έχουν άνάλογη γραφή.

'Εκτός από τίς παραπάνω τέσσερις μεγάλες έθνικές ομάδες υπάρχουν κι άλλες μικρότερες, πού κι αυτές παίζουn τό ρόλο τους στήν ιστορική εξέλιξη τής άνθρωπότητας. Τέτοιες ομάδες είνai οί Γερμανοί, οί 'Αραβες, οί 'Ελληνες κ.ά.

Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

28. 'Ο πολιτισμός.

'Ο άνθρωπος καταβάλλει πάντοτε πολλές ενέργειες, πού έχουν σκοπό τή συντήρησή του καί τόν έξωραϊσμό τής ζωής του. Μέ τίς διάφορες ενέργειές του ό άνθρωπος παράγει *άγαθά* (τρόφιμα, ένδύματα, σπίτια, μηχανές κλπ.) καί *δημιουργεί άξίες* (κανόνες δικαίου ή ήθικης, έργα τέχνης, έπιστήμες κλπ.). 'Ονομάζουμε *πολιτισμό* τό σύνολο τών *άξιων* καί τών *άγαθων*, πού παράγει ό άνθρωπος μέ τίς διάφορες ενέργειές του.

Σέ κάθε πολιτισμό διακρίνουμε δύο όψεις, τόν *ύλικό πολιτισμό* καί τόν *πνευματικό πολιτισμό*. 'Ο ύλικός πολιτισμός είνai τό σύνολο τών ενεργειών, μέ τίς όποιες ό άνθρωπος μεταβάλλει τή φύση, τή χρησιμοποιεί γιά τήν έξυπηρέτησή του καί προφυλάσσεται από τούς κινδύνους πού περικλείει ή φύση. 'Ο πνευματικός πολιτισμός προκύπτει από όρισμένες πνευματικές προδιαθέσεις, πού πάντοτε υπάρχουν μέσα στόν άνθρωπο. Αυτές οί προδιαθέσεις είνai ή λογική, τό ήθικό φρόνημα, τό αίσθημα του καλού καί ή συναίσθηση τής άξίας τής έλευθερίας. 'Ο πνευματικός πολιτισμός οδηγεί τόν άνθρωπο σέ ένσυνείδητο ήθικό, πνευματικό καί καλαισθητικό βίο καί κατευθύνει τήν άνθρώπινη ζωή πρós ένα άνώτερο ιδανικό.

29. Τά στοιχεία του πνευματικού πολιτισμού.

Στόν πνευματικό πολιτισμό διακρίνουμε όρισμένα στοιχεία, πού είνai τά εξής: ή κοινωνία, τό κράτος, ή θρησκεία, ή οικονομία, ή

ἐπιστήμη καί ἡ τέχνη. Καθένα ἀπό αὐτά τά στοιχεῖα ἀνταποκρίνεται σέ μιὰ ὀρισμένη τάση τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου.

α) **Ἡ κοινωνία.** Ἡ πιό στοιχειώδης μορφή κοινωνικοῦ βίου εἶναι ἡ οἰκογένεια. Ψυχολογικές καί βιολογικές τάσεις ἀναγκάζουν τόν ἄνθρωπο νά δημιουργήσει οἰκογένεια. Διάφορα ἄλλα αἷτια τόν ὀδηγοῦν στή διαμόρφωση μεγάλων κοινωνικῶν ὁμάδων. Ὁ ἄνθρωπος, παρακινούμενος ἀπό τό κοινωνικό ἔνστικτο, ζεῖ πάντα ὡς μέλος μιᾶς κοινωνίας, γιατί «ἄνθρωπος πού δέ ζεῖ μέσα σέ κοινωνία εἶναι ἡ θεός ἡ θηρίο».

β) **Τό κράτος.** Μέσα στήν κοινωνική ὁμάδα ἀναπτύσσεται πάντοτε ἡ ἐξουσία (τό κράτος). Στήν ὀργάνωση τῆς ἐξουσίας ἡ ὁμάδα ὀδηγεῖται γιά τήν αὐτοσυντήρησή της ἐπειδή μέ τήν ἐξουσία προφυλάγεται ἀπό τοὺς ἐχθροὺς πού ὑπάρχουν μέσα καί ἔξω ἀπὸ αὐτήν.

γ) **Ἡ θρησκεία.** Στήν ψυχὴ κάθε ἀνθρώπου ὑπάρχει τό θρησκευτικό συναίσθημα. Αὐτό προέρχεται ἀπὸ τό ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει ὅτι ὑπάρχει μιὰ δύναμη πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τίς ἀνθρώπινες δυνάμεις. Οἱ θρησκείες ἔπαιξαν σημαντικό ρόλο στήν ἐξέλιξη τῶν πολιτισμῶν.

δ) **Ἡ οἰκονομία.** Ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ πάντοτε οἰκονομικὴ ζωή, δηλαδή παράγει, μεταφέρει καί ἐμπορεῦται ἀγαθά. Ἐτσι συγκεντρώνει κέρδη, μέ τά ὁποῖα καλυτερεῖ ἡ ἀτομικὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καί ἡ ζωὴ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ὅλα τά μεγάλα κέντρα πολιτισμοῦ ἦταν κέντρα πλούτου (Ἀθῆναι, Ἀλεξάνδρεια, Ρώμη, Βυζάντιο).

ε) **Ἡ ἐπιστήμη.** Ἡ ἐπιστήμη προέρχεται ἀπὸ τήν τάση τοῦ ἀνθρώπου γιά γνώση. Αὐτὴ ἡ τάση πηγάζει ἀπὸ τά ἐρωτήματα, πού διαρκῶς γεννιοῦνται στήν ἐλεύθερη ἀνθρώπινη σκέψη καί ἀναφέρονται εἴτε σέ φαινόμενα τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, εἴτε σέ φαινόμενα τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου.

στ) **Ἡ τέχνη.** Ἡ τέχνη πηγάζει ἀπὸ τό αἶσθημα τοῦ καλοῦ, πού πάντα ὑπάρχει μέσα στήν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Δέν νοεῖται ἀνθρώπινη ζωὴ χωρὶς τόν ἐξωραϊσμό πού τῆς δίνουν οἱ διάφορες μορφές τῆς τέχνης. Μέ τήν ἐπιστήμη καί τήν τέχνη ὑψώνεται ὁ ἄνθρωπος στίς ὑψηλές σφαῖρες τοῦ Ἀληθινοῦ καί τοῦ Ὁραίου.

30. Ἀρχαῖες κοιτίδες τοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ πιό παλιές κοιτίδες τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ Κίνα, ἡ Ἰνδία, ἡ Μεσοποταμία, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Κρήτη καί οἱ Μυκῆνες. Αὐτοὶ οἱ πολιτι-

σμοί αναπτύχθηκαν μεταξύ της Δ' και της Α' χιλιετηρίδας πρὸ Χριστοῦ. Στὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου ὁ ἄνθρωπος πέτυχε μεγάλες πολιτιστικές κατακτήσεις. Ὅπως ἀποδείχτηκε ἀπὸ τίς ἀρχαιολογικές ἐρευνες, στίς παραπάνω χώρες ὁργανώθηκαν ἰσχυρές πολιτείες, διαμορφώθηκαν κοινωνικοὶ θεσμοί, μπῆκαν οἱ βάσεις πολλῶν ἐπιστημῶν, ἀναπτύχθηκαν οἱ καλές τέχνες καὶ κατασκευάστηκαν μεγάλα τεχνικά ἔργα.

Τὰ παλιά κέντρα πολιτισμοῦ ἄσκησαν πολὺ μεγάλη ἐπίδραση στοὺς γύρω λαοὺς καὶ σέ μεγάλη ἀπόσταση. Ὁ πολιτισμὸς τῆς Κρήτης ἀναπτύχθηκε σέ νησί καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν Μυκηνῶν ἀναπτύχθηκε σέ χώρα πού εἶχε μικρὴ γεωργικὴ παραγωγή. Ἐπομένως ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ θά στηρίχτηκε στὸ ἐμπόριο, τὴ ναυτιλία καὶ πιθανόν στὴ δημιουργία ἀποικιῶν. Ἀντίθετα οἱ ἄλλοι τέσσερις παλιοὶ πολιτισμοὶ ἀναπτύχθηκαν σέ εὐφορες παραποτάμιες χώρες, ὅπου οἱ λαοὶ διαμόρφωσαν ἤρεμο καὶ ὁμαλὸ γεωργικὸ βίο.

Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἀναπτύχθηκαν ὁ Ἑλληνικὸς, ὁ Ρωμαϊκὸς, ὁ Βυζαντινὸς καὶ ὁ Ἀραβικὸς πολιτισμὸς, πού ἀνοίξαν τὸ δρόμο γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητας. Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ Μεσαίωνα, ἄρχισαν νά ἐμφανίζονται στὴ Δύση κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως νέα κέντρα πολιτισμοῦ, ὅπου προπαρασκευάστηκε ὁ σύγχρονος ἢ δυτικὸς πολιτισμὸς.

31. Τὰ κέντρα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ.

Σήμερα μόνο ὀρισμένοι λαοὶ δημιουργοῦν ἀξίες καὶ ἀγαθὰ ἀνώτερης μορφῆς. Αὐτοὶ οἱ λαοὶ βρίσκονται στὸν ἀνώτατο βαθμὸ πολιτισμοῦ, πού τὸν ὀνομάζουμε **σύγχρονο πολιτισμὸ** ἢ καὶ **δυτικὸ πολιτισμὸ**. Τὰ κέντρα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ βρίσκονται σέ πέντε περιοχές τῆς Γῆς. Στὴν πρώτη περιοχὴ ἀνήκουν ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, ἡ Βόρεια Ἰταλία, ἡ Ἑλβετία, τὸ Βέλγιο, ἡ Ὁλλανδία, τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς καὶ οἱ Σκανδιναβικὲς χώρες. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἔδωσε τὰ πιὸ πολλὰ στοιχεῖα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ καὶ ἔχει σημαντικὰ κέντρα προαγωγῆς τοῦ πολιτισμοῦ. Στὴ δευτέρη περιοχὴ ἀνήκουν τὸ ΒΑ τμήμα τῶν Ἦν. Πολιτειῶν καὶ τὸ ΝΑ τμήμα τοῦ Καναδά. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ πρόσφερε στὸ νεώτερο πολιτισμὸ πολλές νέες ιδέες καὶ σημαντικὲς ἐφευρέσεις. Στὴν τρίτη περιοχὴ ἀνήκουν τὸ τμήμα τῶν Ἦν. Πολιτειῶν πού βρίσκεται πρὸς τὸν Εἰρηνικὸ. Στὴν τέ-

ταρτη περιοχή ανήκουν ή Αυστραλία καί ή Νέα Ζηλανδία καί στήν πέμπτη περιοχή ανήκει ή Ίαπωνία. Στίς παραπάνω πέντε περιοχές ζεί τό ένα τέταρτο ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Τά κέντρα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ βρίσκονται σέ περιοχές πού ἔχουν εὐκρατο κλίμα, ὁμαλή μορφολογία, γεωργικό καί ὀρυκτό πλοῦτο, φυσική εὐκολία συγκοινωνιῶν, πυκνό πληθυσμό κι ἀκόμα κοινωνική, πολιτική καί οἰκονομική ζωή ἐξελιγμένη.

32. Τά κέντρα τῆς καλλιέργειας τῶν καλῶν τεχνῶν καί τῶν ἐπιστημῶν.

Οἱ καλές τέχνες καί οἱ ἐπιστῆμες καλλιεργοῦνται σήμερα σέ ὁρισμένα κέντρα, πού βρίσκονται μέσα στίς περιοχές μέ τό σύγχρονο πολιτισμό. Τέτοια κέντρα ὑπάρχουν στίς χῶρες τῆς Εὐρώπης καί κυρίως στήν Ἀγγλία, τή Γαλλία, τή Γερμανία, τήν Ἰταλία. Οἱ χῶρες αὐτές ἔχουν μακροχρόνιο ἐλεύθερο πολιτικό βίο καί κατά τοὺς τελευταίους αἰῶνες ἀνέδειξαν πάρα πολλοὺς μεγάλους συγγραφεῖς, καλλιτέχνες καί ἐπιστήμονες. Ἔτσι σέ αὐτές τίς χῶρες δημιουργήθηκε μεγάλη καλλιτεχνική καί ἐπιστημονική παράδοση καί συσσωρεύτηκε ἄφθονο καλλιτεχνικό καί ἐπιστημονικό ὕλικό. Κάθε χρόνο σπουδαστές ἀπό ὅλες τίς χῶρες τοῦ κόσμου κατακλύζουν τίς πολυάριθμες Ἀνώτατες Σχολές, τά Μουσεῖα, τίς Βιβλιοθήκες καί τά Ὀδεῖα, πού ὑπάρχουν στά εὐρωπαϊκά κέντρα πολιτισμοῦ. Ὅρισμένα πανεπιστήμια (π.χ. τῆς Σορβόνης καί τῆς Ὁξφόρδης) ἀναγνωρίζονται ὡς μέγιστα πνευματικά κέντρα στό σύγχρονο κόσμο.

Οἱ Ἕν. Πολιτεῖες εἶναι σήμερα τεράστιο κέντρο καλλιέργειας τῶν καλῶν τεχνῶν καί τῶν ἐπιστημῶν. Δέν ἔχουν βέβαια τή μακροχρόνια καλλιτεχνική καί ἐπιστημονική παράδοση τῶν χωρῶν τῆς Δ. Εὐρώπης, ἀλλά ἡ ἀνάδειξή τους ὀφείλεται στά ἄφθονα ὕλικά μέσα, τό ἀνώτερο βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ καί τήν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς σέ μέγιστο βαθμό. Σήμερα οἱ Ἕν. Πολιτεῖες κατέχουν τήν πρώτη θέση στήν ἐπιστημονική ἔρευνα καί στίς κατακτήσεις τῆς τεχνικῆς. Τελευταῖα ἡ Ρωσία καί ἡ Ἰαπωνία ἀπέδειξαν ὅτι διαθέτουν σημαντικά κέντρα καλλιέργειας τῶν ἐπιστημῶν καί τῆς τεχνικῆς.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

33. Ἡ οικονομική ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Μία ομάδα ἀνθρώπων, γιά νά συντηρηθεῖ πάνω στή Γῆ, ἔχει ἀνάγκη ἀπό πολλά ἀγαθά (τροφή, ἐνδυμασία, στέγη, ἐργαλεῖα κ.ἄ.). Γιά νά ἐξυπηρετηθοῦν οἱ διάφορες ἀνάγκες μιᾶς ομάδας ἀνθρώπων χρειάζονται πάρα πολλές προσπάθειες. Αὐτές οἱ προσπάθειες καταβάλλονται γιά τήν ἀπόκτηση ὑλικῶν ἀγαθῶν ἀπό τό περιβάλλον, γιά τήν κατεργασία, τή μεταφορά καί τήν ἀνταλλαγή τῶν ἀγαθῶν. Τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν πού καταβάλλει ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἐξυπηρετήσῃ τίς ἀνάγκες μιᾶς ομάδας ἀνθρώπων, ὀνομάζεται **οικονομική ζωή**. Τά προϊόντα τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας ὀνομάζονται **οικονομικά ἀγαθά**.

Ἡ οικονομική ζωή ἀναλύεται σέ τρία θεμελιώδη προβλήματα, πού εἶναι τά ἑξῆς:

- α) Ἡ δημιουργία τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν (**παραγωγή**).
- β) Ἡ μεταβίβαση τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν ἀπό ἐκεῖνον πού τά παράγει καί τά κατέχει στόν καταναλωτή (**ἐμπόριο**).
- γ) Ἡ ὑπερνίκηση τῆς ἀποστάσεως πού χωρίζει τόν τόπο τῆς παραγωγῆς ἀπό τόν τόπο τῆς καταναλώσεως (**μεταφορές**).

34. Ἡ παραγωγή.

Ἀνάλογα μέ τό εἶδος τῶν παραγόμενων οικονομικῶν ἀγαθῶν διακρίνουμε διάφορους κλάδους παραγωγῆς. Συνήθως διακρίνουμε δύο βασικούς κλάδους τῆς παραγωγῆς, τή **γεωργική παραγωγή** καί τή **βιομηχανική παραγωγή**. Ἡ γεωργική παραγωγή ἱστορικά εἶναι ἡ ἀρχαιότερη καί γεωγραφικά εἶναι ἡ πιό διαδομένη μορφή παραγωγῆς. Στή σύγχρονη ὁμως ζωή τῶν λαῶν ἡ οικονομική ζωή ρυθμίζεται κατά ἕνα μεγάλο μέρος ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Πρωταρχικός συντελεστής τῆς παραγωγῆς εἶναι ὁ **ἄνθρωπος**, γιατί αὐτός προκαλεῖ τήν παραγωγή καί τήν κατανάλωση τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν. Ἄλλοι συντελεστές τῆς παραγωγῆς εἶναι **τά στοιχεῖα τῆς φύσεως** καί **τά συστήματα παραγωγῆς**.

35. Άναπτυγμένες και υπανάπτυκτες χώρες.

Σήμερα διεθνώς αναγνωρίζονται δύο μεγάλες κατηγορίες χωρών, οι οικονομικά αναπτυγμένες και οι οικονομικά υπανάπτυκτες χώρες.

α) Οι οικονομικά αναπτυγμένες χώρες έχουν πραγματοποιήσει την ανάπτυξη της βιομηχανίας τους πάνω σε έθνική βάση (δηλαδή κεφάλαια, πρώτες ύλες, κινητήρια δύναμη, μηχανήματα και τεχνικό προσωπικό υπάρχουν μέσα στη χώρα). Σ' αυτές τις χώρες η γεωργική παραγωγή χαρακτηρίζεται από τη μεγάλη απόδοση κατά μονάδα επιφάνειας και κατά μονάδα χρόνου εργασίας (3 - 10 φορές μεγαλύτερη απόδοση κατά μονάδα επιφάνειας και 100 φορές μεγαλύτερη απόδοση κατά μονάδα χρόνου εργασίας). Η μέση στάθμη της ζωής των ανθρώπων είναι υψηλή και ο αστικός πληθυσμός είναι πολύ μεγάλος. Οι οικονομικά αναπτυγμένες χώρες έχουν συγκεντρώσει μεγάλα κεφάλαια, με τα όποια δημιουργούν επιχειρήσεις στο εξωτερικό.

β) Οι οικονομικά υπανάπτυκτες χώρες είναι αποκλειστικά γεωργικές χώρες ή έχουν αναπτύξει βιομηχανία πάνω σε μη έθνική βάση (κεφάλαια, πρώτες ύλες, καύσιμα, μηχανήματα κλπ. τα παίρνουν από το εξωτερικό). Σ' αυτές τις χώρες βάση της οικονομικής ζωής είναι η γεωργική παραγωγή, που χαρακτηρίζεται από μικρή απόδοση κατά μονάδα επιφάνειας και κατά μονάδα χρόνου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

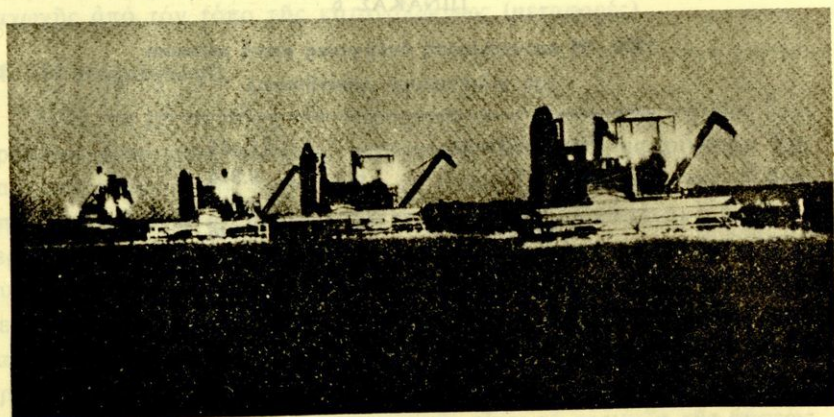
1974. Η κατανάλωση ενέργειας κατά κάτοικο
(σε χιλιόγραμμα λιθάνθρακα)

Ήν. Πολιτείες	11.485
Καναδάς	9.816
Βέλγιο	6.637
Α. Γερμανία	6.946
Σουηδία	5.804
Όλλανδία	6.191
Δ. Γερμανία	5.689
Μ. Βρετανία	5.464
Ρωσία	5.252
Ίαπωνία	3.839
Ελλάδα	2.048

1974. Παγκόσμια 2.054 kgr/κάτοικο

Η πρωτόγονη γεωργία (Αίθιοπια).

Η σύγχρονη Γεωργία, θεριζο-άλωνιστικές μηχανές εργαζόμενες καί κατά τή νύχτα (Όκλαγόμα ΗΠΑ).

Ὡς δείκτη τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως μιᾶς χώρας συνήθως παίρ-
νουμε τὴν κατανάλωση ἐνέργειας πού ἀναλογεῖ σέ καθένα κάτοικο
τῆς χώρας (ὅλες οἱ μορφές ἐνέργειας ὑπολογίζονται σέ ἰσοδύναμη
μάζα λιθάνθρακα, πίνακας 6).

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

36. Ἡ γεωργικὴ παραγωγή.

Σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο παράγονται σήμερα σέ μεγάλες ποσότη-
τες διάφορα γεωργικά προϊόντα. Ἀπὸ αὐτά ἄλλα χρησιμοποιοῦνται
γιά διατροφή τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν ζώων (σιτάρι, δημητριακά, κλπ.)
καί ἄλλα χρησιμοποιοῦνται ὡς πρῶτες ὕλες ἀπὸ τῆ βιομηχανία (βαμ-
βάκι, ἔλαια, κ.ἄ.). Ἡ ἀνάπτυξη τῶν μέσων μεταφορᾶς καί ἡ ὕψωση τοῦ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Ἡ αὐξηση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς (1961 - 65 = 100)

Χῶρες	Δείκτης τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς (1974)
Ἰσραήλ	186
Ὀλλανδία	147
Ἑλλάδα	145
Γιουγκοσλαβία	150
Αἴγυπτος	129
Τουρκία	143
Γαλλία	130
Ἰνδία	121
Βέλγιο	128
Μ. Βρετανία	130
Ἡν. Πολιτείες	122
Ἰταλία	123
Ἰαπωνία	123
Καναδάς	108

βιοτικού επιπέδου των λαών προκάλεσαν αύξηση της καταναλώσεως πολλών γεωργικών προϊόντων. Έτσι ή γεωργική παραγωγή, βοηθούμενη καί από τίς προόδους της έπιστήμης καί της τεχνικής, συνεχώς αυξάνει (πίνακας 7). Σέ πολλές χώρες παρατηρείται μιά τάση γιά είδίκευση στην παραγωγή όρισμένων γεωργικών προϊόντων. Θά εξετάσουμε μόνο όρισμένα είδη της γεωργικής παραγωγής, πού αποτελούν τή βάση της διατροφής των λαών ή είναι άντικείμενα μεγάλου διεθνούς έμπορίου.

37. Τό σιτάρι.

Τό σιτάρι καλλιεργείται από την άρχαιότητα καί έγινε τό χαρακτηριστικό φυτό της λευκής φυλής. Οί όροι πού απαιτεί τό σιτάρι γιά την ανάπτυξη του (έδαφος μαλακό καί εύφορο, άνοιξη ύγρή, θέρος θερμό καί ξηρό) ύπάρχουν σέ πολλά σημεία των ήπειρων. Γι' αυτό ή καλλιέργεια του σιταριού άπλώνεται καί στά δύο ήμισφαίρια από την ύποτροπική ζώνη ως τόν πολικό κύκλο περίπου. Μέσα σ' αυτά τά όρια καλλιεργούνται διάφορες ποικιλίες σιταριού, πού προσαρμόζονται στά διάφορα κλίματα. Έπειδή ή καλλιέργεια του σιταριού άπλώνεται καί στά δύο ήμισφαίρια, γι' αυτό σέ κάθε έποχή του έτους γίνεται συγκομιδή σιταριού σέ κάποιο σημείο του πλανήτη μας.

Τά μεγάλα κέντρα παραγωγής. Στίς παλιές χώρες, όπου ό πληθυσμός είναι πυκνός (Ευρώπη, Άσία), εφαρμόζεται ή **έντατική καλλιέργεια**, μέ την όποία επιδιώκεται ή μεγαλύτερη δυνατή απόδοση (250-350 kgr κατά στρέμμα). Στίς νέες χώρες, όπου ό πληθυσμός είναι ακόμα αραιός (Άμερική, Καναδάς, Αυστραλία, Ρωσία) εφαρμόζεται ή **έκτατική καλλιέργεια**, μέ την όποία επιδιώκεται ή συγκομιδή μεγάλης ποσότητας από την καλλιέργεια μεγάλων έκτάσεων μέ τή βοήθεια μηχανών (άπόδοση σχετικά μικρή, 50 - 100 kgr κατά στρέμμα).

Άπό την παγκόσμια παραγωγή σιταριού ή Ρωσία παράγει τά 25%, οί Ήν. Πολιτείες τά 12% καί ή Κίνα τά 10%. Έτσι ή παραγωγή αυτών των τριών χωρών άντιπροσωπεύει τή μισή παγκόσμια παραγωγή. Άλλα μεγάλα κέντρα παραγωγής σιταριού είναι:

- στην Ευρώπη ή Γαλλία, ή Ίταλία, ή Δ. Γερμανία,
- στην Άσία ή Ίνδία, ή Τουρκία, τό Πακιστάν,
- στό νότιο ήμισφαίριο ή Άργεντινή καί ή Αυστραλία (πίνακας 8).

Τά μεγάλα κέντρα εξαγωγής. Μεγάλα κέντρα εξαγωγής σιταριού είναι γενικά δύο κατηγορίες χωρών:

α) Οί χώρες πού παράγουν σιτάρι περισσότερο από όσο χρειάζεται για τή διατροφή του πληθυσμού τους (Καναδάς, Αυστραλία).

β) Οί χώρες πού παράγουν καί άλλα δημητριακά κατώτερης αξίας, πού χρησιμοποιούνται από τούς κατοίκους αντί του σιταριού (Αργεντινή, Ήν. Πολιτείες, όπου χρησιμοποιείται καλαμπόκι). Ή ποσότητα σιταριού, πού προσφέρεται στό διεθνές εμπόριο, εξαρτάται από διάφορους παράγοντες (καιρικές συνθήκες, πολιτικοί λόγοι κ.ά.). Τό μεγαλύτερο μέρος τής εξαγόμενης ποσότητας σιταριού εξάγεται από τίς Ήν. Πολιτείες καί τόν Καναδά. Οί δύο αυτές χώρες έγιναν οί κυριότεροι εξαγωγείς σιταριού, γιατί διαθέτουν μεγάλα πλεονάσματα καί τελειότατη όργάνωση του εμπορίου του σιταριού. Τά άλλα δύο κέντρα εξαγωγής σιταριού είναι ή Αργεντινή καί ή Αυστραλία, πού μπορούν νά εξάγουν τή μισή παραγωγή τους.

Τά μεγάλα κέντρα εισαγωγής. Τά μεγαλύτερα κέντρα εισαγωγής σιταριού είναι οί βιομηχανικές καί πυκνοκατοικημένες χώρες τής Δ. καί Ν. Ευρώπης, ή Ίαπωνία καί ή Βραζιλία. Τό μεγαλύτερο κέντρο εισαγωγής σιταριού είναι ή Μ. Βρετανία, πού εισάγει περίπου τά 20% τής παγκόσμιας εξαγωγής σιταριού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

1974. Τα μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής σιταριού

(έκατομύρια τόνοι)

Ρωσία	83,90	Ίταλία	9,58
Ήν. Πολιτείες	48,80	Πακιστάν	7,62
Κίνα	37,00	Δ. Γερμανία	7,76
Ίνδία	22,00	Αργεντινή	5,97
Γαλλία	19,10	Πολωνία	6,14
Καναδάς	13,30	Ρουμανία	4,97
Αυστραλία	11,25	Ίράν	4,70
Τουρκία	11,08	Έλλάδα	2,14

1974. Παγκόσμια παραγωγή 360 εκατ. τόνοι

38. Τό ρύζι.

Στις θερμές και υγρές περιοχές της 'Ασίας, όπου επικρατούν οι μουσσώνες ευδοκιμεί ή καλλιέργεια του ρυζιού, που αποτελεί τη βάση της διατροφής για χίλια εκατομμύρια ανθρώπους. Σέ μερικά σημεία της θερμής ζώνης γίνονται πέντε συγκομιδές ρυζιού μέσα σέ μία διετία. 'Η καλλιέργεια του ρυζιού απαιτεί πολλή και συνεχή εργασία. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής ρυζιού βρίσκονται στις Ν. και Α. 'Ασία (Νότια Κίνα, 'Ινδοκίνα, 'Ινδονησία, 'Ιαπωνία, 'Ινδία, Πακιστάν). 'Η ποσότητα ρυζιού που παράγεται σ' αυτές τίς χώρες φτάνει στά 85% τής παγκόσμιας παραγωγής και καταναλώνεται επιτόπια. Τό εμπόριο του ρυζιού ενδιαφέρει αποκλειστικά τόν κόσμο τών κίτριων λαών (πίνακας 9).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

1973. 'Η παραγωγή ρυζιού, κριθαριού, καλαμποκιού και πατάτας
(εκατομμύρια τόνοι)

Ρύζι		Κριθάρι	
Κίνα	109,00	Ρωσία	55,00
'Ινδία	65,60	Κίνα	19,50
'Ινδονησία	21,60	Γαλλία	10,85
Μπαγκλαντές	19,35	Καναδάς	10,20
'Ιαπωνία	15,80	'Ην. Πολιτείες	9,25
Ταϊλάνδη	14,65	Μ. Βρετανία	9,00
Βιετνάμ	11,15	Δ. Γερμανία	6,60
Βιρμανία	8,65	Δανία	5,50
Παγκόσμια παραγωγή 321,80 εκατ. τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 169 εκατ. τόνοι	
Καλαμπόκι		Πατάτα	
'Ην. Πολιτείες	143,35	Ρωσία	107,65
Κίνα	29,75	Πολωνία	51,95
Βραζιλία	14,60	Δ. Γερμανία	13,70
Ρωσία	13,45	'Ην. Πολιτείες	13,60
Γαλλία	10,60	Α. Γερμανία	11,40
Μεξικό	9,80	Γαλλία	7,45
Γιουγκοσλαβία	8,25	Μ. Βρετανία	6,60
Ρουμανία	7,40	'Ολλανδία	5,75
Παγκόσμια παραγωγή 310,75 εκατ. τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 315,55 εκατ. τόνοι	

39. Τά άλλα δημητριακά.

Ἐκτός ἀπό τό σιτάρι καί τό ρύζι καλλιεργοῦνται καί διάφορα ἄλλα δημητριακά, πού χρησιμοποιοῦνται γιά τήν ἀναπλήρωση τοῦ σιταριοῦ, ὡς τροφή τῶν ζώων καί γιά τήν παρασκευή οἶνοπνεύματος. Στίς ψυχρές, ὑγρές καί μέ φτωχό ἔδαφος χῶρες καλλιεργοῦνται τό κριθάρι, ἡ σίκαλη καί ἡ βρώμη, ἐνῶ στίς θερμότερες χῶρες καλλιεργοῦνται τό καλαμπόκι, τό κεχρί καί τό σόργο. Στίς εὐκρατές χῶρες καλλιεργεῖται πάρα πολύ ἡ πατάτα, πού χρησιμοποιεῖται ὡς τροφή τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν ζώων καί γιά τήν παρασκευή ἀμύλου καί οἶνοπνεύματος (πίνακας 9).

40. Κρασί, ζάχαρη, καπνός καί φυτικά ἔλαια.

Μεταξύ τῶν γεωργικῶν προϊόντων πού εἶναι ἀντικείμενα μεγάλου διεθνοῦς ἐμπορίου κατατάσσονται τό κρασί, ἡ ζάχαρη, ὁ καπνός καί τά φυτικά ἔλαια (πίνακας 10).

α) Τό κρασί. Τό ἀμπέλι εὐδοκιμεῖ σέ χῶρες μέ κλίμα μεσογειακό καί σήμερα καλλιεργεῖται σέ πολλές περιοχές τῶν δύο ἡμισφαιρίων. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγῆς κρασιοῦ εἶναι ἡ Γαλλία καί ἡ Ἰταλία, ἐνῶ τά μεγαλύτερα κέντρα εἰσαγωγῆς εἶναι οἱ χῶρες τῆς Δ. καί Β. Εὐρώπης καί οἱ Ἑν. Πολιτεῖες.

β) Ἡ ζάχαρη. Ἡ ζάχαρη εἶναι πολύτιμη τροφή τοῦ ἀνθρώπου. Τήν παίρνουμε ἢ ἀπό τό ζαχαροκάλαμο, πού εὐδοκιμεῖ στίς προσχωσιγενεῖς πεδιάδες τῆς τροπικῆς ζώνης, ἢ ἀπό τά ζαχαρότευτλα, πού εὐδοκίμοῦν στίς εὐφορες πεδιάδες τῆς εὐκρατῆς ζώνης. Ἐτσι ὑπάρχουν δύο περιοχές πού παράγουν ζάχαρη: ἡ μιά βρίσκεται στήν τροπική ζώνη καί ἡ ἄλλη στήν εὐκρατη ζώνη. Τῇ μεγαλύτερῃ παραγωγῇ ζάχαρης ἀπό ζαχαροκάλαμο ἔχουν ἡ Κούβα, τό Μεξικό, οἱ Φιλιππίνες, ἡ Ἰνδονησία καί ἡ Χαβάη. Τῇ μεγαλύτερῃ παραγωγῇ ζάχαρης ἀπό ζαχαρότευτλα ἔχουν ἡ Ρωσία, οἱ χῶρες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος καί οἱ Ἑν. Πολιτεῖες. Ἡ συνεχῆς ἄνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαῶν προκαλεῖ τή συνεχῆ αὐξησιν στήν παραγωγή ζάχαρης. Οἱ Ἑν. Πολιτεῖες καί ἡ Μ. Βρετανία εἶναι τά μεγαλύτερα κέντρα εἰσαγωγῆς καί καταναλώσεως ζάχαρης.

γ) Ὁ καπνός. Ὁ καπνός εὐδοκιμεῖ σέ χῶρες πού ἔχουν ἀνοιξη χωρίς παγωνιές καί καλοκαίρι θερμό. Τέτοιες συνθῆκες ὑπάρχουν σέ

πολλές χώρες της τροπικής καί της εϋκρατης ζώνης. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής καπνού είναι οί 'Ην. Πολιτείες, ή Κίνα, ή 'Ινδία καί ή Ρωσία. Αϋτές οί τέσσερις χώρες παράγουν τά 50% τής παγκόσμιας παραγωγής καπνού. Μικρότερα κέντρα παραγωγής είναι ή Βραζιλία, ή 'Ιαπωνία, ή Βουλγαρία, ή Τουρκία, ή 'Ελλάδα κ.ά. Οί 'Ην. Πολιτείες είναι τό μεγαλύτερο κέντρο εξαγωγής καπνού (40% περίπου τής παγκόσμιας εξαγωγής), ενώ ή Μ. Βρετανία είναι τό μεγαλύτερο κέντρο εισαγωγής (25% τής παγκόσμιας εισαγωγής).

δ) **Τά φυτικά έλαια.** Τά φυτικά έλαια αποτελοϋν βασικό στοιχείο διατροφής κι' άκόμα είναι πρώτη ύλη, γιά μερικές βιομηχανίες (σαποϋνια, έκρηκτικές ύλες). Γι' αϋτό σέ όλες σχεδόν τίς χώρες καλλιεργοϋνται διάφορα έλαιώδη φυτά. (π.χ. στίς άκτές τής Μεσογείου καλλιεργείται ή έλιά). Οί μεγάλες δμως ποσότητες τών φυτικών ελαίων προέρχονται άπό έλαιώδη φυτά πού καλλιεργοϋνται στήν τροπική ζώνη (έλαιοφοίνικας, κοκοφοίνικας, σουσάμι, έλαιοκράμβη, άραχίδα - φυσιτική). Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής καί εξαγωγής έλαιόλαδου είναι ή 'Ισπανία, ή Πορτογαλία, ή 'Ιταλία, ή 'Ελλάδα καί ή Τουρκία. Γιά τά τροπικά έλαια τό μεγαλύτερο κέντρο εισαγωγής είναι ή Μα-σαλία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

1973. 'Η παραγωγή κρασιού, ζάχαρης καί καπνού

Κρασί (έκατ. εκατόλιτρα)		Ζάχαρη (εκατομμύρια τόνοι)		Καπνός (χιλιάδες τόνοι)	
Γαλλία	82,45	Ρωσία	9,60	Κίνα	965
'Ιταλία	76,70	Κοινή 'Αγορά	8,30	'Ην. Πολιτείες	790
'Ισπανία	40,00	Βραζιλία	6,95	'Ινδία	365
Ρωσία	31,80	'Ην. Πολιτείες	5,50	Ρωσία	290
'Αργεντινή	20,00	Κούβα	5,40	Βραζιλία	181
'Ην. Πολιτείες	16,25	'Ινδία	4,00	'Ιαπωνία	153
Πορτογαλία	10,35	Γαλλία	2,90	Βουλγαρία	141
Βέλγιο	9,70	Μεξικό	2,80	Τουρκία	130
'Ελλάδα	4,60	Αϋστραλία	2,60	'Ελλάδα	84
Παγκόσμια παραγωγή 366 έκατ. εκατόλιτρα		Παγκόσμια παραγωγή 78 έκατ. τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 4.822 χιλιάδες τόνοι	

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΙΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

41. Ἡ κτηνοτροφική παραγωγή.

Οἱ ἄνθρωποι ἐκτρέφουν διάφορα ζῶα, γιὰ νά πάρουν ἀπό αὐτά προϊόντα διατροφῆς, ἐργασία καί πρῶτες ὕλες γιὰ τή βιομηχανία. Στίς ἀραιοκατοικημένες καί τίς μή εὐφορες περιοχές ἐφαρμόζεται ἡ ἐκτατική κτηνοτροφία, ἐνῶ στίς πυκνοκατοικημένες περιοχές ἐφαρμόζεται ἡ ἐντατική κτηνοτροφία, πού συνδυάζεται μέ τή γεωργία. Μέ τήν ἐφαρμογή νέων μεθόδων γιὰ τή διατήρηση τοῦ κρέατος, τοῦ γάλακτος καί τῶν γαλακτοκομικῶν προϊόντων γίνεται εὐκολα ἡ μεταφορά τῶν προϊόντων τῆς κτηνοτροφίας σέ πολύ μεγάλες ἀποστάσεις. Σήμερα ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἐντοπισμένη καί εἰδικευμένη (παραγωγή ὀρισμένων προϊόντων). Ἐτσι στήν Ὀλλανδία καί τό Βέλγιο ἀπό κάθε μιά ἀγελάδα παίρνουν 4 000 λίτρα γάλα τό ἔτος, ἐνῶ στήν Αὐστραλία καί τή Νέα Ζηλανδία παίρνουν μόνο 500 λίτρα. Ἀπό ὅλα τά ζῶα, πού ἐκτρέφει ὁ ἄνθρωπος τή μεγαλύτερη ἀξία ἔχουν τό βόδι καί τό πρόβατο (πίνακας 11). Τό βόδι ἐκτρέφεται στά μεγάλα λιβάδια τῆς Εὐρώπης, τῆς Ρωσίας, τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, τῆς Βραζιλίας καί τῆς Ἀργεντινῆς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

1972. Τά μεγάλα κέντρα κτηνοτροφίας βοδιῶν καί προβάτων

Βόδια (ἐκατομμύρια κεφάλια)		Πρόβατα (ἐκατομμύρια κεφάλια)	
Ἰνδία	177	Αὐστραλία	163
Ἡν. Πολιτείες	118	Ρωσία	140
Ρωσία	102	Κίνα	71
Βραζιλία	98	Ν. Ζηλανδία	61
Κίνα	63	Ἰνδία	43
Ἀργεντινή	52	Ἀργεντινή	40
Αὐστραλία	27	Τουρκία	37
Μεξικό	26	Ἰράν	36
Γαλλία	22	Ν. Ἀφρική	31
Πακιστάν	20	Βραζιλία	24
Δ. Γερμανία	14	Ἡν. Πολιτείες	19
Καναδάς	12	Ἰσπανία	18
Κόσμος 1162 ἐκατ. κεφάλια		Κόσμος 1053 ἐκατ. κεφάλια	

Στήν Ίνδία καί τήν Κίνα τό βόδι ἐκτρέφεται, γιά νά παρέχει καί ἐργασία. Τό πρόβατο ἐκτρέφεται στά ύγρά λιβάδια τῆς Δ. Εὐρώπης (γιά τήν παραγωγή κρέατος καί γάλακτος), ἤ στίς ξηρές καί στεπώδεις περιοχές τῶν ἡπείρων (γιά τήν παραγωγή μαλλιού). Ἡ χοιροτροφία καί ἡ πτηνοτροφία εἶναι ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας καί ἀναπτύσσονται σέ χώρες πού παράγουν πολύ καλαμπόκι (Ἡν. Πολιτείες, Ρωσία, Γερμανία, Γιουγκοσλαβία). Τά μεγαλύτερα κέντρα ἐξαγωγῆς κρέατος εἶναι ἡ Ἀργεντινή, ἡ Αὐστραλία, ἡ Νέα Ζηλανδία, ὁ Καναδάς (πίνακας 12). Τῇ μεγαλύτερῃ εἰσαγωγῇ κρέατος ἔχει ἡ Μ. Βρετανία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

1974. Ἡ παραγωγή κρέατος

(ἐκατομύρια τόνοι)

Ἡν. Πολιτείες	17,19
Ρωσία	12,95
Κίνα	12,17
Δ. Γερμανία	3,63
Βραζιλία	2,90
Ἀργεντινή	2,61
Αὐστραλία	2,96
Πολωνία	2,54
Μ. Βρετανία	2,35
Ἑλλάδα	0,30

Παγκόσμια παραγωγή 93 ἐκατ. τόνοι

42. Ἡ ἀλιευτική παραγωγή.

Μέ τήν ἀλιεία (ψάρεμα) ὁ ἄνθρωπος προμηθεύεται πολύτιμη τροφή. Σήμερα χάρη στήν ἀνάπτυξη τῶν μέσων μεταφορᾶς καί στίς νέες μεθόδους γιά τή διατήρηση τῶν τροφίμων τά προϊόντα τῆς ἀλιείας μεταφέρονται σέ πολύ μεγάλες ἀποστάσεις. Ἀλιεία γίνεται σέ ὅλες τίς λίμνες καί τοὺς ποταμούς, ἰδιαίτερα ὅμως στή Ρωσία, τή Σιβηρία, τήν Ἀπω Ἀνατολή καί τόν Καναδά. Πολύ ὅμως μεγαλύτερη σημασία ἔχει ἡ ἀλιεία πού γίνεται στή θάλασσα καί διακρίνεται σέ παράκτια ἀλιεία καί σέ ἀλιεία ἀνοιχτῆς θάλασσας. Ἡ παράκτια γίνεται μέ μικρά πλοῖα κοντά στίς ἀκτές, ἀπασχολεῖ μεγάλο ἀριθμό ἀνθρώπων καί δέν εἶναι εἰδικευμένη γιά ὀρισμένα εἶδη ψαριῶν. Ἡ ἀλιεία ἀνοιχτῆς θά-

λασσας γίνεται με ειδικά πλοία έξω από τα χωρικά ύδατα και εκμεταλλεύεται τις συμπαγείς μετακινήσεις ορισμένων ψαριών (βακαλάου, σαρδέλας, τόνου, ρέγγας κ.ά.) ή ασχολείται με τό κυνήγι της φάλαινας και της φώκιας. Αυτό τό είδος της άλιείας έχει χαρακτηρη βιομηχανίας. Μεγάλα πλήθη ψαριών υπάρχουν στά σημεία πού συναντιούνται ένα ψυχρό και ένα θερμό θαλάσσιο ρεύμα. Γι' αυτό τό λόγο έξω από τή Νέα Γη και έξω από τήν 'Υεζό είναι οί δύο περιοχές με τά περισσότερα ψάρια. Τή μεγαλύτερη άλιευτική παραγωγή έχουν ή 'Ιαπωνία, ή Ρωσία και ή Κίνα (πίνακας 13).

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

1973. 'Η άλιευτική παραγωγή (έκατομύρια τόνοι)

Ίαπωνία	10,70
Ρωσία	8,62
Κίνα	7,57
Νορβηγία	2,97
'Ην. Πολιτείες	2,67
Περου	2,30
'Ισπανία	1,57
Δανία	1,47
Φιλιππίνες	1,25
Καναδάς	1,15
Μ. Βρετανία	1,14
Παγκόσμια παραγωγή 65,7 έκατ. τόνοι	

ΔΑΣΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

43. 'Η παραγωγή ξυλείας.

Τό ξύλο είναι πολύτιμο στοιχείο για τή ζωή του ανθρώπου και έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί είναι πρώτη ύλη για πολλές χημικές βιομηχανίες (χαρτί, ξυλόπνευμα, τεχνητές ύφαντικές ύλες κ.ά.). Πάνω στη Γη υπάρχουν δύο μεγάλες δασικές ζώνες.

α) Τά δάση της βόρειας εύκρατης ζώνης. Στίς πυκνοκατοικημένες χώρες της βόρειας εύκρατης ζώνης (Ευρώπη, 'Ην. Πολιτείες) μεγάλο

μέρος τῶν δασῶν ἐξαφανίστηκε, γιά νά ἀναπτυχθεῖ ἡ γεωργία καί γιά νά δημιουργηθοῦν τά μεγάλα ἀστικά κέντρα. Ἀντίθετα τίς ἀραιοκατοικημένες χῶρες τῆς βόρειας εὐκρατῆς ζώνης (Σκανδιναβική, Ρωσία, Σιβηρία, Καναδάς) διατηρήθηκαν ἀπέραντα δάση, στά ὁποῖα ἐπικρατοῦν κυρίως τά κωνοφόρα δέντρα. Τά δάση αὐτά ἔχουν ὁμοιογένεια. Τά δάση τῆς Σιβηρίας ἔχουν ἑκταση δέκα φορές μεγαλύτερη ἀπό τήν ἑκταση τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγῆς ξυλείας εἶναι ἡ Ρωσία, οἱ Ἡν. Πολιτεῖες καί ὁ Καναδάς (πίνακας 14). Τά μεγαλύτερα κέντρα ἐξαγωγῆς ξυλείας εἶναι ὁ Καναδάς, ἡ Φινλανδία καί ἡ Σουηδία. Ὅλες οἱ βιομηχανικές χῶρες τῆς Δ. Εὐρώπης εἶναι μεγάλα κέντρα εἰσαγωγῆς ξυλείας. Στά δάση τῆς Σιβηρίας καί τοῦ Καναδά ζοῦν πολλά ζῶα, πού τό δέρμα τους δίνει πολὺτιμα γουναρικά.

β) Τά δάση τῆς τροπικῆς ζώνης. Τά δάση τῆς τροπικῆς ζώνης εἶναι πυκνά, ἀνομοιογενή, ἀναπαράγονται πολὺ γρήγορα καί περιέχουν ἀνεξάντλητα ἀποθέματα ξυλείας. Ἀλλά ἡ μεγάλη ἀνομοιογένεια καί πυκνότητα πού ἐπικρατεῖ σ' αὐτά τά δάση, κάνουν πολὺ δύσκολη καί πολυδάπανη τήν ἐκμετάλλευσή τους. Τά μεγαλύτερα τροπικά δάση εἶναι στὸν Ἀμαζόνιο, τό Κογγό, τῇ Γουϊνέα, τήν Ἰνδία, τήν Ἰνδοκίνα καί τήν Ἰνδονησία. Ἀπὸ τά δάση αὐτά παίρνουμε πολὺτιμη ξυλεία καί προϊόντα πού χρησιμοποιοῦμε στή φαρμακευτική καί τῇ βαφικῇ.

Ἐκτός ἀπὸ τό ξύλο ἄλλα δασικά προϊόντα εἶναι ἡ ρητίνη καί τά παράγωγά της, ὁ φελλός, ἡ ταννίνη, ἡ γουταπέρκα κ.ἄ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

1973. Ἡ παραγωγή ξυλείας (ἑκατομμύρια κυβικά μέτρα)

Ρωσία	383
Ἡν. Πολιτεῖες	356
Βραζιλία	164
Ἰνδονησία	126
Καναδάς	124
Ἰνδία	116
Σουηδία	58
Ἰαπωνία	45
Φινλανδία	43

Παγκόσμια παραγωγή 2500 ἑκατ. κυβικά μέτρα

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

44. Ἡ παραγωγή καουτσούκ.

Στή σύγχρονη ζωή τό καουτσούκ εἶναι ἓνα βασικό ὕλικό. Τό καουτσούκ τό παράγουν ὀρισμένα τροπικά δέντρα καί κυρίως ἡ ἔβεα (δάση Ἀμαζονίου, Κογγό, Γουϊνέας). Ὡς τό 1900 τό καουτσούκ τό παίρναμε ἀπό τά τροπικά δάση, ἀλλά ἡ παραγόμενη ποσότητα ἦταν πολύ μικρή (60 χιλιάδες τόνοι). Ἀπό τό 1905 ἀναπτύχθηκαν μεγάλες φυτεῖες ἔβεας στίς χῶρες τῆς ΝΑ. Ἀσίας (Ἰνδία, Κεϋλάνη, Μαλαισία, Ἰνδονησία). Αὐτές οἱ χῶρες εἶναι σήμερα τά ἀποκλειστικά κέντρα παραγωγῆς τοῦ φυσικοῦ καουτσούκ. Ἡ Σιγκαπούρη εἶναι ὁ κυριότερος λιμένας ἐξαγωγῆς καί ἡ Νέα Ὑόρκη εἶναι ὁ μεγαλύτερος λιμένας εἰσαγωγῆς τοῦ φυσικοῦ καουτσούκ. Ἐπειδὴ σήμερα τό καουτσούκ εἶναι βασικό στοιχεῖο τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν λαῶν, γι' αὐτό οἱ μεγάλες βιομηχανικές δυνάμεις πέτυχαν νά παράγουν συνθετικό καουτσούκ ἀπό τά προϊόντα τῆς ἀπόσταξης τοῦ λιθάνθρακα καί τοῦ πετρελαίου. Σήμερα τά δύο τρίτα τοῦ καουτσούκ πού χρησιμοποιοῦμε, εἶναι συνθετικό. Ἡ τιμή του καί οἱ ιδιότητές του συναγωνίζονται τό φυσικό καουτσούκ (πίνακας 15). Οἱ Ἡν. Πολιτεῖες καταναλώνουν τόσο καουτσούκ, ὅσο ὅλες μαζί οἱ ἄλλες χῶρες τοῦ κόσμου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

1974. Ἡ παραγωγή καουτσούκ

(χιλιάδες τόνοι)

Φυσικό		Συνθετικό	
Μαλαισία	1550	Ἡν. Πολιτεῖες	2.517
Ἰνδονησία	855	Ἰαπωνία	858
Ταϊλάνδη	379	Γαλλία	463
Κεϋλάνη	132	Μ. Βρετανία	327
Ἰνδία	128	Δ. Γερμανία	324
Λιβερία	87,6	Ὀλλανδία	245
		Ἰταλία	250
		Καναδάς	209
Παγκόσμια παραγωγή 3.435 χιλιάδες τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 6.110 χιλιάδες τόνοι (ἐκτός τῆς Ρωσίας)	

45. Τό βαμβάκι.

Τό βαμβάκι είναι ή άφθονότερη καί περισσότερο χρησιμοποιούμενη ύφαντική ύλη. Για τήν ανάπτυξη του τό βαμβάκι θέλει κλίμα θερμό, πολλή ύγρασία, αλλά κατά εποχές, καί έδαφος εύφορο καί μαλακό. Οί όροι αυτοί υπάρχουν μόνο στίς τροπικές χώρες μέ κλίμα μουσώνων. Τό βαμβάκι εύδοκιμεί καί σέ χώρες μέ ύποτροπικό ή μεσογειακό κλίμα, αλλά υπό τόν όρο νά ποτίζεται. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής είναι οί 'Ην. Πολιτείες, ή Ρωσία, ή Κίνα καί ή 'Ινδία (πίνακας 16). Τό αϊγυπτιακό καί τό ρωσικό βαμβάκι είναι άριστης ποιότητας (ίνες μακρίες, λεπτές καί γυαλιστερές). Τό άμερικανικό βαμβάκι είναι μέσης ποιότητας καί τό ινδικό βαμβάκι είναι κατώτερης ποιότητας. Στήν Αίγυπτο καί τό Ρωσικό Τουρκεσταν πετυχαίνουν τή μεγαλύτερη άπόδοση.

Τό μεγαλύτερο κέντρο εξαγωγής βαμβακιού είναι οί 'Ην. Πολιτείες. Μεγάλες ποσότητες εξαγουν επίσης ή Βραζιλία, ή 'Ινδία, τό Πακισταν κ.ά. Τή μεγαλύτερη εισαγωγή βαμβακιού κάνουν οί χώρες πού έχουν μεγάλη ύφαντουργική βιομηχανία (Μ. Βρετανία, Γαλλία, Δ. Γερμανία, 'Ιταλία, 'Ιαπωνία). Σήμερα οί χώρες πού παράγουν βαμβάκι, αναπτύσσουν έγχώριες ύφαντουργικές βιομηχανίες. Αυτό τό γεγονός έχει μεγάλο αντίχτυπο στήν οίκονομία πολλών βιομηχανικών χωρών, πού γιά πολύ χρόνο ήταν μεγάλα κέντρα ύφαντουργίας (Μ. Βρετανία, Γαλλία, 'Ιαπωνία, Βορειοανατολικές Πολιτείες τών 'Ην. Πολιτειών).

46. Τό μαλλί.

Τό μαλλί είναι ή πίο πολύτιμη ύφαντική ύλη, γιατί τά μάλλινα ύφάσματα είναι ελαφρά, εύκαμπτα, στερεά καί προστατεύουν άπό τό κρύο. Είναι ή θεμελιώδης ύφαντική ύλη στίς εύκρατες καί στίς ψυχρές ζώνες τής Γης. Τό μαλλί προέρχεται άπό τά μεγάλα κοπάδια προβάτων, πού ζούν στίς στεπώδεις καί ήμιστεπώδεις χώρες τών δύο ήμισφαιρίων. Τά πρόβατα, πού έκτρέφονται σ' αυτές τίς χώρες δίνουν λίγο καί μέτριας ποιότητας κρέας, τό δέρμα τους όμως σκεπάζεται μέ πυκνότατο τρίχωμα, πού άποτελείται άπό μακρίες, λεπτές, εύκαμπτες καί γυαλιστερές τρίχες (τά μερινά έχουν 8.000 τρίχες κατά τετραγωνικό έκατο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

1973. Ή παραγωγή βαμβακιού
(χιλιάδες τόνοι)

Ήν. Πολιτείες	2.821
Ρωσία	2.538
Κίνα	1.540
Ίνδία	1.160
Πακιστάν	660
Βραζιλία	640
Τουρκία	513
Αίγυπτος	490
Μεξικό	327
Παγκόσμια παραγωγή	
12.923 χιλιάδες τόνοι	

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

1973. Ή παραγωγή μαλλιού
(χιλιάδες τόνοι)

Αυστραλία	701
Ρωσία	428
Ν. Ζηλανδία	286
Αργεντινή	180
Ν. Αφρική	108
Ήν. Πολιτείες	72
Ούρουγουάη	60
Μ. Βρετανία	49
Τουρκία	48
Παγκόσμια παραγωγή	
2.455 χιλιάδες τόνοι	

στόμετρο). Ή απόδοση σέ μαλλί κυμαίνεται από 0,5 ως 5 χιλιόγραμμα γιά κάθε πρόβατο. Πρώτη χώρα στην παραγωγή μαλλιού είναι ή Αυστραλία (30% τής παγκόσμιας παραγωγής), πού παράγει καί τήν καλύτερη ποιότητα μαλλιού. Άλλα μεγάλα κέντρα παραγωγής είναι ή Ρωσία, ή Νέα Ζηλανδία, ή Αργεντινή καί ή Ν. Αφρική (πίνακας 16).

Κέντρα εξαγωγής μαλλιού είναι όλες οι χώρες πού έχουν μεγάλη παραγωγή μαλλιού, εκτός από εκείνες πού έχουν μεγάλη εγχώρια ύφαντουργία μαλλιού (Ήν. Πολιτείες, Ρωσία). Κέντρα εισαγωγής μαλλιού είναι οι χώρες τής Δ. Ευρώπης καί οι Ήν. Πολιτείες, πού έχουν μεγάλη ύφαντουργική βιομηχανία.

47. Τό μετάξι.

Ή έκτροφή τοῦ μεταξοσκώληκα μπορεί νά γίνει μόνο στίς πυκνοκατοικημένες χώρες τής ύποτροπικής ζώνης καί τής Μεσογείου. Ή Ίαπωνία παράγει τά τρία τέταρτα τής παγκόσμιας παραγωγής μεταξιού. Άλλα κέντρα παραγωγής είναι ή Κίνα, ή Κορέα, οι χώρες τής Κεντρικής καί Δυτικής Ασίας, ή Ίταλία καί οι χώρες τής Βαλκανικής. Τή μεγαλύτερη εξαγωγή από μετάξι έχει ή Ίαπωνία (τά 3/4 τής παραγωγής τής). Ακολουθούν ή Κίνα, οι χώρες τής Δ. Ασίας καί τής Βαλκανικής. Τή μεγαλύτερη εισαγωγή κάνουν οι Ήν. Πολιτείες (τά 2/5

της παγκόσμιας παραγωγής). Επίσης μεγάλες ποσότητες από μετάξι εισάγουν η Γαλλία, η Ίταλία και η Δ. Γερμανία, πού έχουν αναπτύξει μεγάλη ύφαντουργία μεταξωτών ύφασμάτων (πίνακας 18). Γενικά η παραγωγή και τό εμπόριο του μεταξιού τα τελευταία χρόνια δέν σημειώνουν εξέλιξη, γιατί συνεχώς εξαπλώνεται η διάδοση των τεχνητών και συνθετικών ύφαντικών υλών.

48. Οί τεχνητές και συνθετικές ύφαντικές ύλες.

Η παραγωγή των φυσικών ύφαντικών υλών (βαμβάκι, μαλλί, μετάξι) είναι έντοπισμένη σε όρισμένες γεωγραφικές περιοχές. Για την αναπλήρωση των φυσικών ύφαντικών υλών ή χημική βιομηχανία πέτυχε νά παρασκευάσει διάφορες τεχνητές και συνθετικές ύφαντικές ύλες. Από τίς τεχνητές ύφαντικές ύλες κυριότερες είναι τό ραιγιόν (ή τεχνητό μετάξι) και τό τσελβόλεν (ή τεχνητό μαλλί). Για την παρασκευή των δύο παραπάνω τεχνητών ύφαντικών υλών ως πρώτη ύλη χρησιμοποιείται ή κυτταρίνη. "Όλες οί μεγάλες βιομηχανικές χώρες παράγουν τεχνητές ύφαντικές ύλες. Τήν πρώτη θέση κατέχουν οί Ήν. Πολιτείες, ή Ίαπωνία και ή Ρωσία (πίνακας 18). Τόν τελευταίο καιρό

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

1973. Η παραγωγή μεταξωτών ύφασμάτων, ραιγιόν και συνθετικών ύφαντικών υλών.

Υφάσματα από φυσικό μετάξι (χιλιάδες μέτρα)		Ραιγιόν (χιλιάδες τόνοι)		Συνθετικές ύφαντικές ύλες (χιλιάδες τόνοι)	
Ίαπωνία	189.700	Ήν. Πολιτείες	615	Ήν. Πολιτείες	1.347
Ρωσία	42.660	Ρωσία	543	Ίαπωνία	716
Ίταλία	18.830	Ίαπωνία	539	Δ. Γερμανία	412
Έλβετία	17.250	Μ. Βρετανία	277	Ίταλία	232
Κορέα	13.040	Δ. Γερμανία	170	Μ. Βρετανία	221
Ίράν	7.000	Α. Γερμανία	169	Γαλλία	155
Ήν. Πολιτείες	5.630	Ίταλία	164	Ρωσία	110
Ίνδία	4.160	Γαλλία	135		
		Αύστρια	100		
		Παγκόσμια παραγωγή 3.680 χιλιάδες τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 3.820 χιλιάδες τόνοι	

μεγάλη εξέλιξη παρουσιάζει η παραγωγή συνθετικών ύφαντικών υλών. Αυτές παρασκευάζονται από υδρογονάνθρακες, πού βρίσκονται στα αποστάγματα του πετρελαίου, από γαιαέρια ή και από λιθάνθρακα. Τα ύφασματα πού κατασκευάζονται με συνθετικές ύφαντικές ύλες διακρίνονται για την εμφάνιση και την αντοχή τους. Οί συνθετικές ύφαντικές ύλες κυκλοφορούν στο εμπόριο με διάφορα ονόματα (π.χ. νάυλον, όρλόν, τερυλέν κ.λπ.) και διαρκώς εμφανίζονται νέα είδη. Οί Ήν. Πολιτείες και ή Ίαπωνία παράγουν περισσότερο από τή μισή παγκόσμια παραγωγή (πίνακας 18).

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

49. Σημασία τής ενέργειας.

Ή ενέργεια είναι σπουδαιότατος παράγοντας τής σύγχρονης οικονομικής ζωής των λαών, γιατί κινεί τήν τεράστια βιομηχανία και τά διάφορα είδη των μεταφορικών μέσων. Από τίς διάφορες μορφές ενέργειας μεγαλύτερη οικονομική αξία έχουν ή θερμική και ή ηλεκτρική ενέργεια. Ή θερμική ενέργεια ελευθερώνεται, όταν καίγονται οί διάφορες καύσιμες ύλες (γαιάνθρακας, πετρέλαιο, γαιαέρια, φωταέριο). Ή ηλεκτρική ενέργεια παράγεται είτε από τή μετατροπή τής θερμικής ενέργειας σε ηλεκτρική ενέργεια (θερμοηλεκτρικά εργοστάσια), είτε από τή μετατροπή τής κινητικής ενέργειας, πού περικλείουν οί ύδατοπτώσεις, σε ηλεκτρική ενέργεια (ύδροηλεκτρικά εργοστάσια).

Ή νέα μορφή ενέργειας, ή πυρηνική ενέργεια, άρχισε νά χρησιμοποιείται για τήν κίνηση πλοίων (παγοθραυστικά, αεροπλανοφόρα, υποβρύχια) και για τήν παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (πυρηνολεκτρικά εργοστάσια).

50. Ο λιθάνθρακας.

Από όλα τά είδη του γαιάνθρακα, ό λιθάνθρακας έχει τή μεγαλύτερη αξία για τή σύγχρονη οικονομική ζωή, γιατί είναι ή πιό διαδομένη καύσιμη ύλη κι' άκόμα, γιατί τά προϊόντα πού παίρνουμε από τήν απόσταξη του είναι πολύτιμες πρώτες ύλες για πολλούς κλάδους τής χημικής βιομηχανίας. Οί κυριότερες χρήσεις του λιθάνθρακα δείχνονται στον πίνακα 19.

α) **Ἡ παραγωγή.** Στὴν παραγωγή λιθάνθρακα τὴν πρώτη θέση κατέχουν οἱ Ἑν. Πολιτεῖες, πού παράγουν περίπου τὸ ἓνα τέταρτο τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς (πίνακας 20). Τὰ λιθανθρακοφόρα στρώματα ἔχουν ἔκταση 800 χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα, καὶ περικλείουν τεράστια ἀποθέματα λιθάνθρακα (πίνακας 21). Οἱ Ἑν. Πολιτεῖες εἶναι ἀσυναγώνιστες στὴν παραγωγή λιθάνθρακα χάρις στοῖς μικροῦ βάθος πού βρίσκονται τὰ λιθανθρακοφόρα στρώματα, χάρις στὶς τελειότητες ἐγκαταστάσεις ἐξορύξεως καὶ τὸ μεγάλο δίκτυο τῶν πλωτῶν ὁδῶν. Ἡ Ρωσία ἔρχεται δευτέρα στὴν παραγωγή λιθάνθρακα καὶ ἔχει μεγάλα λιθανθρακοφόρα στρώματα (Ντονέτς, Σιβηρία). Στὴν Εὐρώπη μεγάλα κέντρα παραγωγῆς λιθάνθρακα εἶναι ἡ Πολωνία, ἡ Μ. Βρετανία καὶ ἡ Δ. Γερμανία. Στὴν Ἀσία τὴ μεγαλύτερη παραγωγή ἔχει ἡ Κίνα, πού διαθέτει ἀπέραντα λιθανθρακοφόρα στρώματα.

β) **Τὸ ἐμπόριο.** Μετὰ τὸ Β' Παγκόσμιο πόλεμο οἱ Ἑν. Πολιτεῖες ἔγιναν τὸ μεγαλύτερο κέντρο ἐξαγωγῆς λιθάνθρακα (τὰ 50% τῆς παγκόσμιας ἐξαγωγῆς). Ἡ Μ. Βρετανία εὐνοεῖται στὴν παραγωγή καὶ τὸ ἐμπόριο τοῦ λιθάνθρακα, γιατί ἔχει πλούσια ἀποθέματα καλῆς ποιότητος, σὲ διάφορες ποικιλίες καὶ κοντὰ στὴ θάλασσα. Τὴ μεγαλύτερη

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

Οἱ κυριώτερες χρήσεις τοῦ λιθάνθρακα

Λιθάνθρακας	καύση	→	ἐνέργεια	{ θερμικὴ φωτεινὴ κινητήρια
	ξηρὴ ἀπόσταξη		φωταέριο + ἀμμωνία (λιπάσματα)	
		πίσσα	→	ἐλαία { βενζόλιο ναφθαλίνη φαινόλη → ἐκρηκτικὲς ὕλες χρωστικὲς ὕλες ἀντιπυρίνη ἀρώματα
		κόκ		
	ὕδρογόνωση	→	συνθετικὰ προϊόντα	{ πετρελαιοειδῆ καουτσούκ

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

1974. Ἡ παραγωγή λιθάνθρακα, λιγνίτη καί τύρφης
(ἐκατομμύρια τόνοι)

Λιθάνθρακας		Λιγνίτης καί τύρφη	
Ἡν. Πολιτείες	539	Ἀ. Γερμανία	248
Ρωσία	473	Ρωσία	157
Κίνα	430	Δ. Γερμανία	126
Πολωνία	162	Τσεχοσλοβακία	82
Μ. Βρετανία	110	Πολωνία	40
Δ. Γερμανία	101	Γιουγκοσλαβία	33
Ἰνδία	84	Βουλγαρία	24
Ν. Ἀφρική	65	Αὐστραλία	26
Τσεχοσλοβακία	28	Οὐγγαρία	23
Γαλλία	24	Ρουμανία	20
Ἰαπωνία	20	Ἑλλάδα	14
Παγκόσμια παραγωγή 2.227 ἐκατομμύρια τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 842 ἐκατομμύρια τόνοι	

ΠΙΝΑΚΑΣ 21

1972. Τά ἀποθέματα λιθάνθρακα στὸν κόσμo
(δισεκατομμύρια τόνοι)

Ρωσία	4.122
Ἡν. Πολιτείες	1.100
Κίνα	1.011
Ἰνδία	106
Ν. Ἀφρική	72
Δ. Γερμανία	70
Καναδάς	61
Πολωνία	46
Μ. Βρετανία	16

Παγκόσμια ἀποθέματα 6.641 δισεκατομμύρια τόνοι

ποσότητα λιθάνθρακα εισάγουν ο Καναδάς, η Γαλλία και η Ίταλία, γιατί ή δέν έχουν αρκετή παραγωγή ή δέν παράγουν όρισμένες ποι-
κιλίες λιθάνθρακα.

γ) **Άνθρακίτης και λιγνίτης.** Ο άνθρακίτης παράγεται μόνο σέ
όρισμένες χώρες και σέ πολύ μικρότερες ποσότητες σχετικά μέ τό
λιθάνθρακα. Ο λιγνίτης παράγεται σήμερα σέ πολλές χώρες και χρη-
σιμοποιείται άντί τοῦ λιθάνθρακα. Στήν παραγωγή λιγνίτη στήν πρώ-
τη σειρά έρχονται ή Α. και ή Δ. Γερμανία και ή Ρωσία (πίνακας 20).

51. Τό πετρέλαιο.

Πρίν από τό 1900 τό πετρέλαιο τό χρησιμοποιούσαν μόνο γιά φω-
τισμό και ή έτήσια παραγωγή του ήταν πολύ μικρή (11 έκατομμύρια
τόνοι). Τό πετρέλαιο έγινε σπουδαιότατο στοιχείο τής παγκόσμιας
οικονομίας, όταν ανακαλύφθηκαν οί μηχανές έσωτερικής καύσεως
και όταν άρχισαν νά χρησιμοποιούνται τά βαριά έλαια τοῦ πετρελαίου
ώς καύσιμη ύλη γιά τήν κίνηση τών μεγάλων πλοίων. (Τά βαριά έλαια
τοῦ πετρελαίου δίνουν 70 % περισσότερη θερμότητα από τό λιθάν-
θρακα). Τό άργό πετρέλαιο, πού εξάγεται από τή γή, υποβάλλεται σέ
κλασματική απόσταξη και τότε παίρνουμε διάφορα προϊόντα. Άπ'
αὐτά άλλα είναι καύσιμες ύλες (βενζίνες) και άλλα χρησιμοποιούνται
από τή σύγχρονη χημική βιομηχανία ως πρώτες ύλες (γιά συνθετικές
ύφαντικές ύλες, πλαστικές ύλες κ.ά.).

Η παραγωγή πετρελαίου συνεχώς αυξάνει, γιατί συνεχώς και ή
ζήτηση γίνεται μεγαλύτερη. Οί γεωτρήσεις γιά τήν άνεύρεση πετρε-
λαίου φτάνουν ως 5.000 μέτρα. Η έντατική εκμετάλλευση προκαλεί
πολύ γρήγορα τήν εξάντληση τών πετρελαιοφόρων στρωμάτων κι' έτσι
οί ζώνες τής μεγάλης παραγωγής μετατοπίζονται (συνήθως μέσα σέ
40 ως 50 έτη). Αὐτή όμως τή μετατόπιση δέν μπορούν νά τήν παρακο-
λουθήσουν τά τεράστια διυλιστήρια πετρελαίου και οί βιομηχανίες
πού κατεργάζονται τά πολυάριθμα παράγωγά του. Γιά τή μεταφορά
τοῦ άργοῦ πετρελαίου από τόν τόπο τής εξαγωγής στόν τόπο τής κατερ-
γασίας χρησιμοποιούνται συστήματα σωλήνων, πού τό μήκος τους
είναι χιλιάδες χιλιόμετρα. Γιά τίς θαλάσσιες μεταφορές τοῦ πετρε-
λαίου χρησιμοπο ούνται ειδικά δεξαμενόπλοια, πού ή χωρητικότητά
τους φτάνει σέ έκατοντάδες χιλιάδες τόνους. Άπό τά διάφορα απο-

στάγματα του πετρελαίου τά πίο σημαντικά είναι ή βενζίνη, πού χρησιμοποιείται στους βενζινοκινητήρες, καί τό μαζούτ, πού χρησιμοποιείται στους κινητήρες ντίζελ καί στίς έστίες έργοστασίων, πλοίων κ.λπ.

α) 'Η παραγωγή. Σήμερα ή παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου είναι έντοπισμένη κυρίως σέ τρεῖς περιοχές (πίνακας 22). Στήν πρώτη περιοχή ανήκουν τό νότιο μῆμα των 'Ην. Πολιτειών, τό Μεξικό, ή Βενεζουέλα καί οἱ 'Αντίλλες. 'Η περιοχή αὐτή παράγει περίπου τό ένα τέταρτο τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς. Στή δεύτερη περιοχή ανήκουν οἱ χώρες τῆς Μέσης 'Ανατολῆς, δηλαδή τό 'Ιράν, τό Κουβέιτ, τό 'Ιράκ καί ή Σαουδική 'Αραβία. 'Η περιοχή αὐτή περικλείει τά μισά γνωστά ἀποθέματα πετρελαίου καί παράγει περίπου τό ένα τρίτο τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς. Στήν τρίτη περιοχή ανήκει ή Ρωσία, πού ἔχει πετρελαιοφόρα στρώματα στόν Καύκασο, τά Ουράλια καί παράγει περίπου τό ένα ἔβδομο τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22

1974. 'Η παραγωγή καί τά ἀποθέματα πετρελαίου

Παραγωγή (έκατομμύρια τόνοι)		'Αποθέματα (δισεκατομμύρια τόνοι)	
'Ην. Πολιτείες	433	Σαουδική 'Αραβία	18,7
Ρωσία	459	Κουβέιτ	10,2
Σαουδική 'Αραβία	421	'Ιράν	8,5
'Ιράν	301	Ρωσία	5,7
Βενεζουέλα	156	'Ην. Πολιτείες	4,9
Κουβέιτ	128	'Ιράκ	4,4
Λιβύη	73	Λιβύη	3,2
Νιγηρία	112	Βενεζουέλα	1,9
'Ιράκ	97	Νιγηρία	1,7
Καναδάς	80	'Ινδονησία	1,5
'Ινδονησία	68	'Αλγερία	1,2
'Αλγερία	49	Καναδάς	1,0
Μεξικό	30		
Ρουμανία	14		
Παγκόσμια παραγωγή 2.792 έκατομμύρια τόνοι		Παγκόσμια ἀποθέματα 75,5 δισεκατομμύρια τόνοι	

Οί παραπάνω τρεις περιοχές παράγουν τά τρία τέταρτα τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς. Ἄλλα σημαντικά κέντρα παραγωγῆς πετρελαίου εἶναι ἡ Λιβύη, ἡ Νιγηρία, ὁ Καναδάς. Στήν Εὐρώπη τήν πιά μεγάλη παραγωγή ἔχει ἡ Ρουμανία. Τελευταία ἀνακαλύφθηκαν καί στή χώρα μας (Θάσος) πετρελαιοφόρα στρώματα καί προετοιμάζεται ἡ ἐκμετάλλευσή τους.

β) Τό ἐμπόριο. Οἱ περισσότερες χώρες παραγωγῆς ἔχουν μεγάλα διυλιστήρια καί ἐξάγουν μόνο τά προϊόντα τῆς ἀποστάξεως τοῦ πετρελαίου. Μερικές ὅμως χώρες παραγωγῆς (Βενεζουέλα, Κουβέιτ, Ἰράκ, Σαουδική Ἀραβία) ἐξάγουν σημαντικές ποσότητες ἀργοῦ πετρελαίου, εἴτε γιατί δέν διαθέτουν ἐπαρκεῖς ἐγκαταστάσεις γιά τήν ἀπόσταξη τοῦ ἀργοῦ πετρελαίου πού παράγουν, εἴτε γιά νά ἐξασφαλίσουν πιά εὐκολα ἀγοραστές. Τά μεγαλύτερα κέντρα εἰσαγωγῆς ἀργοῦ πετρελαίου καί τῶν προϊόντων τῆς ἀποστάξεώς του εἶναι ἡ Μ. Βρετανία, ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, ἡ Ἰταλία, ἡ Σουηδία καί ἡ Ἀυστραλία.

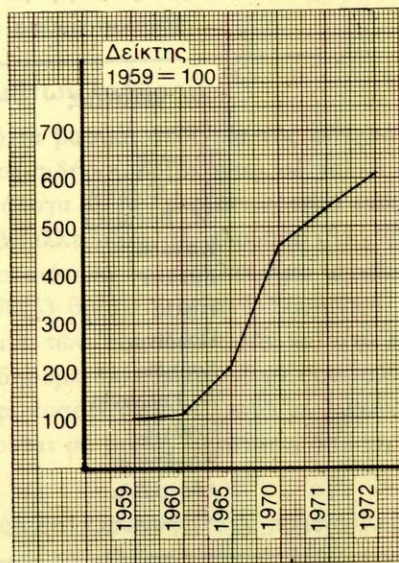
γ) Ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς καί τοῦ ἐμπορίου. Σήμερα ὁλόκληρη ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς καί τοῦ ἐμπορίου τοῦ πετρελαίου ἀνήκει σέ λίγους οἰκονομικούς ὀργανισμούς, πού εἶναι κάτοχοι τῶν πετρελαιοφόρων στρωμάτων, τῶν διυλιστηρίων καί τοῦ συστήματος μεταφορᾶς (ἄγωγοί, σιδηρόδρομοι, πλοῖα). Οἱ τεράστιοι αὐτοί οἰκονομικοί ὀργανισμοί διαθέτουν εἰδικά ἐπιστημονικά καί τεχνικά ἐπιτελεῖα, πού ἀναζητοῦν σέ ὅλο τόν κόσμο νέα πετρελαιοφόρα στρώματα. Οἱ λίγοι κεντρικοί ὀργανισμοί (π.χ. οἱ ἐταιρίες Standardoil, Shell) διακλαδίζονται σέ πολλές μικρότερες θυγατρικές ἐταιρίες πού ἐκμεταλλεύονται τίς διάφορες πετρελαιοφόρες περιοχές, ἐκτός τῆς Ρωσίας καί ὀρισμένων ἄλλων χωρῶν, ὅπου ἡ παραγωγή καί ἡ κατεργασία τοῦ πετρελαίου ἀνήκει στό κράτος.

δ) Τό συνθετικό πετρέλαιο. Γιά νά ἀναπληρώσουν τήν ἔλλειψη φυσικοῦ πετρελαίου οἱ χημικοί πέτυχαν νά παρασκευάζουν συνθετικῶς διάφορα προϊόντα τοῦ πετρελαίου ἀπό τό λιθάνθρακα. Ἀλλά τά συνθετικά προϊόντα τοῦ πετρελαίου ἀκόμα εἶναι πιά ἀκριβά ἀπό τά προϊόντα τοῦ φυσικοῦ. Τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγῆς συνθετικῶν προϊόντων τοῦ πετρελαίου εἶναι ἡ Δ. Γερμανία, ἡ Μ. Βρετανία, ἡ Γαλλία καί ἡ Ἰαπωνία.

52. Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια.

Ἡ χρησιμοποίηση τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας (δηλαδή τῆς ἐνέργειας τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος) διαρκῶς ἐπεκτείνεται καί γι' αὐτό ἡ παραγωγή τῆς διαρκῶς αὐξάνει (σχ. 2). Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια ἔχει δύο μειονεκτήματα: 1) Δέν εἶναι πρακτικά δυνατὴ ἡ ἀποθήκευσή της καί 2) Δέν μπορεῖ νά μεταφερθεῖ σέ ἀπόσταση μεγαλύτερη ἀπὸ ἓνα ὄριο (περίπου 1000 km). Ἔτσι ἡ παραγωγή καί ἡ κατανάλωση τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας μένει πάντοτε ἐντοπισμένη μέσα σέ μιά σχετικὰ περιορισμένη περιοχή, ἐνῶ ὁ λιθάνθρακας καί τὸ πετρέλαιο μεταφέρονται σέ πολὺ μεγάλες ἀποστάσεις ἀπὸ τὸν τόπο τῆς παραγωγῆς τους.

α) Τρόποι παραγωγῆς. Σήμερα ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια παράγεται μέ τρεῖς τρόπους: 1) Στά **θερμοηλεκτρικά ἐργοστάσια** ἡ θερμικὴ ἐνέργεια πού ἐλευθερώνεται κατὰ τὴν καύση λιθάνθρακα, λιγνίτη ἢ πετρελαίου μετατρέπεται σέ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια. 2) Στά **ὕδροηλεκτρικά ἐργοστάσια** ἡ μηχανικὴ ἐνέργεια μιᾶς ὕδατοπτώσεως μετατρέπεται σέ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια. Μιά ὕδατοπώση εἶναι ἐκμεταλλεύσιμη, ὅταν ἔχει κανονικὴ παροχὴ σέ ὅλες τίς ἐποχές τοῦ ἔτους ἢ μπορεῖ νά ρυθμιστεῖ ἡ παροχὴ. Ὑδατοπτώσεις μέ κανονικὴ παροχὴ βρίσκονται στίς ὄρεινές περιοχές πού ἔχουν παγετῶνες ἢ δέχονται ἄφθονες βροχές. Ὅταν τὸ ρεῦμα τοῦ νεροῦ δέν ἔχει κανονικὴ παροχὴ (μεσογειακὸ καί τροπικὸ κλίμα), τότε κατασκευάζουμε φράγματα καί προκαλοῦμε συγκέντρωση τοῦ νεροῦ σέ τεχνητὲς λίμνες. Ἔτσι μποροῦμε νά ρυθμίζουμε τὴν παροχὴ τῆς ὕδατοπτώσεως. 3) Πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἄρχισαν νά λειτουργοῦν **πυρηνολεκτρικά**

Σχ. 2. Ἡ ἐξέλιξη τῆς παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας (1959-1972).

ἐργοστάσια, πού παράγουν ηλεκτρική ἐνέργεια ἀπό **πυρηνικά καύσιμα** (οὐράνιο, πλουτώνιο). Τέτοια ἐργοστάσια λειτουργοῦν σήμερα σέ πολλές χώρες (Μ. Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Ἑλβετία κ.ἄ.). Ἡ παραγωγή ηλεκτρικῆς ἐνέργειας ἀπό πυρηνικά καύσιμα διαρκῶς ἐπεκτείνεται.

β) Ἡ παραγωγή. Ἡ παραγόμενη θερμοηλεκτρική ἐνέργεια ἀποτελεῖ τὰ δύο τρίτα τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἓνα τρίτο εἶναι ὑδροηλεκτρική ἐνέργεια (πίνακας 23). Τῇ μεγαλύτερῃ παραγωγῇ θερμοηλεκτρικῆς ἐνέργειας ἔχουν κατὰ σειρά οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ἡ Ρωσία, ἡ Ἰαπωνία καί οἱ βιομηχανικές χώρες τῆς Δ. Εὐρώπης. Τῇ μεγαλύτερῃ παραγωγῇ ὑδροηλεκτρικῆς ἐνέργειας ἔχουν κατὰ σειρά οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ὁ Καναδάς, ἡ Ἰαπωνία, ἡ Ἰταλία καί ἡ Γαλλία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23

1974. Ἡ παραγωγή ηλεκτρικῆς ἐνέργειας.
(δισεκατομμύρια κιλοβατῶρια)

Ἡν. Πολιτεῖες	1.967
Ρωσία	976
Ἰαπωνία	461
Δ. Γερμανία	312
Μ. Βρετανία	273
Καναδάς	279
Γαλλία	180
Ἰταλία	147
Πολωνία	92
Σουηδία	75
Α. Γερμανία	80
Ἰσπανία	81
Νορβηγία	77
Αὐστραλία	70
Ν. Ἀφρική	71

Παγκόσμια παραγωγή 6.245 δισεκατομμύρια κιλοβατῶρια

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕΤΑΛΛΩΝ

53. Τά μέταλλα.

Βασικό στοιχείο της σύγχρονης οικονομικής ζωής είναι τα μέταλλα. Τά διακρίνουμε σε **χρήσιμα μέταλλα** (σίδηρος, χαλκός, ψευδάργυρος, άργίλιο, ούράνιο κ.ά.) και σε **πολύτιμα μέταλλα** (χρυσός, λευκόχρυσος, άργυρος). Τά χρήσιμα μέταλλα τά παίρνουμε από τά μεταλλεύματα. Ή περιεκτικότητα του μεταλλεύματος σε μέταλλο διαφέρει ανάλογα με τό είδος του μετάλλου, (25 - 70% για τά μεταλλεύματα σιδήρου, 1 - 2% για τά μεταλλεύματα κασσιτέρου). Ή παραγωγή μεταλλευμάτων είναι έντοπισμένη σε όρισμένες χώρες, διαφορετικές για τό κάθε μέταλλο. Αντίθετα ή μεταλλουργία είναι συγκεντρωμένη μόνο σε λίγες χώρες, πού είναι πλούσιες σε λιθάνθρακα και ήλεκτρική ενέργεια. Γιατί ή μεταλλουργία χρησιμοποιεί τό κόκ ως αναγωγικό μέσο και τό ήλεκτρικό ρεύμα για τήν ήλεκτρόλυση. Οί διεθνείς στατιστικές αναφέρουν πάντοτε τήν ποσότητα του καθαρού μετάλλου, πού περιέχεται μέσα στο μέταλλευμα.

54. Ή παραγωγή μεταλλευμάτων σιδήρου.

Ό σίδηρος αποτελεί ένα από τά βασικά στοιχεία της σύγχρονης οικονομικής ζωής. Μεταλλεύματα σιδήρου βρίσκονται σε πολλά σημεία της επιφάνειας της Γης. Άνάλογα με τήν περιεκτικότητά τους σε σίδηρο διακρίνουμε τά σιδηρομεταλλεύματα σε πλούσια (35 - 75%) και σε φτωχά (20 - 35%). Τά πλουσιότερα εκμεταλλεύσιμα μεταλλεύματα σιδήρου (περιεκτικότητα 70%) βρίσκονται στη Σουηδική Λαπωνία, κοντά στην Άνωτερη Λίμνη των Ήν. Πολιτειών και στο Κριβόι - Ρόγκ της Ουκρανίας. Τά σιδηρομεταλλεύματα είναι εκμεταλλεύσιμα, όταν βρίσκονται σε μεγάλες ποσότητες και κοντά σε λιθανθρακοφόρες περιοχές ή όταν βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τή θάλασσα.

α) Ή παραγωγή. Τή μεγαλύτερη παραγωγή σιδηρομεταλλεύματος έχουν κατά σειρά ή Ρωσία, οί Ήν. Πολιτείες και ή Αυστραλία (πίνακας 24). Στην Εύρώπη σημαντική παραγωγή σιδηρομεταλλεύματος έχουν ή Μ. Βρετανία, ή Γαλλία, ή Ίσπανία, τό Λουξεμβούργο και ή Γερμανία.

β) Τό εμπόριο. Οί χώρες πού είναι πλούσιες σέ σιδηρομετάλλευμα καί σέ λιθάνθρακα δέν εξάγουν σιδηρομετάλλευμα, γιατί διαθέτουν μεγάλη εθνική μεταλλουργία σιδήρου. Σ' αὐτή τήν κατηγορία τῶν χωρῶν ἀνήκουν οἱ Ἑν. Πολιτεῖες, ἡ Ρωσία, ὁ Καναδάς καί ἡ Κίνα. Σιδηρομετάλλευμα εξάγουν οἱ χώρες, πού εἶναι πλούσιες σέ σιδηρομετάλλευμα, ἀλλά δέν ἔχουν ἀρκετό λιθάνθρακα. Τέτοιες χώρες εἶναι ἡ Σουηδία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, τό Ἀλγέριο κ.ἄ. Ἀντίθετα σιδηρομετάλλευμα εἰσάγουν οἱ χώρες, πού εἶναι πλούσιες σέ λιθάνθρακα, ἀλλά δέν ἔχουν ἀρκετό σιδηρομετάλλευμα. Τέτοιες χώρες εἶναι ἡ Μ. Βρετανία, τό Βέλγιο, ἡ Γερμανία, ἡ Πολωνία. Οἱ Ἑν. Πολιτεῖες εἰσάγουν μεγάλες ποσότητες σιδηρομεταλλεύματος (τό ἕνα τέταρτο τῆς παγκόσμιας εἰσαγωγῆς), γιατί ἡ ἐγχώρια παραγωγή δέν καλύπτει τήν τεράστια δυναμικότητα τῆς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24

1973. Ἡ παραγωγή σιδηρομεταλλεύματος

Περιεχόμενος σίδηρος μέσα στά μεταλλεύματα πού ἐξορύχτηκαν
(ἐκατομμύρια τόνοι)

Ρωσία	118
Ἑν. Πολιτεῖες	53
Αὐστραλία	47
Βραζιλία	39
Κίνα	39
Καναδάς	31
Λιβερία	24
Ἰνδία	22
Σουηδία	22
Γαλλία	16
Βενεζουέλα	14

Παγκόσμια παραγωγή 482,6 ἐκατομμύρια τόνοι

55. Ἡ παραγωγή ἄλλων χρήσιμων μεταλλευμάτων.

Ἐκτός ἀπό τό σίδηρο καί ἄλλα μέταλλα εἶναι σήμερα ἀπαραίτητα σέ πολλούς κλάδους τῆς βιομηχανίας. Τέτοια μέταλλα εἶναι π.χ. ὁ χαλκός, ὁ ψευδάργυρος, ὁ μόλυβδος, τό χρώμιο, τό ἀργίλιο, τό βολφρά-

μιο κ.ά. Ο πίνακας 25 δείχνει τά μεγαλύτερα κέντρα παραγωγής μερικῶν χρήσιμων μετάλλων (οἱ ἀριθμοὶ ἀναφέρονται στοῦ καθαροῦ μέταλλο πού περιέχεται μέσα στά μεταλλεύματα πού ἐξορύχτηκαν).

ΠΙΝΑΚΑΣ 25

1972. Ἡ παραγωγή μερικῶν χρήσιμων μετάλλων

Χαλκός (χιλιάδες τόνοι)		Ψευδάργυρος (χιλιάδες τόνοι)	
Ἡν. Πολιτείες	1510	Καναδάς	1279
Ρωσία	1050	Ρωσία	650
Χιλή	723	Αὐστραλία	497
Ζάμπια	718	Ἡν. Πολιτείες	434
Καναδάς	709	Περού	310
Ζαῖρ	413	Ἰαπωνία	281
Περού	217	Μεξικό	272
Φιλιππίνες	214	Πολωνία	236
Αὐστραλία	172	Δ. Γερμανία	121
Ν. Ἀφρική	155	Ἰταλία	115
Ἰαπωνία	112	Ζαῖρ	109
Παγκόσμια παραγωγή 6.780 χιλιάδες τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 5.550 χιλιάδες τόνοι	
Βωξίτης (χιλιάδες τόνοι)		Μόλυβδος (χιλιάδες τόνοι)	
Αὐστραλία	13.700	Ἡν. Πολιτείες	561
Ἰαμαϊκή	12.990	Ρωσία	460
Σουρινάμ	6.780	Αὐστραλία	420
Ρωσία	4.700	Καναδάς	377
Βρετ. Γουιάνα	3.710	Μεξικό	161
Γαλλία	3.260	Περού	154
Ἑλλάδα	2.435	Γιουγκοσλαβία	120
Οὐγγαρία	2.360	Κίνα	108
Ἡν. Πολιτείες	2.235	Μαρόκο	95
Παγκόσμια παραγωγή 65.800 χιλιάδες τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 3.410 χιλιάδες τόνοι	

56. Τά πολύτιμα μέταλλα καί τό οὐράνιο.

Τά τρία πολύτιμα μέταλλα χρυσός, λευκόχρυσος καί ἄργυρος χρησιμοποιούνται σέ πολλές ἐφαρμογές. Ἰδιαίτερα ὁ χρυσός συσχετίζεται μέ τή νομισματική βάση. Ἡ Ν. Ἀφρική παράγει περισσότερο ἀπό τή μισή παγκόσμια παραγωγή (πίνακας 26). Ἀλλά μεγάλα κέντρα παραγωγῆς χρυσοῦ εἶναι ὁ Καναδάς, οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ἡ Ρωσία.

Τή μεγαλύτερη παραγωγή λευκόχρυσου ἔχουν ὁ Καναδάς, ἡ Ν. Ἀφρική, ἡ Ρωσία καί οἱ Ἡν. Πολιτεῖες. Στήν παραγωγή ἀργύρου τίς πρῶτες θέσεις κατέχουν ὁ Καναδάς, ἡ Ρωσία, τό Περού, τό Μεξικό καί οἱ Ἡν. Πολιτεῖες.

Μετά τήν ἀνακάλυψη τῆς πυρηνικῆς ἐνέργειας τό οὐράνιο ἔγινε ἕνα περιζήτητο μέταλλο, γιατί οἱ ἐφαρμογές τῆς πυρηνικῆς ἐνέργειας διαρκῶς ἐπεκτείνονται. Τή μεγαλύτερη παραγωγή οὐρανίου ἔχουν οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ὁ Καναδάς καί ἡ Ν. Ἀφρική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 26

1973. Ἡ παραγωγή χρυσοῦ, ἀργύρου καί οὐρανίου
(τόνοι)

Χρυσός		Ἀργυρος		Οὐράνιο	
Ν. Ἀφρική	855,60	Καναδάς	1.519	Ἡν. Πολιτεῖες	10.164
Καναδάς	59,80	Ρωσία	1.275	Καναδάς	3.696
Ἡν. Πολιτεῖες	36,30	Περού	1.250	Ν. Ἀφρική	2.695
Ἰαπωνία	32,70	Μεξικό	1.206	Γαλλία	1.540
Γάνα	22,67	Ἡν. Πολιτεῖες	1.177	Νιγηρία	1.000
Αὐστραλία	18,09	Αὐστραλία	609	Γκαμπόν	385
Φιλιππίνες	17,80	Ἰαπωνία	356	Πορτογαλία	81
Ν. Ροδεσία	15,00	Ἀ. Γερμανία	218	Ἰσπανία	60
Παγκόσμια παραγωγή 1.135 τόνοι (ἐκτός τῆς Ρωσίας καί τῆς Κίνας)		Παγκόσμια παραγωγή 9.180 τόνοι		Παγκόσμια παραγωγή 19.480 τόνοι (ἐκτός τῆς Ρωσίας καί τῆς Κίνας)	

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

57. Ἡ σύγχρονη βιομηχανία.

Ἡ σημερινή μορφή τῆς βιομηχανίας ἐμφανίστηκε γιὰ πρώτη φορά στὴν Ἀγγλία στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή ἐξελίσσεται ραγδαῖα (πίνακας 27). Γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας ἀπαιτοῦνται οἱ ἑξῆς ὅροι:

- 1) Ἀφθονία πρώτων ὑλῶν, ἐνέργειας καὶ κεφαλαίων.
 - 2) Διαμόρφωση τῶν κατάλληλων συνθηκῶν, πού ἐξασφαλίζουν τὴν ἀσφαλὴ προμήθεια τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τὴ βέβαιη κατανάλωση τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.
 - 3) Μεγάλη εὐκολία συγκοινωνιῶν καὶ διεύρυνση τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν.
 - 4) Μεγάλη πυκνότητα πληθυσμοῦ καὶ ὑπαρξη πολυάριθμης ἐργατικῆς τάξεως.
 - 5) Συνεχὴς πρόοδος τῆς τεχνικῆς, γιὰ νὰ παράγονται ἀφθονότερα καὶ φτηνότερα βιομηχανικὰ προϊόντα καὶ γιὰ νὰ παράγονται καινούρια εἶδη (ὅπως π.χ. εἶναι οἱ συνθετικὲς ὑφαντικὲς καὶ πλαστικὲς ὕλες, οἱ τρανζίστορ, οἱ ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογιστές κ.ἄ.).
 - 6) Πολλαπλασιασμός καὶ ἐξομοίωση τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε νὰ καταναλώνονται ἀφθονα βιομηχανικὰ προϊόντα.
- Ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς παράγοντες, πού ἐξασφαλίζουν τὴ μεγάλη παραγωγικότητα τῆς βιομηχανίας εἶναι «**ἡ μαζικὴ παραγωγή**», δηλαδή ἡ παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων σὲ μεγάλες ποσότητες κι' ἀκόμα ὁ αὐτόματος ἔλεγχος κατὰ τὴν παραγωγή, ὁ ὁποῖος ἐλαττώνει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 27

1974. Γενικὸς δείκτης βιομηχανικῆς παραγωγῆς γιὰ μερικὲς χώρες
1970 = 100

Ἑλλάδα	144	Γαλλία	123
Ἰσπανία	153	Α. Γερμανία	129
Βουλγαρία	142	Ἡν. Πολιτείες	117
Ἰαπωνία	124	Ὁλλανδία	121
Ρωσία	133	Δ. Γερμανία	111
Καναδάς	126	Ἰταλία	120
Ἰσραήλ	135	Σουηδία	118
Μ. Βρεταννία	106	Ἰνδία	114

58. Κλάδοι της βιομηχανικής παραγωγής.

Ἡ διάκριση τῆς βιομηχανίας σέ κλάδους δέν εἶναι ἀπόλυτη. Συνήθως διακρίνουν δύο βασικούς κλάδους, τή **βαριά βιομηχανία** καί τήν **ἐλαφριά βιομηχανία**.

α) Ἡ **βαριά βιομηχανία** κατεργάζεται μεγάλες ποσότητες ἀπό βαριά ὑλικά (μεταλλεύματα, μέταλλα, ὀρυκτά καύσιμα κ.ἄ.). Χαρακτηριστικό τῆς βαριᾶς βιομηχανίας εἶναι ὁ μεγάλος ὄγκος τῶν ἐγκαταστάσεων καί ἡ ξεχωριστή μορφή πού δίνουν αὐτές οἱ ἐγκαταστάσεις στό γεωγραφικό τοπίο. Ἔτσι μιά ἐγκατάσταση πού παράγει σίδηρο καί χάλυβα κάνει ἐντύπωση γιά τόν τεράστιο ὄγκο τῆς καί τήν παράδοξη μορφή τῆς.

Ὁ πιό σημαντικός κλάδος τῆς βαριᾶς βιομηχανίας εἶναι ἡ βιομηχανία σιδήρου πού πάντοτε βρίσκεται κοντά στό λιθάνθρακα. Ἡ βαριά βιομηχανία ὀνομάζεται καί **βιομηχανία παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ**. Αὐτή ἀκόμα παράγει ἐνέργεια, μεταφορικά μέσα, διάφορα εἶδη μηχανῶν καί ὑλικά γιά πολλές μηχανικές καί τεχνικές κατασκευές. Ἡ βαριά βιομηχανία ἔχει τεράστια οἰκονομική καί στρατηγική σημασία. «Μιά χώρα, πού δέν ἔχει βιομηχανία παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ, δέν μπορεῖ νά ἀναπτύξει τίς παραγωγικές ἱκανότητές τῆς, παρά μόνο μέ τή βοήθεια τῶν βιομηχανιῶν ἄλλων χωρῶν. Ἡ χώρα αὐτή δέν μπορεῖ νά ἐλπίζει σέ βιομηχανική καί οἰκονομική ἀνεξαρτησία τῆς» (P. George).

β) Ἡ **ἐλαφριά βιομηχανία** παράγει πολύ μεγάλη ποικιλία προϊόντων, πού ἔχουν πολύ πλατιά κατανάλωση. Μορφές τῆς ἐλαφριᾶς βιομηχανίας εἶναι οἱ βιομηχανίες ὑφαντουργίας, κατεργασίας δερμάτων, τροφίμων, ἱματισμοῦ, ποτῶν, καπνοῦ, χημικῶν προϊόντων κ.ἄ.

59. Τά μεγάλα κέντρα βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

Οἱ χώρες πού ἔχουν μεγάλη βιομηχανική παραγωγή, διακρίνονται σέ δύο κατηγορίες:

- α) στίς χώρες πού ἔχουν βαριά καί ἐλαφριά βιομηχανία καί,
- β) στίς χώρες πού ἔχουν μόνο ἐλαφριά βιομηχανία.

Οἱ χώρες τῆς πρώτης κατηγορίας θεωροῦνται ὡς τά μεγάλα κέντρα τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καί ρυθμίζουν τήν παγκόσμια οἰκονομική ζωή, γιατί αὐτές παρέχουν σέ ὅλες τίς ἄλλες χώρες τοῦ κόσμου τά μέσα γιά τήν παραγωγική δραστηριότητά τους.

60. Ἡ παραγωγή μετάλλων.

Ἡ παραγωγή καθαρῶν μετάλλων (μεταλλουργία) εἶναι βασικό στοιχεῖο τῆς σύγχρονης οἰκονομικῆς ζωῆς. Πρωταρχική ὅμως σημασία ἔχει ἡ παραγωγή χυτοσιδήρου καί χάλυβα, πού εἶναι συγκεντρωμένη κυρίως σέ δύο λιθανθρακοφόρες περιοχές, στίς ΒΑ. Ἡν. Πολιτείες καί στή Δ. Εὐρώπη, δηλαδή στή Μ. Βρετανία, τή Γαλλία, τή Γερμανία καί τό Βέλγιο. Σ' αὐτές τίς δύο περιοχές παράγεται τό ἕνα τρίτο τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς χυτοσιδήρου καί χάλυβα (πίνακας 28). Ἄλλα σημαντικά κέντρα εἶναι ἡ Ρωσία, ἡ Ἰαπωνία καί ἡ Κίνα.

Ἡ παραγωγή χυτοσιδήρου καί χάλυβα διαρκῶς αὐξάνει. Στίς περιοχές τῆς μεγάλης μεταλλουργίας εἶναι ἐγκαταστημένες οἱ βιομηχανίες πού παράγουν ὑλικό **μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ**. Αὐτό τό ὑλικό χρησιμεύει γιά τόν ἐξοπλισμό ἐργοστασίων κάθε μορφῆς, γιά τήν κατασκευή τεχνικῶν ἔργων (γέφυρες, ἐκμετάλλευση ὀρυχείων κ.ἄ.). Ὅλα τά μεγάλα κέντρα μεταλλουργίας εἶναι καί κέντρα μεγάλης βιομηχανίας μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 28

1974. Ἡ παραγωγή χυτοσιδήρου καί χάλυβα
(ἐκατομμύρια τόνοι)

Χυτοσίδηρος		Χάλυβας	
Ρωσία	99,9	Ἡν. Πολιτείες	132,2
Ἡν. Πολιτείες	89,3	Ρωσία	136,3
Ἰαπωνία	92,7	Ἰαπωνία	117,1
Δ. Γερμανία	40,5	Δ. Γερμανία	53,2
Κίνα	35,0	Μ. Βρετανία	22,4
Γαλλία	22,4	Γαλλία	27,0
Μ. Βρετανία	14,1	Κίνα	27,0
Βέλγιο	13,0	Ἰταλία	23,8
Ἰταλία	11,9	Βέλγιο	16,2
Καναδάς	9,7	Πολωνία	14,2
Τσεχοσλοβακία	8,7	Καναδάς	13,6
Πολωνία	7,9	Τσεχοσλοβακία	13,6
Ἰνδία	7,4	Ἰσπανία	11,5
Παγκόσμια παραγωγή		Παγκόσμια παραγωγή	
1974. 527 ἐκατομμύρια τόνοι		1974. 705 ἐκατομμύρια τόνοι	
1956. 196 ἐκατομμύρια τόνοι		1956. 278 ἐκατομμύρια τόνοι	

61. Οί ναυπηγήσεις.

Τά μεγάλα ναυπηγεῖα βρίσκονται κοντά σέ μεγάλα λιμάνια. Πιό εὐνοϊκά εἶναι τά λιμάνια πού εἶναι κοντά σέ περιοχές μέ μεγάλη μεταλλουργία (π.χ. ἡ Βοστώνη, τό Λίβερπουλ, τό Σαίν - Ναζέρ, τό Τόκιο κ.ἄ.). Ἡ Μ. Βρετανία γιά πολύ καιρό κατεῖχε τήν πρώτη θέση στίς ναυπηγήσεις ἐμπορικῶν πλοίων. Στή διάρκεια τοῦ Β' Παγκόσμιου πολέμου (1941 - 1945) οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, γιά νά ἐξυπηρετήσουν τή διεξαγωγή τοῦ πολέμου, ἀνάπτυξαν μιά καταπληκτική ἱκανότητα ναυπηγήσεων, ἀλλά μεταπολεμικά οἱ ναυπηγήσεις ἐμπορικῶν πλοίων ἐλαττώθηκαν πολύ. Σήμερα τά μεγαλύτερα κέντρα ναυπηγήσεων εἶναι ἡ Ἰαπωνία, ἡ Δ. Γερμανία, ἡ Σουηδία, ἡ Μ. Βρετανία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Γαλλία καί ἡ Νορβηγία. Οἱ ναυπηγήσεις στή Ρωσία ὑπολογίζεται ὅτι εἶναι περίπου ἴσες μέ τίς βρετανικές. Στόν πίνακα 29 ἀναφέρεται ἡ χωρητικότητα τῶν πλοίων πού καθελκύστηκαν σέ κόρους (1 κόρος = 100 κυβικά πόδια = 2,83 κυβικά μέτρα).

ΠΙΝΑΚΑΣ 29

1974. Οἱ ναυπηγήσεις ἐμπορικῶν πλοίων

(χιλιάδες κόροι)

Ὀλική χωρητικότητα		Δεξαμενόπλοια (τάνκερ)	
Ἰαπωνία	17.609	Ἰαπωνία	12.989
Σουηδία	2.206	Σουηδία	1.691
Δ. Γερμανία	2.151	Ἰσπανία	703
Ἰσπανία	1.428	Δ. Γερμανία	1.446
Γαλλία	1.349	Ὁλλανδία	589
Νορβηγία	1.012	Δανία	801
Μ. Βρετανία	1.281	Γαλλία	922
Δανία	1.125	Νορβηγία	661
Ὁλλανδία	723	Ἰταλία	586
Ἡν. Πολιτεῖες	801	Ἡν. Πολιτεῖες	541
Ἰταλία	1.028	Μ. Βρετανία	649
Ἑλλάδα	151	Ἑλλάδα	75
Παγκόσμιες ναυπηγήσεις 34.624 χιλιάδες κόροι (ἐκτός τῆς Ρωσίας)			

62. Ἡ παραγωγή σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ.

Οἱ βιομηχανίες πού παράγουν σιδηροδρομικό ὑλικό βρίσκονται στίς περιοχές τῆς μεταλλουργίας. Τῇ μεγαλύτερῃ παραγωγῇ μηχανῶν ἔλξεως καί ὀχημάτων ἔχουν οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ἡ Ρωσία, ἡ Μ. Βρετανία, ἡ Ἰαπωνία.

63. Ἡ παραγωγή αὐτοκινήτων.

Ἡ βιομηχανία κατασκευῆς αὐτοκινήτων (ὅπως καί ἡ βιομηχανία κατασκευῆς ἀεροπλάνων) χρησιμοποιεῖ μεγάλη ποικιλία ἀπό πρῶτες ὕλες καί μισοκατεργασμένα προϊόντα. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖ ἐργατικό προσωπικό μέ ποικίλες εἰδικότητες. Ὁλοκληρωμένη βιομηχανία αὐτοκινήτων ὑπάρχει μόνο σέ ὀρισμένες χώρες (Ἡν. Πολιτεῖες, Μ. Βρετανία, Γερμανία, Γαλλία, Ἰταλία, Ρωσία, Ἰαπωνία). Σέ μερικές ἄλλες χώρες λειτουργοῦν ἐργοστάσια πού συναρμολογοῦν αὐτοκίνητα ἀπό ὑλικά, πού εἰσάγονται ἐτοιμα (Ἰσπανία, Ρουμανία, Ἰνδία, Βραζιλία, κ.ἄ.). Οἱ Ἡν. Πολιτεῖες παράγουν τό ἕνα τρίτο τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς αὐτοκινήτων, ἡ Δ. Εὐρώπη παράγει τό ἄλλο ἕνα τρίτο καί ἡ Ἰαπωνία παράγει τό ἕνα πέμπτο (πίνακας 30). Ἡ παραγωγή αὐτοκινήτων στίς Ἡν. Πολιτεῖες τροφοδοτεῖ κυρίως τήν ἐσωτερική κατανάλωση, γιατί ἡ ἐξαγωγή αὐτοκινήτων εἶναι πολύ μικρή (τά 6 ὥς 8% τῆς ἀμερικανικῆς παραγωγῆς). Τό Ντητρόϊτ εἶναι ἡ πόλη τῶν αὐτοκινήτων. Σχεδόν ὁλόκληρη ἡ ἀμερικανική παραγωγή αὐτοκινήτων ἐλέγχεται

ΠΙΝΑΚΑΣ 30

1973. Ἡ παραγωγή αὐτοκινήτων

(χιλιάδες ὀχήματα)

Ἡν. Πολιτεῖες	12.640
Ἰαπωνία	7.090
Δ. Γερμανία	3.950
Μ. Βρετανία	2.160
Ἰταλία	1.960
Καναδάς	1.600
Ρωσία	1.600
Παγκόσμια παραγωγή	
38.590 χιλιάδες ὀχήματα	

βαμβακιού ήταν άλλοτε συγκεντρωμένη στις βιομηχανικές περιοχές της Δ. Ευρώπης και στις Βορειοανατολικές Πολιτείες των Ήν. Πολιτειών. Αλλά μετά τό Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο αναπτύχθηκαν πάρα πολύ γρήγορα μεγάλες βιομηχανίες στους τόπους που παράγεται τό βαμβάκι. Τέτοιες βιομηχανίες δημιουργήθηκαν στις Νοτιοανατολικές Πολιτείες των Ήν. Πολιτειών, τό Μεξικό, τήν Ίνδια, τό Πακιστάν, τήν Αίγυπτο, τήν Κεντρική Άσία, τήν Ίαπωνία (πίνακας 31).

Η μεγάλη βιομηχανία του μαλλιού παραμένει έντοπισμένη σε όρισμένες χώρες (Μ. Βρετανία, Γαλλία, Ίταλία, Ρωσία, Ίαπωνία, Ήν. Πολιτείες κ.ά.).

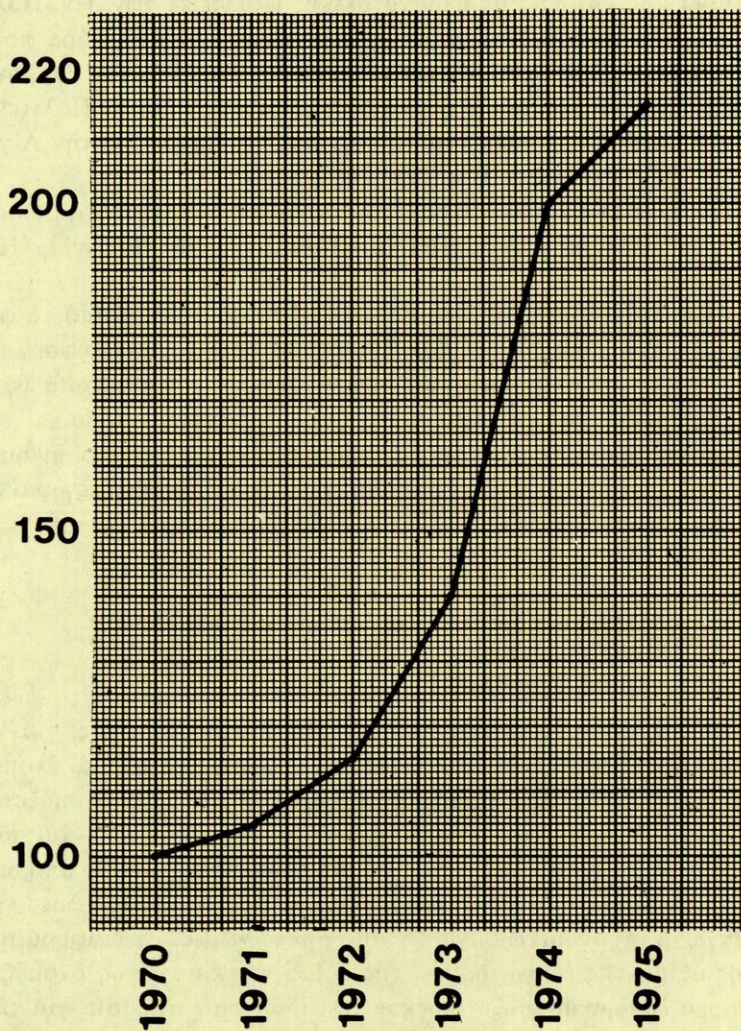
Οί Ήν. Πολιτείες κατεργάζονται τά τέσσερα πέμπτα από τό φυσικό μετάξι, που παράγεται σε όλο τόν κόσμο και για νά καλύψουν τίς ανάγκες της έσωτερικής καταναλώσεως εισάγουν και μεταξωτά ύφασματα από τήν Ίαπωνία, τήν Κίνα, τή Γαλλία, και τήν Ίταλία.

Σήμερα πάρα πολλά ύφασματα κατασκευάζονται από τήν άνάμειξη φυσικών ύφαντικών ύλων (βαμβάκι, μαλλί) με συνθετικές ύφαντικές ύλες.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

66. Τό έξωτερικό έμπόριο.

Τό σύνολο των ενεργειών, που καταβάλλει ό άνθρωπος, για νά φτάσουν στην κατανάλωση τά παραγόμενα οικονομικά αγαθά, ονομάζεται **έμπόριο**. Ειδικότερα **έξωτερικό έμπόριο** μιās χώρας ονομάζεται ή ανταλλαγή οικονομικών αγαθών μεταξύ αυτής της χώρας και των άλλων χωρών. Τό έξωτερικό έμπόριο μιās χώρας αποτελείται από δύο κλάδους, τήν **έξαγωγή** οικονομικών αγαθών προς τίς άλλες χώρες και τήν **είσαγωγή** οικονομικών αγαθών από άλλες χώρες. Η διαφορά μεταξύ της αξίας της εξαγωγής και της αξίας της εισαγωγής ονομάζεται **διαφορά έμπορικου ίσοζυγίου** και έχει ιδιαίτερη σημασία για τήν οικονομία μιās χώρας. Γιατί, αν σε μία χώρα ή αξία της εξαγωγής είναι μεγαλύτερη από τήν αξία της εισαγωγής, τότε ή χώρα έχει **πλεόνασμα** έμπορικου ίσοζυγίου και συνεπώς στή χώρα αυτή συμβαίνει συγκέντρωση κεφαλαίων. Αντίθετα, αν ή αξία της εισαγωγής είναι μεγαλύτερη από τήν αξία της εξαγωγής, τότε ή χώρα έχει **έλλειμμα** έμπορικου

Σχ. 3. Παγκόσμιες εξαγωγές των χωρών με ελεύθερη οικονομία
(σε αξία δολλαρίων).

Δείκτης 1970 = 100

ισοζυγίου καί αναγκαστικά ή χώρα αὐτή ἀναζητεῖ ἄλλους πόρους, γιὰ νά καλύψει τό ἔλλειμμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου. Θά ἐξετάσουμε παρακάτω μερικά ἀπό τά μεγαλύτερα κέντρα τοῦ διεθνούς ἐμπορίου, δηλαδή τίς χώρες πού ἔχουν τό μεγαλύτερο ἐξωτερικό ἐμπόριο (πίνακας 32).

67. Οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες.

Μετά τό Β' Παγκόσμιο πόλεμο οἱ Ἑν. Πολιτεῖες ἔγιναν ἡ μεγαλύτερη ἐμπορική Δύναμη τοῦ κόσμου. Εἰσάγουν εἶδη διατροφῆς, πού προέρχονται κυρίως ἀπό τροπικές χώρες, καί ὀρισμένες πρῶτες ὕλες γιὰ τή βιομηχανία. Ἐξάγουν διάφορα βιομηχανικά προϊόντα, εἶδη διατροφῆς καί πρῶτες ὕλες γιὰ πολλές βιομηχανίες. Τό μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐξαγωγῶν κατευθύνεται πρὸς τήν Εὐρώπη. Οἱ Ἑν. Πολιτεῖες, ἂν καί ἔχουν τεράστια παραγωγή σέ ὅλους τοὺς κλάδους, ἐξάγουν μόνο ἓνα ἐλάχιστο μέρος ἀπό τήν ὅλη παραγωγή τους. Κι' ὅμως ἡ ἀξία τῆς ἐξαγωγῆς εἶναι ἡ μεγαλύτερη στόν κόσμο. Τό λιμάνι τῆς Νέας Ὑόρκης εἶναι τό πρῶτο ἐμπορικό λιμάνι τοῦ κόσμου. Τό ἐσωτερικό ἐμπόριο εἶναι ἀνώτερο ἀπό τό ἐξωτερικό ἐμπόριο, ἐξαιτίας τῆς μεγάλης καταναλωτικῆς ἱκανότητος πού ἔχει ὁ ἀμερικανικός λαός.

68. Ἡ Δυτική Γερμανία.

Ἡ Δυτική Γερμανία εἶναι ἡ δεύτερη ἐμπορική Δύναμη τοῦ κόσμου. Εἰσάγει μεγάλες ποσότητες τροφίμων γιὰ τή συντήρηση τοῦ μεγάλου ἀστικοῦ πληθυσμοῦ της καί πολύ μεγάλες ποσότητες ἀπό διάφορες πρῶτες ὕλες γιὰ τή βιομηχανία της (σιδηρομετάλλευμα, ὕφαντικές ὕλες, μέταλλα, πετρέλαιο κ.ἄ.). Ἐξάγει διάφορα βιομηχανικά προϊόντα (μηχανές, ὑφάσματα, χημικά προϊόντα). Τό ἐξωτερικό ἐμπόριο διεξάγεται κυρίως μέ τίς εὐρωπαϊκές χώρες καί τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐμπορίου γίνεται μέ χερσαία μέσα μεταφορᾶς. Τό Ἀμβούργο καί ἡ Βρέμη εἶναι τά μεγαλύτερα ἐμπορικά λιμάνια τῆς Δυτικῆς Γερμανίας.

69. Ἡ Μεγάλη Βρετανία.

Ὡς τό 1939 ἡ Μ. Βρετανία ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἐμπορική Δύναμη τοῦ κόσμου, σήμερα ὅμως ἔρχεται μετά τίς Ἑν. Πολιτεῖες καί τή Δ. Γερμανία. Εἰσάγει μεγάλες ποσότητες τροφίμων γιὰ τή συντήρηση τοῦ μεγάλου ἀστικοῦ πληθυσμοῦ της καί τεράστιες ποσότητες ἀπό διά-

φορες πρώτες ύλες για τη βιομηχανία της. Έξάγει γαιάνθρακα και βιομηχανικά προϊόντα. Μεγάλο μέρος του εξωτερικού εμπορίου διεξάγεται με τα μέλη της Βρετανικής Κοινοπολιτείας και τις παλιές βρετανικές αποικίες. Το Λονδίνο είναι ένα από τα μεγαλύτερα εμπορικά λιμάνια του κόσμου.

70. Ἡ Γαλλία.

Ἡ Γαλλία εἶναι μιά μεγάλη ἐμπορική Δύναμη, πού ἔχει ἄφθονο γεωργικό πλοῦτο, μεγάλη βιομηχανία καί πολλά κεφάλαια. Εἰσάγει λίγα εἶδη διατροφῆς ἀπό τίς τροπικές χῶρες, κυρίως ὅμως εἰσάγει πρώτες ὕλες γιά τή βιομηχανία της (μέταλλα, ὑφαντικές ὕλες, πετρέλαιο κ.ἄ.). Ἐξάγει βιομηχανικά προϊόντα καί εἶδη πολυτελείας. Τό γαλλικό ἐμπόριο διεξάγεται μέ τίς εὐρωπαϊκές χῶρες καί τίς παλιές γαλλικές ἀποικίες. Ἡ Μασσαλία καί ἡ Χάβρη εἶναι τά μεγαλύτερα ἐμπορικά λιμάνια τῆς Γαλλίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 32

1973. Τό ἐξωτερικό ἐμπόριο τῶν μεγαλύτερων ἐμπορικῶν χωρῶν
(ἐκατομύρια δολλάρια)

Χῶρες	Εἰσαγωγές	Ἐξαγωγές	Διαφορά ἰσοζυγίου
Ἡν. Πολιτείες	68.656	70.223	+ 1.567
Δ. Γερμανία	55.499	68.571	+ 13.072
Μ. Βρετανία	38.846	30.535	— 8.311
Ἰαπωνία	38.314	36.930	— 1.384
Γαλλία	36.987	35.565	— 1.422
Ἰταλία	27.797	22.224	— 5.573
Ὁλλανδία	23.835	24.059	+ 224
Καναδάς	23.302	25.301	+ 1.999
Βέλγιο	21.925	22.456	+ 531
Ρωσία	21.108	21.462	+ 354
Ἑλβετία	11.626	9.472	— 2.154
Σουηδία	10.628	12.198	+ 1.570
Τσεχοσλοβακία	7.854	6.035	— 1.819
Α. Γερμανία	7.854	7.520	— 334
Πολωνία	7.814	6.374	— 1.440
Αὐστραλία	6.802	9.389	+ 2.587
Κόσμος	587.400	574.200	

71. "Άλλα μεγάλα κέντρα διεθνούς εμπορίου.

Στήν Εὐρώπη μεγάλα κέντρα διεθνούς εμπορίου είναι ἡ Ἰταλία, ἡ Ὁλλανδία, τό Βέλγιο, ἡ Ἑλβετία καί ἡ Σουηδία.

Ὁ Καναδάς ἔγινε μιά μεγάλη ἐμπορική Δύναμη, γιατί ἔχει ἄφθονο γεωργικό, δασικό καί ὀρυκτό πλοῦτο καί μεγάλη βιομηχανία πού ἀναπτύσσεται γρήγορα. Ἡ Ἰαπωνία κατέχει ἐξαιρετική θέση ἀνάμεσα στίς μεγάλες ἐμπορικές Δυνάμεις τοῦ κόσμου. Εἰσάγει εἶδη διατροφῆς γιά τό μεγάλο πληθυσμό της καί πρῶτες ὕλες γιά τή βιομηχανία της. Ἐξάγει ἀλιευτικά προϊόντα καί μεγάλη ποικιλία ἀπό βιομηχανικά προϊόντα.

72. Τό σύγχρονο διεθνές ἐμπόριο.

Σήμερα τό διεθνές ἐμπόριο χαρακτηρίζεται ἀπό τό διαχωρισμό τοῦ κόσμου σέ δύο μεγάλες αὐτόνομες ἀγορές. Στή μιά ἀγορά ἀνήκουν ἡ Ρωσία, οἱ χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καί ἡ Κίνα καί στήν ἄλλη ἀγορά ἀνήκει ὁλόκληρος ὁ ὑπόλοιπος κόσμος. Οἱ ἐμπορικές συναλλαγές μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο ἀγορῶν ὑπάγονται ἀκόμα σέ ὀρισμένους περιορισμούς. Τά τελευταῖα ὅμως χρόνια καταβάλλονται πολλές προσπάθειες, γιά νά διευρυνθοῦν οἱ ἐμπορικές συναλλαγές μεταξύ τῶν διαφόρων χωρῶν τοῦ κόσμου καί νά ἀποκατασταθεῖ τέλεια ἐλευθερία στά ρεύματα τοῦ διεθνούς ἐμπορίου.

ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

73. Ἡ σημασία τῶν συγκοινωνιῶν.

Κάθε κοινωνία ἀνθρώπων ζεῖ μέσα σέ περιβάλλον μέ διαφορετικό φυσικό πλοῦτο καί βρίσκεται σέ διαφορετικό βαθμό τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Σήμερα καμιά πολιτισμένη χώρα δέν παράγει καθετί πού καταναλώνει καί δέν μπορεῖ νά καταναλώσει ὅλα ὅσα παράγει. Γι' αὐτό εἶναι ἀνάγκη νά γίνεται ἐντατική ἀνταλλαγή τῶν προϊόντων. Ἡ εὐκολη μεταφορά κατορθώθηκε, ὅταν κατανικήθηκαν καί συντομεύτηκαν οἱ ἀποστάσεις. Ἡ σύγχρονη οἰκονομική μορφή τοῦ κόσμου γεννήθηκε ἀπό τή μεταβολή πού προκάλεσαν στά μεταφορικά μέσα ὁ αἰμός, τό πετρέλαιο καί ὁ ἠλεκτρισμός. Σήμερα ὁλόκληρη ἡ ὑφήλιος ἀποτελεῖ ἕναν τεράστιο ὀργανισμό, πού ὅλα τά μέρη του βρίσκονται σέ ἀμοι-

βαία εξάρτηση. Μιά μεταβολή πού συμβαίνει σέ μία χώρα, ἔχει ἀντί-χτυπο σέ ἄλλες χώρες. "Όλες σχεδόν οἱ χώρες ὑψώνουν δασμολογικά τείχη, ἂν καί κάθε χώρα εἶναι εἰδικευμένη ἢ τείνει νά εἰδικευτεῖ σέ ὀρισμένη παραγωγή καί, ἐπομένως, ἔχει ἀπόλυτη ἀνάγκη ἀπό τή συνδρομή πολλῶν ἄλλων χωρῶν. "Ο σύγχρονος πολιτισμός ἐπιβάλλει στούς λαούς μία ἐντατική ἀνταλλαγή οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καί ἰδεῶν (ἐπιστημονικές καί τεχνικές κατακτήσεις, γράμματα, τέχνες κ.ἄ.).

Ι. ΧΕΡΣΑΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

74. Οἱ ὁδικές μεταφορές.

Κατά τά τελευταῖα χρόνια αὐξήθηκαν πάρα πολύ οἱ ὁδικές μεταφορές, ἐπειδή γενικεύθηκε ἡ χρήση τοῦ αὐτοκινήτου. "Όλες οἱ χώρες συγχρονίζουν τά παλιά ὁδικά τους δίκτυα καί κατασκευάζουν καινούριους συγχρονισμένους δρόμους (αὐτοκινητόδρομοι), γιά νά κυκλοφοροῦν εὐκόλα τά αὐτοκίνητα. Τά ἔθνικά ὁδικά δίκτυα συνδέθηκαν κι ἔτσι πάνω στίς ἡπείρους σχηματίστηκαν διεθνῆ ὁδικά δίκτυα, πού ἐπιτρέπουν στό αὐτοκίνητο νά διασχίσει ὁλόκληρες ἡπείρους (π.χ. ἀπό τή Στοκχόλμη μπορεῖ νά φτάσει στήν Ἀθήνα ἢ στόν Περσικό κόλπο). Τό αὐτοκίνητο μπήκε σέ ὅλες τίς νέες καί τίς καθυστερημένες χώρες καί πολλαπλασίασε κατά πολύ τίς ἐμπορικές συναλλαγές. Ἡ διαρκῶς μεγαλύτερη χρησιμοποίηση τοῦ αὐτοκινήτου ὡς μεταφορικοῦ μέσου πραγματοποιεῖ σήμερα μία μεταμόρφωση τοῦ κόσμου, πολύ πιά γρήγορη καί πολύ μεγαλύτερης σημασίας ἀπό ἐκείνη πού προκάλεσε ὁ σιδηρόδρομος τόν περασμένο αἰῶνα. Τό μεγαλύτερο ὁδικό δίκτυο τοῦ κόσμου εἶναι στίς Ἡν. Πολιτεῖες καί ἀποτελεῖ περίπου τό μισό ἀπό τό παγκόσμιο ὁδικό δίκτυο. Πάνω σ' αὐτό τό ὁδικό δίκτυο κυκλοφοροῦν 123 ἑκατομμύρια αὐτοκίνητα (δηλαδή τά 42% τῶν αὐτοκινήτων πού κυκλοφοροῦν σέ ὅλο τόν κόσμο (πίνακας 33).

75. Οἱ σιδηροδρομικές μεταφορές.

Παρά τή μεγάλη ἐξάπλωση τοῦ αὐτοκινήτου ὁ σιδηρόδρομος ἐξακολουθεῖ νά ἔχει ἐξαιρετική σημασία, γιά τίς χερσαῖες μεταφορές, γιατί μεταφέρει πολλούς ἐπιβάτες καί μεγάλες ποσότητες ἐμπορευμάτων. Ἀπό τή σύνδεση τῶν ἐθνικῶν δικτύων διαμορφώθηκαν οἱ μεγάλες διεθνεῖς σιδηροδρομικές γραμμές. Στή Β. Ἀμερική ὑπάρχουν

ΠΙΝΑΚΑΣ 33

1973. Ή κυκλοφορία αυτοκινήτων

(χιλιάδες οχήματα)

Ήν. Πολιτείες	123.312
Ίαπωνία	24.630
Δ. Γερμανία	17.673
Γαλλία	17.172
Μ. Βρετανία	15.595
Ίταλία	14.932
Καναδάς	10.078
Αυστραλία	5.583
Ίσπανία	4.727
Βραζιλία	3.878
Όλλανδία	3.575
Βέλγιο	2.670
Σουηδία	2.667
Αν. Γερμανία	2.032

Παγκόσμια κυκλοφορία

295,3 εκατομμύρια αυτοκίνητα

τά 40% τών σιδηροδρομικών γραμμών όλου τοῦ κόσμου καί στή Δυτική καί Κεντρική Εὐρώπη καί τό δυτικό τμήμα τῆς Ρωσίας ὑπάρχουν τά 30%. Τά μεγαλύτερα ἐθνικά δίκτυα ἔχουν οἱ Ήν. Πολιτείες, ἡ Ρωσία, ὁ Καναδάς, ἡ Γερμανία, ἡ Γαλλία καί ἡ Μ. Βρετανία. Ἡ μεγαλύτερη μεταφορά ἐμπορευμάτων μέ σιδηροδρόμους γίνεται στή Ρωσία, τίς Ήν. Πολιτείες, τόν Καναδά, τήν Ἰνδία καί τήν Πολωνία (πίνακας 34), ἐνῶ ἡ μεταφορά ἐπιβατῶν εἶναι μεγαλύτερη στήν Ἰαπωνία, τῇ Ρωσία καί τήν Ἰνδία.

Οἱ μεγάλες ἡπειρωτικές σιδηροδρομικές γραμμές. Στό βόρειο ἡμισφαίριο ὑπάρχουν σιδηροδρομικές γραμμές πού διασχίζουν ὁλόκληρες ἡπείρους.

α) Στήν **Εὐρώπη** ὑπάρχει ἕνα τέλειο διεθνές δίκτυο σιδηροδρομικών γραμμών, πού συνδέει ὅλες τίς χώρες τῆς Εὐρώπης. Ἀξονες αὐτοῦ τοῦ δικτύου εἶναι δύο μεγάλες διεθνεῖς σιδηροδρομικές γραμμές. Ἡ μιά γραμμή, ἔχει διεύθυνση ἀπό ΝΔ πρὸς ΒΑ, ἀρχίζει ἀπό τή Λισσαβόνα καί καταλήγει στή Μόσχα. Ἡ δεύτερη γραμμή ἔχει διεύθυνση

από ΒΔ προς ΝΑ, αρχίζει από τό Λονδίνο και καταλήγει στην Κωνσταντινούπολη. Αυτές οι δύο κεντρικές διεθνείς γραμμές έχουν πολλές μεγάλες διακλαδώσεις που καταλήγουν σε διάφορες χώρες (π.χ. στην Ίταλία, στην Ελλάδα, στη Σκανδιναβία, την Αίγυπτο).

β) Στην **Άσία** δέν υπάρχει διεθνές δίκτυο. Ο υπερσιβηρικός σιδηρόδρομος είναι ή μεγαλύτερη σε μήκος σιδηροδρομική γραμμή του κόσμου (8.684 km) και συνδέει την Ερώπη με την Άπω Άνατολή (Μόσχα - Βλαδιβοστόκ). Μεγάλες διακλαδώσεις του υπερσιβηρικού καταλήγουν στο Τουρκεσταν και την Κίνα. Μεγάλα τοπικά δίκτυα υπάρχουν στην Κίνα και την Ίνδια. Τό όροπέδιο του Ίράν διασχίζεται από μιά γραμμή, που συνδέει τις άκτες της Κασπίας (Μπεντέρ Σάχ) με τις άκτες του Περσικού Κόλπου (Μπεντέρ Σαπούρ).

ΠΙΝΑΚΑΣ 34

1974. Οι σιδηροδρομικές μεταφορές

Α. Μεταφορές επιβατών (δισεκατομμύρια χιλιομετρικοί επιβάτες)*		Β. Μεταφορές φορτίων (δισεκατομμύρια χιλιομετρικοί τόνοι)*	
Ίαπωνία	325	Ρωσία	3.098
Ρωσία	306	Ίν. Πολιτείες	1.247
Ίσπανία	16	Καναδάς	202
Γαλλία	47	Ίνδια	120
Δ. Γερμανία	41	Πολωνία	116
Πολωνία	40	Γαλλία	77
Ίταλία	38	Δ. Γερμανία	69
Μ. Βρετανία	36	Σουηδία	20
Ά. Γερμανία	21	Ν. Αφρική	60
Ρουμανία	21	Ίαπωνία	54
Γιουγκοσλαβία	10	Ρουμανία	57
Ίν. Πολιτείες	17	Ά. Γερμανία	53

* Για να συγκρίνουμε τις σιδηροδρομικές μεταφορές, χρησιμοποιούμε τό γινόμενο των επιβατών ή των φορτίων που μεταφέρθηκαν επί την αντίστοιχη απόσταση που διανύθηκε, δηλαδή:

επιβάτες × χιλιόμετρα και τόνοι × χιλιόμετρα.

Τό γινόμενο αυτό λέγεται χιλιομετρικοί επιβάτες και χιλιομετρικοί τόνοι.

γ) Στη **Βόρεια 'Αμερική** υπάρχουν δύο συστήματα μεγάλων σιδηροδρομικών γραμμών. Τό ένα σύστημα αποτελείται από τις γραμμές που συνδέουν τις ακτές του 'Ατλαντικού με τις ακτές του Ειρηνικού. 'Υπάρχουν δύο τέτοιες γραμμές στον Καναδά και έξι στις 'Ην. Πολιτείες. Τό δεύτερο σύστημα αποτελείται από τις γραμμές που διευθύνονται από Βορρά προς Νότο. 'Ετσι στη Β. 'Αμερική διαμορφώθηκε τό πυκνότερο σιδηροδρομικό δίκτυο του κόσμου.

δ) Στη **Νότια 'Αμερική** υπάρχουν δύο μεγάλες σιδηροδρομικές γραμμές κατά μήκος των ακτών του 'Ατλαντικού και του Ειρηνικού. Μεγάλη σημασία έχει ό σιδηρόδρομος Μπουένος 'Αυρες - Βαλπαράϊζο, που διασχίζει τις 'Ανδεις ανεβαίνοντας σέ ύψος 3.145 μέτρα.

ε) Στην **Αύστραλία** υπάρχουν πολλά τοπικά δίκτυα, που είναι ασύνδετα, γιατί οί γραμμές έχουν διαφορετικό πλάτος. 'Ιδιαίτερη σημασία έχουν οί γραμμές: Σύδνεϋ - Πέρθ και Σύδνεϋ - Πόρτ Ντάρβιν.

στ) Στην **'Αφρική** υπάρχουν τοπικά δίκτυα, που ακόμα παραμένουν ασύνδετα.

II. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΜΕ ΠΛΩΤΑ ΜΕΣΑ

76. Οί μεταφορές σέ ποταμούς.

Οί πλωτοί ποταμοί και οί διώρυγες αποτελούν σπουδαιότατο στοιχείο γιά τήν οικονομική ανάπτυξη μιās χώρας. Λίγοι όμως ποταμοί είναι τέλειες ύγρές λεωφόροι, γιατί ή παγώνουν γιά πολλούς μήνες (Ρωσία, Σιβηρία, Καναδάς) ή έχουν καταρράκτες (Κόγγος, Ζαμβέζης, Μεκόγκ) ή έχουν μεγάλες πλημμύρες (Μισσισιπής) ή έχουν έλώδεις όχθες ('Αμαζόνιος). Τήν ώραιότερη πλωτή λεωφόρο αποτελεί ό Γιάγκ - Τσέ - Γιάγκ, που είναι πλωτός σέ μήκος 2.800 χιλιόμετρα από τις έκβολές του. 'Ως τό Χανκούου (900 km από τή θάλασσα) φτάνουν πλοία που έχουν βύθισμα 5 μέτρα.

Στήν Εύρώπη μεγάλοι πλωτοί δρόμοι είναι κατά σειρά ό Ρήνος, ό Βόλγας και ό Δούναβης. Στη Β. 'Αμερική είναι ό Μισσισιπής, οί Μεγάλες Λίμνες, ό 'Αγιος Λαυρέντιος και ό 'Οχάϊο. Στη Ν. 'Αμερική είναι ό Ρίο - ντέ - λά - Πλάτα. Παρά τήν τεράστια ανάπτυξη των σιδηροδρόμων, οί ποταμοί και οί διώρυγες εξακολουθούν νά είναι πολύτι-

μοι δρόμοι, πού χρησιμοποιούμε κυρίως για τή μεταφορά προϊόντων πού έχουν μεγάλο βάρος καί μικρή τιμή.

77. Οί θαλάσσιες μεταφορές.

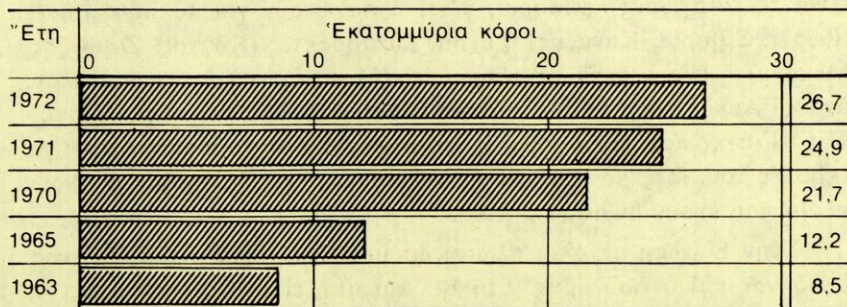
Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου διεξάγεται μέ θαλάσσιες μεταφορές. Τά σύγχρονα πλοῖα χρειάζονται λιμάνια εὐρύχωρα, βαθιά καί ἐφοδιασμένα μέ διάφορες ἐγκαταστάσεις (γιά τή γρήγορη φόρτωση καί ἐκφόρτωση, τόν ἀνεφοδιασμό σέ καύσιμα καί γιά ἐπισκευές). Γι' αὐτό ἡ μεγάλη ναυτιλιακή κίνηση ἔχει συγκεντρωθεῖ σέ ὀρισμένα λιμάνια, πού ἔγιναν τά μεγαλύτερα κέντρα τῶν θαλάσσιων μεταφορῶν. Οἱ μεγάλες γραμμές τῆς ναυσιπλοΐας εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) Οἱ γραμμές τοῦ Β. Ἀτλαντικοῦ, πού συνδέουν τοὺς μεγάλους λιμένες τῆς Δ. Εὐρώπης μέ τά λιμάνια τοῦ Καναδά καί τῶν Ἑν. Πολιτειῶν. Ἀπό τή θάλασσα τῆς Μάγχης ὡς τίς ἐκβολές τοῦ Ἀγίου Λαυρέντιου καί τή Νέα Ὑόρκη ἐκτείνεται ἡ πιό πολυσύχναστη θαλάσσια λεωφόρος τοῦ κόσμου.

β) Οἱ γραμμές πού ἀπό τή Δ. Εὐρώπη ὁδηγοῦν πρὸς τήν Κεντρική Ἀμερική, τή διώρυγα τοῦ Παναμᾶ, τή Βραζιλία, τήν Ἀργεντινή, τή Δ. καί Ν. Ἀφρική.

γ) Οἱ γραμμές τῆς Μεσογείου καί τοῦ Ἰνδικoῦ ὠκεανοῦ, πού καταλήγουν στά λιμάνια τῆς Ἀν. Ἀφρικῆς, τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ἰνδονησίας, τῆς Ἀπw Ἀνατολῆς καί τῆς Αὐστραλίας.

δ) Οἱ γραμμές τοῦ Εἰρηνικοῦ, πού συνδέουν τά δυτικά λιμάνια

Σχ. 4. Αὐξηση τῶν θαλάσσιων μεταφορῶν συνεπάγεται αὐξηση τῶν ναυπηγήσεων (ναυπηγία 1963-1972).

τοῦ Καναδά καί τῶν Ἑν. Πολιτειῶν μέ τά λιμάνια τῆς Ἰαπωνίας, τῆς Κίνας, τῆς Αὐστραλίας καί τῆς Νέας Ζηλανδίας.

ε) Οἱ γραμμές τῶν θαλασσῶν τῆς Κίνας.

78. Οἱ διεθνεῖς διώρυγες.

α) Ἡ διώρυγα τοῦ Σουέζ. Ἡ διάνοιξη τῆς διώρυγας (1859 - 1869) ὀφείλεται στόν Λεσέψ. Ἡ διώρυγα ἔχει μήκος 168 km, βάθος 12 m καί πλάτος 100 m. Οἱ ἀμμόδεις ὄχθες τῆς διώρυγας εὐκόλα πέφτουν καί γι' αὐτό σχεδόν διαρκῶς γίνεται ἐκχωμάτωση. Τά πλοῖα περνοῦν τή διώρυγα σέ 14 ὥρες. Ἡ διώρυγα τοῦ Σουέζ ἔχει πολύ μεγάλη στρατηγική καί οἰκονομική σημασία. Κάθε χρόνο περνοῦν ἀπό τή διώρυγα πάνω ἀπό 15 χιλιάδες πλοῖα, πού ἡ χωρητικότητά τους ξεπερνᾷ τά 100 ἑκατομμύρια κόρους.

β) Ἡ διώρυγα τοῦ Παναμᾶ. Ἡ διάνοιξη τῆς διώρυγας τοῦ Παναμᾶ ἐπιχειρήθηκε ἀπό τόν Λεσέψ. (1883), ἡ κατασκευή της ὅμως ὀφείλεται ἀποκλειστικά στίς Ἑν. Πολιτεῖες (1904 - 1914). Ἡ διώρυγα τοῦ Παναμᾶ δέν εἶναι ἰσόσταθμη. Μέ σύστημα δεξαμενῶν, πού βρίσκονται σέ διαφορετικά ὕψη, τά πλοῖα ἀνεβαίνουν στήν τεχνητή λίμνη Γκατούν, πού εἶναι σέ ὕψος 28 m πάνω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας καί μέ σύστημα δεξαμενῶν κατεβαίνουν. Ἡ διώρυγα ἔχει μήκος 79 km καί βάθος 13 m. Τά πλοῖα περνοῦν τή διώρυγα σέ 7 ὥρες. Ἡ διώρυγα τοῦ Παναμᾶ δέν ἔχει τή διεθνή σημασία πού ἔχει ἡ διώρυγα τοῦ Σουέζ. Κάθε χρόνο περνοῦν ἀπό τή διώρυγα περίπου 6 χιλιάδες πλοῖα, πού ἡ χωρητικότητά τους φτάνει τά 30 ἑκατομμύρια κόρους.

γ) Ἀλλες μικρότερες διώρυγες εἶναι ἡ διώρυγα τοῦ Κιέλου καί ἡ διώρυγα τῆς Κορίνθου.

79. Οἱ μεγαλύτεροι ἐμπορικοί στόλοι.

Ὅλες οἱ μεγάλες βιομηχανικές χῶρες δημιούργησαν μεγάλους ἐμπορικούς στόλους, γιά νά ἐξυπηρετήσουν τό ἐμπόριό τους. Μερικές ὅμως χῶρες, πού δέν εἶναι μεγάλες βιομηχανικές χῶρες (Ἑλλάδα, Νορβηγία) ἐκμεταλλεύτηκαν τή ναυτική τους παράδοση καί δημιούργησαν ἐμπορικούς στόλους, πού ἐξασφαλίζουν μεγάλα κέρδη. Σήμερα περίπου τό ἓνα πέμπτο τοῦ διεθνοῦς ἐμπορικοῦ στόλου ταξιδεύει μέ τή σημαία τῆς Λιβερίας καί τοῦ Παναμᾶ, γιά νά ἀποφεύγει τίς διεθνεῖς συμβάσεις ἐργασίας καί ὀρισμένες οἰκονομικές καί ἠθικές ἐθνι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 35

1975. ΟΙ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟΙ ΣΤΟΛΟΙ
(χωρητικότητα σε χιλιάδες κόρους)

Χώρες	Όλική χωρητικότητα	Πετρελαιοφόρα
Λιβερία	65.820	41.584
Ίαπωνία	39.740	17.516
Μ. Βρετανία	33.157	33.157
Νορβηγία	26.154	13.387
Έλλάδα	22.527	8.295
Ρωσία	19.236	3.713
Έν. Πολιτείες	14.587	5.167
Παναμάς	13.667	5.530
Ίταλία	10.137	4.061
Γαλλία	10.746	6.938
Δ. Γερμανία	8.517	2.725
Σουηδία	7.486	3.033
Όλλανδία	5.679	2.637
Ίσπανία	5.433	2.556
Δανία	4.478	2.161
Κόσμος	342.184	150.057

κές υποχρεώσεις. Στόν πίνακα 35 αναφέρονται οί μεγαλύτεροι έμπο-
ρικοί στόλοι καί οί μεγαλύτεροι στόλοι πετρελαιοφόρων πλοίων
(τάνκερ).

III. ΕΝΑΕΡΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

80. ΈΗ άεροπορική συγκοινωνία.

Τό άεροπλάνο έγινε άσύγκριτο μεταφορικό μέσο, γιατί είναι τα-
χύτατο καί δέν επηρεάζεται από τούς φυσικούς όρους της επιφάνειας
του εδάφους (βουνά, λίμνες, ποταμοί, θάλασσες, έρημοι, οικισμοί
κ.λ.). ΈΗ ύπεροχή του άεροπλάνου φαίνεται, όταν συγκρίνουμε τή
διάρκεια ταξιδιών σε μεγάλες άποστάσεις. Έτσι μέ τό άεροπλάνο μέσα
σε λίγες ώρες πηγαίνουμε από τήν Άθήνα στή Νέα Έόρκη, ενώ μέ
τό πλοίο θά χρειαζόμαστε έντεκα μέρες. Τό άεροπλάνο είναι άκριβό
μεταφορικό μέσο καί γι' αυτό χρησιμοποιείται κυρίως γιά νά μεταφέ-

ρει επιβάτες καί έμπορεύματα πού έχουν μικρό βάρος καί μεγάλη άξία. Σήμερα όλες οί χώρες έχουν έθνικά άεροπορικά δίκτυα, πού έπεκτείνονται καί σέ άλλες χώρες. Οί μεγάλες άεροπορικές εταιρίες έχουν έναέρια δίκτυα πού άπλώνονται σέ πολλές ήπειρους. Οί έναέριες μεταφορές συνεχώς αύξάνονται. Υπολογίζουν ότι ή πολιτική άεροπορία μεταφέρει κάθε έτος περίπου 100 έκατομύρια επιβάτες. Τό ένα τέταρτο τών παγκόσμιων άεροπορικών μεταφορών διενεργείται στό έσωτερικό δίκτυο τών Ήν. Πολιτειών (πίνακας 36). Μεγάλο έσωτερικό έναέριο δίκτυο έχει καί ή Ρωσία (πάνω άπό 250 γραμμές). Οί μεγάλες διεθνείς άεροπορικές γραμμές καθορίζονται άπό τίς πολιτικές καί οικονομικές επιδιώξεις τών διαφόρων χωρών.

81. Οί μεγάλες γραμμές τών έναέριων μεταφορών.

Σήμερα τό διεθνές δίκτυο τών άεροπορικών συγκοινωνιών είναι πυκνότατο. Όρισμένες μεγάλες εταιρίες έχουν αναπτύξει πολύ μεγάλα διεθνή άεροπορικά δίκτυα, πού καθένα άπό αυτά έχει τεράστιο μήκος. Οί διεθνείς άεροπορικές γραμμές συνδέουν τίς μεγάλες πόλεις όλου τού κόσμου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 36

1973. Οί άεροπορικές μεταφορές

Χώρες	Άποστάσεις πού διανύθηκαν (έκατομ. χιλιόμετρα)	Επιβάτες πού μεταφέρθηκαν (χιλιάδες)
Ήν. Πολιτείες	550	18.270
Μ. Βρετανία	315	12.580
Γαλλία	167	6.285
Δ. Γερμανία	139	4.360
Ιταλία	109	3.875
Όλλανδία	94	3.350
Έλβετία	81	3.960
Ισπανία	76	3.855
Βέλγιο	46	1.545
Σουηδία	38	1.515
Ρωσία	—	1.365
Κόσμος	2.800	96.000

IV. ΜΕΤΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ

82. Οί τηλεπικοινωνίες.

Για τή μετάδοση τής ανθρώπινης σκέψεως έχουν καταργηθεί οί αποστάσεις. Ἡ ἐνσύρματη τηλεπικοινωνία περιβάλλει ὁλόκληρο τόν πλανήτη μας μέ ἓνα πυκνό δίκτυο ἀπό σύρματα. Τό δίκτυο αὐτό εἶναι συνεχές καί διακλαδίζεται μέσα στίς θάλασσες μέ ὑποβρύχια καλώδια. Ἡ Μ. Βρετανία διαθέτει πέντε μεγάλες ὁμάδες ἀπό ὑποβρύχια καλώδια πού ἔχουν πάρα πολλές διακλαδώσεις. Αὐτές καταλήγουν σέ ὅλα τά μεγάλα κέντρα τοῦ κόσμου. Μικρότερα ὑποβρύχια καλώδια διαθέτουν οἱ Ἡν. Πολιτείες, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰταλία, ἡ Δ. Γερμανία καί ἡ Ἰαπωνία.

Κατά τίς τελευταῖες δεκαετίες ἀναπτύχθηκε ραγδαία ἡ ραδιοτηλεπικοινωνία, δηλαδή ἡ ἀσύρματη τηλεγραφία, τηλεφωνία καί τηλεφωτογραφία. Σήμερα ἐφαρμόζεται ἡ αὐτόματη ραδιοτηλεφωνική σύνδεση ἀνθρώπων πού βρίσκονται σέ διαφορετικές ἡπείρους (π.χ. Ἀ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 37

1972. Τά τηλέφωνα σέ μερικές χώρες

Χῶρες	Ἀριθμός συσκευῶν (χιλιάδες)	Συσκευές κατά 100 κατοίκους
Ἡν. Πολιτείες	131.100	63
Ἰαπωνία	34.000	32
Μ. Βρετανία	17.600	31
Δ. Γερμανία	16.500	27
Ρωσία	13.200	5
Ἰταλία	11.300	21
Καναδάς	11.000	50
Γαλλία	10.300	20
Ἰσπανία	5.700	16
Σουηδία	4.700	58
Αὐστραλία	4.400	34
Ὁλλανδία	4.000	30
Ἑλβετία	3.400	54
Ἑλλάδα	1.440	16
Κόσμος	312.900	8,2

θήνα - Νέα Υόρκη, Λονδίνο - Σύδνεϋ κ.λ.). Η ραδιοτηλεπικοινωνία εξυπηρετείται καί από ειδικούς τεχνητούς δορυφόρους της Γης.

Τό τηλέφωνο χρησιμοποιείται για τις αστικές καί υπεραστικές συνδιαλέξεις. Σέ όλο τόν κόσμο τό 1932 λειτουργούσαν 33 εκατομμύρια τηλέφωνα, ένώ τό 1972 έφτασαν τά 313 εκατομμύρια. Από αυτά 131 εκατομμύρια άντιστοιχούν στίς Ήν. Πολιτείες (πίνακας 37). Η χρήση του τηλεφώνου σέ μία χώρα καταφαίνεται από τόν αριθμό των συσκευών πού αναλογούν σέ 100 κατοίκους. Από τήν άποψη αυτή στήν πρώτη σειρά έρχονται οί Ήν. Πολιτείες, ή Σουηδία, ή Έλβετία καί ό Καναδάς (πάνω από 50 συσκευές κατά 100 κατοίκους).

Γιά τή μεταφορά των ανθρώπων καί των έμπορευμάτων οί αποστάσεις διαρκώς μικραίνουν, όσο αυξάνονται οί ταχύτητες των μεταφορικών μας μέσων. Γιά τή μετάδοση όμως της ανθρώπινης σκέψευς οί αποστάσεις έχουν έκμηδενιστεί.

V. ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

83. Ο διεθνής τουρισμός.

Η ύψωση του βιοτικού επιπέδου των λαών καί ή ανάπτυξη των μέσων συγκοινωνίας συντέλεσαν στό νά αναπτυχθεί μία ζωηρή τουριστική κίνηση. Μέσα στά όρια καθεμιάς χώρας έχει αναπτυχθεί ό **έσωτερικός τουρισμός**. Άλλά για τήν εθνική οικονομία μιās χώρας ιδιαίτερη σημασία έχει ό **διεθνής τουρισμός**, δηλαδή ή είσοδος στή χώρα «έπισκεπτών» πού προέρχονται από άλλες χώρες. Οί ξένοι, πού έρχονται στή χώρα, παραμένουν μία μέρα ή καί περισσότερο, όχι για εργασία, αλλά για λόγους υγείας, για διασκέδαση, για επίσκεψη αρχαιολογικών τόπων ή φυσικών τοπίων, για εκτέλεση ή παρακολούθηση καλλιτεχνικών έκδηλώσεων, για επιστημονικές ή άλλες μελέτες κ.λ. Η είσοδος σέ μία χώρα πολλών τουριστών άσκει ευεργετική επίδραση στήν οικονομία της χώρας, για τούς εξής λόγους:

- α) προκαλεί τήν είσοδή ξένου συναλλάγματος, πού καλύπτει μέρος του έλλείμματος του έμπορικού ισοζυγίου καί
- β) δημιουργεί άπασχόληση σέ μεγάλες ομάδες κατοίκων της χώρας.

Γιά νά αναπτυχθεί σέ μία χώρα διεθνής τουριστική κίνηση, χρειά-

ΠΙΝΑΚΑΣ 38

1974. Τά μεγάλα κέντρα του διεθνούς τουρισμού

(Αριθμός τουριστών σε χιλιάδες)

Καναδάς	13.759
Ίσπανία	30.343
Α. Γερμανία	17.320
Σκανδιναβία	15.000
Ην. Πολιτείες	14.123
Ίταλία	12.442
Αυστρία	10.886
Γαλλία	9.838
Άγιος Δομίνικος	9.480
Μ. Βρετανία	7.935
Δ. Γερμανία	6.951
Βέλγιο	7.477
Ελβετία	6.228
Γιουγκοσλαβία	5.458
Ελλάδα	1.956

ζονται πολλές προσπάθειες, δηλαδή διαφημίσεις, πληρέστατο δίκτυο συγκοινωνιών, συγχρονισμένες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, ειδικά περίπτερα (ξενώνες) σε όρισμένες περιοχές, διαμορφώσεις σε μεγάλες εκτάσεις βουνών και άκτων, οργάνωση κέντρων ψυχαγωγίας κ.ά. Τά δύο μεγαλύτερα κέντρα του διεθνούς τουρισμού είναι ο Καναδάς και η Ίσπανία (πίνακας 38).

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

84. Οί Μεγάλες Δυνάμεις.

Στό σημερινό κόσμο όρισμένες χώρες υπερέχουν πάρα πολύ από τίς άλλες χώρες καί γι' αυτό τίς όνομάζουμε **Μεγάλες Δυνάμεις**. Τό κύριο γνώρισμα τών Μεγάλων Δυνάμεων είναι ή τεράστια οίκονομική ισχύς τους, πού εξασφαλίζει καί τή μεγάλη στρατιωτική ισχύ τους. Ή εξέλιξη μιās χώρας σε Μεγάλη Δύναμη όφείλεται σε όρισμένα αίτια, πού δέν είναι άκριβώς τά ίδια γιά όλες τίς Μεγάλες Δυνάμεις. Ή οίκονομική ζωή μιās Μεγάλης Δυνάμεως είναι πολύ έντονη καί χαρακτηρισρίζεται από τό έξής φαινόμενα:

- α) μεγάλη ικανότητα παραγωγής·
- β) έντατικές μεταφορές στο έσωτερικό της χώρας·
- γ) μεγάλο έσωτερικό και έξωτερικό εμπόριο·
- δ) ισχυρό και υγιές νόμισμα.

Τό ότι λίγες μόνον χώρες άναδειχτήκαν Μεγάλες Δυνάμεις, αυτό όφείλεται σέ όρισμένους φυσικούς και άνθρώπινους παράγοντες.

85. Παράγοντες για την εξέλιξη μιās χώρας σέ Μεγάλη Δύναμη.

Γιά νά εξελιχθεϊ μιά χώρα σέ Μεγάλη Δύναμη, πρέπει νά συντρέξουν όρισμένοι παράγοντες, από τούς όποιους οί κυριότεροι είναι οί έξής:

α) **Ή έκταση** της χώρας δέν παίξει πάντοτε αποφασιστικό ρόλο για την εξέλιξή της σέ Μεγάλη Δύναμη. Έτσι π.χ. ή Τουρκία σέ έκταση είναι πολύ μεγαλύτερη από τή Δ. Γερμανία κι όμως οί Δ. Γερμανία είναι μιά Μεγάλη Δύναμη. Ύπάρχουν όμως και Μεγάλες Δυνάμεις πού έχουν τεράστια έκταση, όπως είναι οί Ήν. Πολιτείες, ή Ρωσία, ό Καναδάς.

β) **Ο πληθυσμός** μιās χώρας, όταν είναι πολύ μέγáλος, άποτελεϊ στοιχείο ισχύος γι' αυτή τή χώρα, αλλά τό στοιχείο αυτό δέν είναι άρκετό για νά άναδείξει τή χώρα Μεγάλη Δύναμη. Έτσι ή Ίνδία έχει πληθυσμό υπερδιπλάσιο από τίς Ήν. Πολιτείες κι όμως οί Ήν. Πολιτείες είναι άσύγκριτα ισχυρότερες από την Ίνδία.

γ) Μερικές χώρες κατέχουν σήμερα εξαιρετική θέση στον κόσμο, επειδή διέσπειραν ένα σημαντικό αριθμό κατοίκων τους σέ διάφορες άλλες χώρες. Έτσι ή **άποδημία** άποτελέσσε στοιχείο, πού άνέδειξε όρισμένες χώρες Μεγάλες Δυνάμεις. Ή κατά μάξες διασπορά των Άγγλων έξω από την Άγγλία βοήθησε άποτελεσματικά στην άνάπτυξη του άγγλικού εμπορίου σ' όλο τον κόσμο, στην κατάκτηση επίκαιρων στρατηγικών σημείων σέ πολλά σημεία της Γής, και στην κατάκτηση των περιοχών πού άποτελούν σήμερα τά μέλη της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Επίσης ή άποδημία των Γερμανών βοήθησε νά άναπτυχθούν μέγáλοι εμπορικοί σύνδεσμοι μεταξύ της Γερμανίας και των περιοχών, όπου έγκαταστάθηκαν οί Γερμανοί μετανάστες. Αυτοί οί εμπορικοί σύνδεσμοι είναι ακόμα και σήμερα ένα σημαντικό στοιχείο της οικονομικής και πολιτικής ισχύος της Γερμανίας. Ή

ἀποδημία από μιὰ χώρα γίνεται στοιχείο ισχύος γι' αὐτή τή χώρα, όταν ἡ ἀποδημία ἐκδηλώνεται ὡς **δύναμη γιά ἐξάπλωση** τῶν κατοίκων τῆς χώρας καί σύγχρονα συνοδεύεται ἀπό ἐξοπλισμό **ὕλικου πολιτισμοῦ**. Ἐτσι ἡ ἰαπωνική ἀποδημία, ἄν καί σέ ἀριθμό ἦταν πολύ μικρή, βοήθησε ὅμως πολύ περισσότερο στήν ἐξάπλωση τῆς Ἰαπωνίας, παρά ἡ ὀγκώδης κινεζική ἀποδημία πού δέν συνέβαλε στήν τόνωση τῆς ισχύος τῆς Κίνας. Ἡ ἰαπωνική ἀποδημία μετέφερε δύναμη καί στοιχεῖα ὕλικου πολιτισμοῦ, ἐνῶ ἡ κινεζική ἀποδημία μετέφερε φτώχεια καί ἀθλιότητα. Οἱ Ἡν. Πολιτεῖες καί ἡ Ρωσία εἶναι σήμερα Μεγάλες Δυνάμεις, ἀλλά δέν παρουσίασαν στό παρελθόν τό φαινόμενο τῆς ἀποδημίας. Καί στίς δύο ὅμως αὐτές χῶρες παρατηρεῖται ἐντονη ἐξάπλωση τοῦ πληθυσμοῦ τους στίς ἀπέραντες νέες ἐκτάσεις, πού ὑπάρχουν μέσα στά ὅρια τῆς χώρας τους.

δ) Ἡ κατοχή **ἀποικιῶν** εἶναι σημαντικό στοιχείο ισχύος γιά μιὰ χώρα, γιατί ἡ ἀποικία αὐξάνει τήν ἔκταση καί τόν πληθυσμό τῆς χώρας καί ἐπιδρᾷ εὐεργετικά στήν οἰκονομία τῆς χώρας. Ὁ ρόλος τῶν ἀποικιῶν ὑπῆρξε σημαντικός ὡς τίς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Ἡ κατοχή ἀποικιῶν ἦταν μεγάλο πλεονέκτημα γιά μιὰ χώρα, γιατί οἱ ἀποικίες ἦταν τόποι γιά προνομιακή ἐγκατάσταση τῶν κατοίκων τῆς μητροπόλεως, ἦταν περιοχές γιά ἐπικερδή τοποθέτηση κεφαλαίων, ἦταν πιστοί προμηθευτές φτηνῶν καί πολλῶν πρώτων ὑλῶν κι' ἀκόμα ἦταν ἐξασφαλισμένα κέντρα γιά τήν κατανάλωση τῶν προϊόντων τῆς μητροπολιτικῆς βιομηχανίας. Ἀλλά ἀπό τίς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα καί ἰδιαίτερα μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ἡ ἀκαταμάχητη τάση τῶν λαῶν γιά αὐτοδιάθεση ἐξαφάνισε τό φαινόμενο τῶν ἀποικιῶν. Ὅρισμένες ὅμως σύγχρονες Μεγάλες Δυνάμεις, ὅπως ἡ Μεγάλη Βρετανία, ἡ Γαλλία, τό Βέλγιο, ἡ Ὁλλανδία, κατά ἓνα μεγάλο μέρος ὀφείλουν τή σημερινή ισχύ τους στίς μεγάλες καί πλούσιες ἀποικίες, πού εἶχαν στήν κατοχή τους μέχρι πρίν ἀπό λίγα ἀκόμα χρόνια. Ἀλλες σύγχρονες Μεγάλες Δυνάμεις, ὅπως οἱ Ἡν. Πολιτεῖες, ἡ Ρωσία, ὁ Καναδάς δέν εἶχαν στό παρελθόν ἀποικίες, ἔχουν ὅμως στήν κατοχή τους μέσα στά ἔθνηκά τους ὅρια μεγάλες ἐκτάσεις νέων χωρῶν. Σ' αὐτές τίς νέες χῶρες διενεργεῖται σήμερα ἓνα καινούριο εἶδος ἀποικισμοῦ.

ε) Ἀπό ὅλες τίς προϋποθέσεις, πού ἀπαιτοῦνται γιά νά ἐξελιχθεῖ μιὰ χώρα σέ Μεγάλη Δύναμη, ἐκείνη πού ἀναμφισβήτητα ἔχει τή

μεγαλύτερη σημασία είναι η κατοχή ορισμένων προϊόντων, πού είναι απαραίτητα για να εξασφαλιστεί η σημερινή μορφή της ζωής. Αυτά τα προϊόντα έχουν σήμερα τη μεγαλύτερη ζήτηση στον κόσμο, γιατί αυτά εξασφαλίζουν την υλική ζωή των ανθρώπων και την πολεμική δύναμη. Τά προϊόντα αυτά ονομάζονται **βασικά προϊόντα** (ή προϊόντα - κλειδιά) και αποτελούν αντικείμενο διεθνούς εμπορίου. Είναι τά βασικά υλικά για τίς θεμελιώδεις βιομηχανίες της ζωής και του θανάτου, δηλαδή για τίς θεμελιώδεις βιομηχανίες της ειρηνικής ζωής και του πολέμου. Οί βιομηχανίες αυτές λέγονται **βασικές βιομηχανίες** (ή βιομηχανίες - κλειδιά).

86. Τά βασικά προϊόντα.

Τά βασικά προϊόντα έχουν σχέση με τίς ζωτικές ανάγκες των πολιτισμένων λαών.

1) Για **τή διατροφή** των ανθρώπων είναι απαραίτητα διάφορα προϊόντα. Από αυτά την πρώτη θέση έχει **τό σιτάρι**, πού είναι η βασική ύλη διατροφής για όλόκληρη τη λευκή φυλή. Έπειτα έρχεται **τό ρύζι** με τό όποιο συντηρείται τό μεγαλύτερο μέρος της κίτρινης φυλής. Η ζάχαρη, τό κρέας, τό γάλα και τά παράγωγά του είναι κι' αυτά βασικά προϊόντα διατροφής για τη λευκή φυλή.

2) Για **τήν ένδυμασία** των ανθρώπων χρησιμοποιούνται κυρίως δύο βασικές ύφαντικές ύλες, **τό βαμβάκι**, πού έχει φυτική προέλευση και **τό μαλλί**, πού έχει ζωική προέλευση. Η χώρα πού έχει στήν κατοχή της τίς πηγές παραγωγής των ύφαντικών ύλων και τό βιομηχανικό εξοπλισμό για τήν κατεργασία τους, άναμφισβήτητα διαθέτει ένα στοιχείο ισχύος σχετικά με τίς άλλες χώρες. Οί καινούριες ύφαντικές ύλες, πού παρασκευάζει ή σύγχρονη χημική βιομηχανία, δέν μόδεσαν νά έλαττώσουν τη σημασία πού έχουν οί παλιές ύφαντικές ύλες, δηλαδή τό βαμβάκι και τό μαλλί.

3) Ός **πηγές ενέργειας** χρησιμοποιούνται σήμερα **ό λιθάνθρακας** και **ό λιγνίτης**, **τό πετρέλαιο**, **οί ύδατοπτώσεις** και **τά γαιάερια**. Ο λιθάνθρακας εξακολουθεί νά είναι καύσιμη ύλη και χρησιμοποιείται στίς έστιές άτμομηχανών έργοστασίων, δίνει στή μεταλλουργία τό άπαραίτητο κόκ και είναι θεμελιώδης πρώτη ύλη για τη μεγάλη χημική βιομηχανία. Τό πετρέλαιο είναι περιζήτητη καύσιμη ύλη, πού εξασφα-

λίζει την κίνηση των αεροπλάνων, των αυτοκινήτων, των σιδηροδρόμων, του έμπορικού και πολεμικού στόλου. 'Από τό πετρέλαιο παίρνουμε άκόμα και πάρα πολλά χημικά προϊόντα. 'Η σημασία του πετρελαίου για την εξασφάλιση της μορφής, πού έχει σήμερα ή ζωή των λαών, διαρκώς αυξάνει. Τά κράτη πού έχουν στήν κατοχή τους ή έλέγχουν οικονομικά τά κοιτάσματα του λιθάνθρακα και του πετρελαίου, αποκτούν αυτόματα μεγάλη ισχύ. Στή σύγχρονη ζωή οί ύδατοπτώσεις έχουν πολύ μεγάλη σημασία, γιατί ή έπιστήμη και ή τεχνική μπόρεσαν νά λύσουν τό πρόβλημα της μεταφοράς της ήλεκτρικής ενέργειας σέ μεγάλη απόσταση από τόν τόπο πού βρίσκεται τό ύδροηλεκτρικό εργοστάσιο. 'Η έκμετάλλευση των ύδατοπτώσεων γενικεύεται, τόσο στίς χώρες πού διαθέτουν λιθάνθρακα και πετρέλαιο, όσο και στίς χώρες πού δέν διαθέτουν αυτά τά δύο πολύτιμα καύσιμα. Οί χώρες της δεύτερης κατηγορίας, μέ την έκμετάλλευση των ύδατοπτώσεων, μετριάζουν κατά πολύ την εξάρτησή τους από τίς χώρες πού παράγουν τό λιθάνθρακα και τό πετρέλαιο. 'Η νέα μορφή ενέργειας, ή **πυρηνική ενέργεια**, προσδίνει εξαιρετική οικονομική και πολεμική ισχύ στίς χώρες πού την διαθέτουν.

4) 'Από **τά βιομηχανικά μέταλλα**, τρία είναι βασικά στοιχεία της ισχύος μιās χώρας: **ο σίδηρος, ο χαλκός και τό άργίλιο** (άλουμίνιο). Οί κατασκευές πλοίων, σιδηροδρόμων, αεροπλάνων και τεχνικών έργων, ή οικόδομική και γενικά οί μηχανικές κατασκευές της ειρηνικής ζωής και του πολέμου χρησιμοποιούν ευρύτατα τά παραπάνω τρία μέταλλα. Για τή σύγχρονη τεχνική σημαντικά είναι και διάφορα άλλα μέταλλα (π.χ. μαγγάνιο, νικέλιο, βολφράμιο κ.ά.). Περιζήτητα είναι και τά μέταλλα ούράνιο και θόριο.

5) 'Από **τά πολύτιμα μέταλλα** την πρώτη θέση έχει **ο χρυσός**, πού εξακολουθεί νά συσχετίζεται μέ τά νομισματικά προβλήματα και άποτελεί σπουδαίο αντικείμενο διεθνούς έμπορίου. 'Η κατοχή ή ο οικονομικός έλεγχος των χρυσοφόρων κοιτασμάτων είναι ένα στοιχείο ισχύος για μιιά χώρα, γιατί ή παραγωγή χρυσοϋ ισοδυναμεί μέ εισροή πλούτου σέ αυτή τή χώρα. 'Ο λευκόχρυσος και ο άργυρος δέν έχουν τή μεγάλη σημασία πού έχει ο χρυσός.

6) 'Από τή μεγάλη ποικιλία των προϊόντων πού παράγει ή **χημική βιομηχανία** όρισμένα χημικά προϊόντα άποτελούν σημαντικά στοι-

χειά της ισχύος μιᾶς χώρας. Στήν πρώτη σειρά ἔρχεται τό μέταλλο **κάλιο**. Αὐτό εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν παραγωγή πλούσιων **χημικῶν λιπασμάτων**, μέ τά ὁποῖα πετυχαίνουμε τήν ποσοτική καί ποιοτική βελτίωση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Τό κάλιο εἶναι ἀπαραίτητο καί σέ ἄλλες χημικές βιομηχανίες. Στή σύγχρονη ζωῇ σημαντικό ρόλο παίζουν οἱ δύο ἐνώσεις τοῦ ἀζώτου, ἡ ἀμμωνία καί τό νιτρικό ὀξύ. Οἱ ἐνώσεις αὐτές εἶναι βασικά χημικά προϊόντα καί παράγονται σέ τεράστιες ποσότητες ἀπό τή μεγάλη **βιομηχανία τοῦ ἀζώτου**. Αὕτη ἀπαιτεῖ ἄφθονο καί φτηνό ἤλεκτρικό ρεύμα, πού παράγεται σέ μεγάλες θερμοηλεκτρικές ἢ ὕδροηλεκτρικές ἐγκαταστάσεις. Ἄλλο βασικό χημικό προϊόν εἶναι τό **θεικό ὀξύ**, πού λέγεται «ψωμί τῆς χημικῆς βιομηχανίας» καί ἔχει ἐξαιρετική σημασία γιά πολλούς κλάδους τῆς παραγωγῆς. Γιά τή βιομηχανία τῶν χρωμάτων, τήν κατεργασία ὑφαντικῶν ὕλῶν καί γενικά γιά πολλές εἰρηνικές καί πολεμικές ἐφαρμογές τῆς χημείας σπουδαιότατο ρόλο παίζει τό **χλώριο**.

7) Ἀπό τό **φυτικό κόσμο** παίρνουμε σήμερα μεγάλη ποικιλία προϊόντων. Στήν πρώτη γραμμή βρίσκεται ἡ **κυτταρίνη**, πού τήν παίρνουμε κυρίως ἀπό τό ξύλο. Ἡ κυτταρίνη ἀποτελεῖ τή βασική πρώτη ὕλη γιά ἓνα μεγάλο πλῆθος βιομηχανιῶν, πού παράγουν διάφορα προϊόντα, ἀπαραίτητα γιά τή σύγχρονη ζωῇ. Σέ αὐτά τά προϊόντα ἀνήκουν τό χαρτί, οἱ τεχνητές ὑφαντικές ὕλες, οἱ πλαστικές καί ἐκρηκτικές ὕλες, χρώματα καί βερνίκια, φωτογραφικά φιλμ, κ.ἄ. Τό **βαμβάκι** ἐπίσης εἶναι προϊόν μεγάλης σημασίας, γιατί δίνει τήν πιό διαδομένη ὑφαντική ὕλη καί τό πολύτιμο βαμβακόλαδο, πού τό χρησιμοποιοῦν ὀρισμένες βιομηχανίες. Ἀπό τό φυτικό κόσμο παίρνουμε καί τό **καουτσούκ**, πού ἀποτελεῖ βασικό στοιχεῖο γιά τή σύγχρονη μορφή τῆς ζωῆς τῶν λαῶν. Ἡ χώρα, πού ἔχει στήν κατοχή της ἡ ἐλέγχει οἰκονομικά τήν παραγωγή τοῦ καουτσούκ, διαθέτει ἓνα σημαντικό στοιχεῖο ισχύος, γιατί τό καουτσούκ εἶναι ἀπαραίτητο σέ καιρό εἰρήνης καί πολέμου σέ καιρό πολέμου. Γι' αὐτό οἱ χῶρες πού δέν παράγουν φυσικό καουτσούκ φρόντισαν νά ἔχουν ἄφθονη παραγωγή συνθετικοῦ καουτσούκ.

8) Βασικό προϊόν γιά νά διατηρηθεῖ ἡ σημερινή μορφή τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τό **τσιμέντο**. Αὐτό τό χρησιμοποιοῦμε στή σύγχρονη οἰκοδομική, γιά νά κατασκευάζουμε μικρές κατοικίες ἢ τερά-

στια οικόδομικά συγκροτήματα. Χάρη στο τσιμέντο διαμορφώθηκε μία καινούρια τεχνική γιά τήν κατασκευή τών οικόδομων, πού γρήγορα αλλάζει τή μορφή τών παλιών πόλεων. Τό τσιμέντο χρησιμοποιείται επίσης γιά τήν κατασκευή τών μεγάλων τεχνικών έργων, όπως είναι τά φράγματα, τά λιμενικά έργα, οί γέφυρες, οί δρόμοι, τά αεροδρόμια καθώς καί μεγάλα έργα πολεμικής σημασίας. Έτσι τό τσιμέντο έγινε ή δομική ύλη, πού έχει τεράστια σημασία γιά τή σύγχρονη ζωή.

9) 'Από τό 1945 ή επιστήμη έθεσε στή διάθεση τής ανθρωπότητας μία νέα μορφή ενέργειας, **τήν πυρηνική ενέργεια**. Δέν μπορούμε νά μαντέψουμε ποιά ριζική αλλαγή θά προκαλέσει μελλοντικά στή διάρθρωση τής οικονομίας τών λαών ή άφθονη παραγωγή πυρηνικής ενέργειας. Σήμερα ή παραγωγή πυρηνικής ενέργειας είναι περιορισμένη καί γίνεται μέ τούς εξής δύο τρόπους:

α) μέ τή διάσπαση του άτομικού πυρήνα του ουρανίου καί του πλουτωνίου καί

β) μέ τή σύντηξη ελαφρών άτομικών πυρήνων (ύδρογόνου).

Η δεύτερη μέθοδος βρίσκεται ακόμα στο στάδιο τής εργαστηριακής έρευνας. 'Αντίθετα ή πρώτη μέθοδος είναι ευκολότερη, γι' αυτό σήμερα γίνεται βιομηχανική εκμετάλλευση τής πυρηνικής ενέργειας, πού παράγεται μέσα στους άτομικούς αντιδραστήρες. Έτσι τά σπάνια ραδιενεργά στοιχεία, ουράνιο καί θόριο, έγιναν βασικά όρυκτά προϊόντα, πού εξασφαλίζουν μεγάλη ισχύ στίς χώρες πού έχουν στήν κατοχή τους ή έλέγχουν οικονομικά τά κοιτάσματα ουρανίου καί θορίου.

10) 'Αναφέραμε παραπάνω τά πιο βασικά προϊόντα, πού σήμερα εξασφαλίζουν ισχύ σε μία χώρα. 'Εκτός όμως από τά προϊόντα αυτά υπάρχουν καί πολλά άλλα, πού είναι απαραίτητα γιά τή σύγχρονη ζωή καί τή σύγχρονη τεχνική. Τέτοια π.χ. προϊόντα είναι οί θερμικοί καί ηλεκτρικοί μονωτές, οί άκουστες ύλες, οί ήμιαγωγοί κ.ά.

87. 'Η κατοχή τών βασικών προϊόντων.

Σήμερα καμιά χώρα, όσο μεγάλη κι' αν είναι, δέν μπορεί νά έχει ό,τι χρειάζεται γιά τούς κατοίκους της. Πολλά απαραίτητα γιά τή ζωή τών κατοίκων της προϊόντα ή παράγονται σε ανεπαρκείς ποσότητες ή δέν παράγονται διόλου μέσα στα όρια τής χώρας. Έτσι π.χ. οί 'Ην. Πολιτείες καί ή Ρωσία δέν παράγουν διόλου φυσικό καουτσούκ, καί

ὅμως ἔχουν μεγάλη βιομηχανία αὐτοκινήτων. Ἐπίσης ἡ Δ. Γερμανία ἔχει τεράστια βιομηχανία χυτοσιδήρου καὶ χάλυβα, ἐνῶ τὸ σιδηρομετάλλευμα πού παράγει εἶναι πολὺ λιγότερο ἀπὸ αὐτὸ πού χρειάζεται. Ὅλες οἱ Μεγάλες Δυνάμεις ἀναγκάζονται νὰ κάνουν τεράστιες **εἰσαγωγές**, γιὰ νὰ συντηρήσουν τὸ μεγάλο πληθυσμὸ τους καὶ τὸ ρυθμὸ τῆς παραγωγῆς τους. Καὶ ἀντίστροφα ὅλες οἱ Μεγάλες Δυνάμεις εἶναι ὑποχρεωμένες νὰ κάνουν σέ μεγάλη κλίμακα **ἐξαγωγές**, γιὰ νὰ διαθέτουν τὰ προϊόντα τῆς μεγάλης παραγωγικῆς μηχανῆς τους. Ἡ κλειστή ἐθνικὴ οἰκονομία εἶναι σήμερα μιὰ ἀπραγματοποίητη μορφή οἰκονομίας.

Γιὰ τὴν κατοχὴ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῇ διάθεσιν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τους οἱ Μεγάλες Δυνάμεις ἀπέβλεπαν ἄλλοτε στὶς ἀποικίες. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἐγίναν σημαντικὲς μεταβολές στὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ διάρθρωση τοῦ κόσμου. Σήμερα ὑπάρχουν ἀρκετὲς χώρες, πού στὸν ἐθνικὸ χῶρο τους **κατέχουν** πρώτες ὕλες, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν καὶ **τὸν ἔλεγχό τους**, γιατί ἡ παραγωγή τους γίνεται μὲ κεφάλαια καὶ τεχνικὸ ἐξοπλισμὸ ξένων ἐταιριῶν.

Σύμφωνα μὲ ἕναν παλιὸ οἰκονομικὸ νόμο, οἱ πρώτες ὕλες ἀνῆκαν «σ' ἐκεῖνον πού τίς κατέκτησε καὶ ὀργάνωσε τὴν ἐκμετάλλευσή τους». Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ χώρες πού διαθέτουν τίς πρώτες ὕλες ἄρχισαν νὰ ἀποκτοῦν δικαιώματα στὴν ἐκμετάλλευσή τους.

Οἱ Ἕν. Πολιτεῖες ἔχουν στὴν κατοχὴ τους τὴ μισή ποσότητα τοῦ χρυσοῦ πού ὑπάρχει διαθέσιμος σ' ὅλο τὸν κόσμο, μολονότι τὰ χρυσοφόρα κοιτάσματα βρίσκονται κυρίως μέσα στὰ ὅρια τῆς Βρετανικῆς Κοινοπολιτείας καὶ τῆς Ρωσίας. Τὸ παράδειγμα αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ **οἰκονομικὴ κατανομή** μερικῶν βασικῶν προϊόντων πού εἶναι συντελεστές ἰσχύος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δέν συμπίπτει ἀναγκαστικά μὲ τὴ γεωγραφικὴ κατανομή αὐτῶν τῶν προϊόντων πάνω στὸν πλανήτη μας.

88. Οἱ προσπάθειες γιὰ ἐξασφάλιση καὶ ὑποκατάσταση βασικῶν προϊόντων.

Μὲ τὴ σημερινή μορφή τῆς ζωῆς τῶν πολιτισμένων λαῶν καμιά χώρα δέν ἔχει αὐτάρκεια. Ἀκόμα καὶ μιὰ Μεγάλῃ Δύναμει ἔχει ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν παραγωγή ἄλλων χωρῶν. Οἱ Μεγάλες Δυνάμεις, γιὰ νὰ

έξασφαλίσουν τὰ ἀπαιτούμενα βασικά προϊόντα, πού παράγονται έξω από τόν ἐθνικό χῶρο τους, ἀπέβλεπαν ἄλλοτε στήν κατοχή ἀποικιῶν, σήμερα ὁμως ἡ ἐξασφάλιση αὐτῶν τῶν προϊόντων ἐπιδιώκεται μέ ἄλλους τρόπους. Ἔτσι οἱ Μεγάλες Δυνάμεις, μέ τὰ κεφάλαια πού διαθέτουν, ἐπιδιώκουν νά ἀποκτήσουν τήν ἐκμετάλλευση τῆς παραγωγῆς αὐτῶν τῶν προϊόντων. Ὅπου π.χ. ἀνακαλυφθοῦν κοιτάσματα πετρελαίου, παρατηρεῖται τρομερός ἀνταγωνισμός ξένων κεφαλαίων, πού θέλουν νά ἀναλάβουν τήν ἐκμετάλλευσή τους.

Ἄλλοι τρόποι γιά νά ἐξασφαλιστοῦν ὀρισμένα βασικά προϊόντα εἶναι ἡ ὑποκατάστασή τους μέ ἄλλα προϊόντα, πού ὀνομάζονται ὑποκατάστατα (ἐρζάτς). Ἡ πρώτη τέτοια προσπάθεια ἐγίνε στούς χρόνους τοῦ Ναπολέοντα, ὅποτε ἄρχισαν στή Δ. Εὐρώπῃ νά καλλιεργοῦν τὰ ζαχαρότευτλα, γιά νά ὑποκαταστήσουν τό ζαχαροκάλαμο. Ἄλλο παράδειγμα ἔχουμε τή Γερμανία, ἡ ὁποία στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο κατόρθωσε νά παρασκευάζει ἐνώσεις τοῦ ἀζώτου, ὄχι ἀπό τό νίτρο τῆς Χιλῆς, ἀλλά δεσμεύοντας τό ἀτμοσφαιρικό ἄζωτο. Ἐπίσης παρασκεύασε συνθετικό καουτσούκ, συνθετικά προϊόντα πετρελαίου, τεχνητές καί συνθετικές ὑφαντικές ὕλες. Ἡ Ρωσία προσπαθεῖ νά ἀναπτύξει τήν καλλιέργεια νέων φυτῶν, πού θά τῆς προμηθεύουν καουτσούκ. Ἡ Ἰταλία παρασκευάζει συνθετικό μαλλί ἀπό τήν καζεΐνη, πού ὑπάρχει στό γάλα. Σήμερα σέ ὅλες τίς χῶρες, καί ἰδιαίτερα στίς Μεγάλες Δυνάμεις, ὅπου ὑπάρχουν τέλεια ἐργαστήρια, καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες ἀπό τήν ἐπιστήμη καί τήν τεχνική, γιά νά μπορούμε νά παράγουμε ἄφθονα προϊόντα ὑποκαταστάσεως. Ἔτσι οἱ διάφορες χῶρες ἐπιδιώκουν νά ἐλαττώσουν τήν ἐξάρτησή τους ἀπό τήν παραγωγή πού γίνεται έξω ἀπό τόν ἐθνικό χῶρο τους.

89. Οἱ ἀνθρώπινι παράγοντες τῆς ἰσχύος μιᾶς χώρας.

Γιά τήν ἐξέλιξη μιᾶς χώρας σέ Μεγάλη Δύναμη, συντελοῦν ὀρισμένοι φυσικοί παράγοντες, ὅπως π.χ. ἡ ὑπαρξη τῶν βασικῶν προϊόντων μέσα στόν ἐθνικό χῶρο ἢ ἡ οἰκονομική ἐκμετάλλευσή τους μέσα σέ ἄλλους ἐθνικούς χώρους. Ἀλλά μόνοι οἱ φυσικοί παράγοντες δέν εἶναι ἄρκετό στοιχεῖο γιά νά ἐξασφαλίσουν τήν ἰσχύ σέ μιᾶ χώρα. Στήν ἀνάδειξη μιᾶς χώρας συντελοῦν καί ἀνθρώπινι παράγοντες, πού εἶναι πολλοί καί πολλές φορές ἀστάθμητοι. Ἔτσι ὀρισμένες σύγχρονες Με-

γάλες Δυνάμεις έχουν δημιουργήσει μεγάλη **πολιτική και διπλωματική επιρροή** πάνω σε πολλούς άλλους λαούς. Τό γεγονός αυτό οφείλεται σε διάφορα αίτια (π.χ. σε ιστορικά γεγονότα, σε πνευματικούς δεσμούς κ.ά.). Άλλες Μεγάλες Δυνάμεις οφείλουν μέρος από την ισχύ τους στη ναυτική ζωή μεγάλου μέρους του πληθυσμού τους. Τό μέγεθος **των θαλάσσιων μεταφορών**, πού διενεργούν τά πλοία μιās χώρας, είναι στοιχείο ισχύος γιά τή χώρα αυτή. Μέ αυτό τό στοιχείο εμφανίστηκε γιά πρώτη φορά ή ισχύς της 'Αγγλίας καί στό στοιχείο αυτό οφείλεται σημαντικό μέρος της σημερινής ισχύος της 'Ιαπωνίας.

Άλλος ανθρώπινος παράγοντας, πού εξασφαλίζει την ισχύ μιās χώρας, είναι ή συσσώρευση πλούτου στη χώρα αυτή. Η συσσώρευση πλούτου δημιουργεί **αποθέματα κεφαλαίων**, πού αναζητούν επικερδείς τοποθετήσεις έξω από τά όρια της χώρας. Άλλά τίς τοποθετήσεις κεφαλαίων στό εξωτερικό τίς συνοδεύουν πάντοτε μακροχρόνιες δεσμεύσεις της χώρας, πού δέχεται τά κεφάλαια, μέ τή Μεγάλη Δύναμη, πού διαθέτει τά κεφάλαια. Σ' αυτό τόν παράγοντα οφείλεται μεγάλο μέρος της ισχύος πού είχε ή 'Αγγλία ως τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Γιατί σε όλο τό δέκατο ένατο αιώνα, ή 'Αγγλία ήταν ό μεγαλύτερος τραπεζίτης του κόσμου. Τά άγγλικά κεφάλαια, πού είχαν τοποθετηθεί στό εξωτερικό, είχαν δημιουργήσει μακροχρόνιους δεσμούς πολλών χωρών μέ τήν 'Αγγλία καί είχαν δημιουργήσει σε πολλά μέρη του κόσμου πηγές ποταμών χρυσού, πού είχαν τίς έκβολές τους στό Λονδίνο. Μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο οί 'Ην. Πολιτείες έδωσαν στίς χώρες πού καταστράφηκαν από τόν πόλεμο τεράστια κεφάλαια, γιά νά άνορθωθεί ή οικονομία τους. Μέ αυτά τά άμερικανικά κεφάλαια γρήγορα άποκαταστάθηκε ό ρυθμός της ζωής στίς καταστρεμμένες χώρες, αλλά τά κεφάλαια αυτά, βοήθησαν καί στην εξάπλωση της άμερικανικής επιρροής σε πολλά σημεία του κόσμου.

Άνθρώπινος παράγοντας ισχύος είναι καί ή στάθμη του **βιοτικού επίπεδου** μιās χώρας. Όταν τό βιοτικό επίπεδο είναι ψηλό, τότε άναπτύσσεται μεγάλο έσωτερικό έμπόριο, πού ζωογονεί την παραγωγική μηχανή της χώρας. Έτσι οί 'Ην. Πολιτείες, άν καί έχουν τεράστια παραγωγή σε όλους τούς τομείς, έχουν σχετικά πολύ μικρές εξαγωγές. Τό μεγαλύτερο μέρος της εγχώριας παραγωγής άπορροφάται από την έσωτερική κατανάλωση, έπειδή οί κάτοικοι της χώρας έχουν πολύ μεγάλη καταναλωτική ικανότητα.

Στους ανθρώπινους παράγοντες ανήκει και ο πνευματικός πολιτισμός, που υπάρχει σε μία χώρα και ο οποίος έχει διάφορες εκδηλώσεις. Μία από αυτές είναι η ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνικής. Αυτή η ανάπτυξη είναι σήμερα πολύ ψηλή σε όρισμένες χώρες οι οποίες χάρη στα άφθονα μέσα που διαθέτουν, δημιούργησαν τεράστια έργα-στήρια για επιστημονικές έρευνες και πλήθη από ειδικευμένους έρευνητές. Έτσι οι λίγες αυτές χώρες κατορθώνουν να κάνουν πολύ συχνά καταπληκτικές επιστημονικές και τεχνικές προόδους, που αποτελούν παράγοντα ισχύος με μεγάλη σημασία.

Η εξέλιξη της τεχνικής τονώνει την ισχύ μιας χώρας ή συντελεί στο να αναδειχθεί μία άλλη χώρα. Έτσι η χρησιμοποίηση του πετρελαίου ως καύσιμης ύλης συνετέλεσε αποφασιστικά στην ανάδειξη των Ήν. Πολιτειών και της Ρωσίας. Η πραγματοποίηση σκληρών και ελαφρών κραμάτων του άργιλιου, που είναι απαραίτητα στην αεροπορία, έδωσε σημαντική ισχύ στις Ήν. Πολιτείες, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Η επινόηση της εκμεταλλεύσεως των ύδατοπτώσεων για την παραγωγή άφθονης και φτηνής ηλεκτρικής ενέργειας συνετέλεσε στη ραγδαία οικονομική εξέλιξη της Ιταλίας, της Ιαπωνίας και του Καναδά. Χάρη στην εκμετάλλευση των ύδατοπτώσεων, μέσα σε λίγα μόνο χρόνια η Ιταλία, από φτωχή χώρα, έγινε μία μεγάλη βιομηχανική Δύναμη. Γενικά οι κατακτήσεις της επιστήμης και της τεχνικής προκαλούν σημαντική και καμιά φορά απότομη ενίσχυση (ή εξασθένηση) της ισχύος μιας χώρας.

Οι φυσικοί και οι άνθρωποι παράγοντες, που θεμελιώνουν την ισχύ μιας Μεγάλης Δυνάμεως, μεταβάλλονται γρήγορα κι έτσι συμβαίνουν μεταβολές στον κατάλογο των Μεγάλων Δυνάμεων, γιατί άλλες Δυνάμεις ενισχύονται, άλλες εξασθενίζουν και άλλες καινούριες Δυνάμεις εμφανίζονται.

90. Οι σύγχρονες Μεγάλες Δυνάμεις.

Οι σύγχρονες Μεγάλες Δυνάμεις είναι χώρες οικονομικά αναπτυγμένες. Στην Ευρώπη Μεγάλες Δυνάμεις είναι η Μ. Βρετανία, η Γαλλία, η Δ. Γερμανία και η Ρωσία. Στη Β. Αμερική είναι οι Ήν. Πολιτείες και ο Καναδάς. Στην Ασία είναι η Ιαπωνία και η Κίνα. Στο σύγχρονο κόσμο οι Ήν. Πολιτείες και η Ρωσία διαθέτουν τεράστιο οικονομικό

καί πολεμικό εξοπλισμό καί γι' αὐτό τίς δύο αὐτές χῶρες τίς λέμε καί 'Υπερδυνάμεις.

Στόν πίνακα 39 ἀναφέρονται γιά κάθε Μεγάλη Δύναμη τά σπουδαιότερα στοιχεῖα, πού προσδιορίζουν τήν ἰσχύ της. Στόν πίνακα 40 ἀναφέρονται οἱ χῶρες πού ἐκμεταλλεύονται τήν πυρηνική ἐνέργεια. Στόν πίνακα 40α ἀναφέρονται τά ἀποθέματα χρυσοῦ καί ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος γιά ὀρισμένες χῶρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 39

1972. Οἱ μεγάλες οἰκονομικές Δυνάμεις

A.	Ἔκταση (χιλ. km ²)	Πληθυσμός (ἐκατομ.)	Σιτάρι (ἐκ. τόν.)	Ρύζι (ἐκ. τόν.)	Λιθάνθρακας (ἐκ. τόν.)
Ἡν. Πολιτεῖες	9.363	205	42	3,8	535
Ρωσία	22.402	247	86	1,6	451
Μ. Βρετανία	244	56	5	—	171
Γαλλία	547	52	18	—	30
Δ. Γερμανία	248	62	6,5	—	103
Ἰταλία	301	54	9,5	0,7	0,15
Καναδάς	9.976	22	14,5	—	16
Ἰαπωνία	372	107	0,3	15,3	28
Κίνα	9.597	800	34,5	101	400
Κόσμος		3.782	347,70	292,90	2.144,80

B.	Πετρέλαιο (ἐκ. τόν.)	Ἡλ. ἐνέργεια (δισεκ. kWh)	Χυτοσίδηρος (ἐκ. τόν.)	Χάλυβας (ἐκ. τόν.)	Ἀργίλιο (χιλ. τόν.)
Ἡν. Πολιτεῖες	467	1.853	82,9	120,9	3.740
Ῥωσία	400	857	92,3	125,6	1.250
Μ. Βρετανία	0,08	264	15,3	25,3	171
Γαλλία	1,5	163	19,4	24	392
Δ. Γερμανία	7	275	32,2	43,7	445
Ἰταλία	1,15	135	9,6	19,8	149
Καναδάς	73	238	8,7	11,8	907
Ἰαπωνία	0,7	429	75,8	96,9	1.015
Κίνα	29,5	;	28	23	140
Κόσμος	2.527,40	5.646,70	461,90	626,30	10.760

Γ.

	Γεωργικές μηχανές (χιλιάδες)	Τσιμέντο (έκατομ. τόνοι)	Θειικό ιόξυ καθαρό (χιλ. τόν.)	Κόκ (χιλιάδες τόνοι)	Βαμβάκι νήματα (χιλ. τόν.)
Ήν. Πολιτείες	4.387	74,9	28.165	58.757	1.517
Ρωσία	2.112	104,3	13.685	79.773	1.504
Μ. Βρετανία	450	18	3.490	14.623	153
Γαλλία	1.400	30,2	4.114	11.545	275
Δ. Γερμανία	1.430	43,1	4.735	34.449	222
Ίταλία	698	33,5	3.033	7.556	201
Καναδάς	645	9	2.749	4.724	78
Ίαπωνία	270	66,3	6.711	36.247	555
Κίνα	115	—	—	—	1.450
Κόσμος	16.066,25	640	93.300	337.900	—

Σημείωση: Στίς γεωργικές μηχανές περιλαμβάνονται τά τρακτέρ καί οί μηχανές συλλογής.

Δ.

	Μαλλί νήματα (χιλιάδες τόνοι)	Έξωτερικό Έμπόριο	
		Εισαγωγές (έκατ. δολλάρια)	Έξαγωγές (έκατ. δολλάρια)
Ήν. Πολιτείες	116	55.310	48.979
Ρωσία	377	16.047	15.361
Μ. Βρετανία	232	27.860	24.344
Γαλλία	155	26.715	25.848
Δ. Γερμανία	87	39.763	46.208
Ίταλία	180	19.282	18.548
Καναδάς	(16)	18.854	20.178
Ίαπωνία	196	23.471	28.591
Κίνα	;	;	;
Κόσμος	;	427.500	412.400

ΠΙΝΑΚΑΣ 40

1973. Ή παραγωγή πυρηνικής ενέργειας
(έκατομύρια kWh)

Ήν. Πολιτείες	83.292	Ίαπωνία	9.480
Μ. Βρετανία	27.997	Ίταλία	3.142
Καναδάς	14.256	Ίνδία	2.204
Γαλλία	13.968	Σουηδία	2.111
Δ. Γερμανία	11.755	Όλλανδία	1.110

Κόσμος 181.300 έκατομύρια kWh

ΠΙΝΑΚΑΣ 40α
1974. Αποθέματα χρυσού καί εξωτερικού συναλλάγματος
 (έκατομύρια δολάρια)

	Αποθέματα χρυσού	Εξωτερικό συναλλάγμα
Ήν. Πολιτείες	11.826	5
Δ. Γερμανία	5.040	24.016
Βέλγιο	1.807	2.197
Γαλλία	4.325	3.753
Ελβετία	3.565	5.446
Μ. Βρετανία	899	4.945
Ιαπωνία	905	11.347
Ιταλία	3.535	3.185
Ολλανδία	2.328	3.495
Καναδάς	941	3.781
Αυστρία	895	2.268
Σουηδία	248	1.246
Ισπανία	611	5.562
Νορβηγία	42	1.694
Γιουγκοσλαβία	63	1.024
Ελλάδα	155	749

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

91. Οί κάτοικοι.

Στήν Ἑλλάδα δέν βρέθηκαν ἀκόμα ἴχνη ἀνθρώπων τῆς Παλαιολιθικῆς ἐποχῆς. Κατά τή νεολιθική ἐποχή ἔζησαν οἱ Πελαγοί. Αὐτοί ἦταν λαός προελληνικός, πού δέν ξέρουμε ἀπό ποῦ ἦρθαν. Κατά τό τέλος τῆς Γ' π.Χ. χιλιετηρίδας ἄρχισε ἡ κάθοδος τῶν ἐλληνικῶν λαῶν (Ἀχαιοί, Αἰολεῖς, Δωριεῖς, Ἴωνες). Αὐτοί οἱ λαοί ἔρχονταν ἀπό Βορρᾶ, ἦταν ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς καί γνώριζαν τήν κατεργασία τοῦ χαλκοῦ. Στήν ἀρχή ζοῦσαν ὡς νομάδες κτηνοτρόφοι, γρήγορα ὁμῶς ἐπιδόθηκαν στή γεωργία καί τό ψάρεμα. Ἐξαιτίας τῆς θέσης πού ἔχει ἡ Ἑλλάδα, κατά καιροῦς πέρασαν ἀπό τή χώρα διάφοροι ξένοι λαοί (Ρωμαῖοι, Σλάβοι, Φράγκοι, Ἑνετοί, Τοῦρκοι). Ἀλλά ἡ ὁρεινή καί νησιωτική φύση τῆς χώρας συνετέλεσε, ὥστε μεγάλες ἐλληνικές ὁμάδες νά ἀποφύγουν τήν ἐπιμεξία κι ἔτσι δέν ἄλλαξαν ριζικά οἱ γενικοί φυλετικοί χαρακτηριστές. Τά χαρακτηριστικά τοῦ Ἑλλήνα εἶναι τά ἑξῆς: ἀνάστημα μέτριο, καστανή ἀπόχρωση τοῦ δέρματος, τῶν μαλλιῶν καί τῆς ἰριδας, μεσοκεφαλία καί λεπτορρινία μέ εὐθεία μύτη.

92. Τό φυσικό περιβάλλον.

Εἶναι γνωστό ὅτι τό φυσικό περιβάλλον ἐξασκεῖ πολύ μεγάλη ἐπίδραση στήν πολιτιστική ἐξέλιξη καί τή διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως ἀποδείχτηκε ἀπό μακροχρόνιες ἐπιστημονικές ἔρευνες, τό κλίμα τῆς Ἑλλάδας δέν ἄλλαξε ἀπό τήν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα. Ἄν συνέβαινε μεταβολή τῆς μέσης ἐτήσιας θερμοκρασίας, ἔστω κατά ἓνα μόνο βαθμό, τότε θά ἔπρεπε νά παρουσιαστεῖ πολύ αἰσθητή μεταβολή στή γεωγραφική κατανομή τῶν φυτῶν τῆς Ἑλλάδας Ὅποια ὁμῶς ἦταν στήν Ἑλλάδα ἡ γεωγραφική κατανομή τῶν φυτῶν πρὶν ἀπό 2500 χρόνια, ἡ ἴδια ἀκριβῶς εἶναι καί σήμερα. Ἐτσι ὁ Ἑλ-

ληνας διά μέσου της μακραίωνης ιστορίας του έζησε μέσα στο ίδιο φυσικό περιβάλλον. Ο συνήθως καθαρός οὐρανός, ή ευχάριστη θερμοκρασία, ό διαυγής όρίζοντας, όπου διαγράφονται οί άρμονικές γραμμές κορυφογραμμών και άκτών, τό ώραίο γαλάζιο χρώμα της θάλασσας και οί έναλλασσόμενες αποχρώσεις του έλληνικού τοπίου άσκησαν μεγάλη επίδραση στην πνευματική ανάπτυξη του Έλληνα διά μέσου όλων των αιώνων. Ο Έλληνας είναι ανήσυχος και έρευνητικός, έχει αναπτυγμένη και καθαρή σκέψη και συνταράζεται από πλούσιο συναισθηματικό κόσμο, που είναι άστείρευτη πηγή για τή δημιουργία έργων Τέχνης και τήν πραγματοποίηση ήρωικών πράξεων.

Ο Έλληνας δέν άντλεί από τό φυσικό περιβάλλον του άνετα και άφθονα τά μέσα της ζωής (πολλά βουνά, έλλειψη από μεγάλες πεδιάδες και μεγάλους ποταμούς, μεγάλες εποχές ξηρασίας). Γι' αυτό αναγκάζεται να παλεύει με τους φυσικούς όρους, που όμως δέν είναι άξεπέραστοι ή καταθλιπτικοί, αλλά αντίθετα διαρκώς διεγείρουν τήν ένεργητικότητα και τήν έφευρετικότσή του. Από τά πολύ παλιά χρόνια οί Έλληνες στράφηκαν προς τή ναυτική ζωή, γιατί τά ψηλά και δύσβατα βουνά έμπόδιζαν τίς συγκοινωνίες από τήν ξηρά, κυρίως όμως γιατί πέρα από τίς θάλασσες ήταν οί μεγάλες γεωργικές χώρες (Αίγυπτος, Σικελία, χώρες του Εϋξείνου) από τίς όποιες μετέφεραν διάφορα προϊόντα, άπαραίτητα για να συντηρηθεί ό πληθυσμός των μικρών έλληνικών πεδιάδων, που είχε αυξηθεί σημαντικά. Στην ανάπτυξη της ναυσιπλοίας συντέλεσε και τό γεγονός ότι στα παράλια των έλληνικών θαλασσών δημιουργήθηκαν πολλές ελληνικές πόλεις, που μεταξύ τους ανέπτυξαν στενές και οικονομικές σχέσεις. Η θάλασσα άσκησε πολύ μεγάλη επίδραση στην πνευματική και οικονομική ζωή των Ελλήνων.

93. Η επιφάνεια της χώρας.

Η επιφάνεια της Ελλάδας είναι περίπου 132.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα (για τήν ακρίβεια 131.986). Τό ήπειρωτικό τμήμα της έχει επιφάνεια 107.000 km², ενώ τό νησιωτικό τμήμα έχει επιφάνεια 25.000 km². Τό ελληνικό έθνος με τους αδιάκοπους σκληρούς άπελευθερωτικούς άγώνες του κατόρθωσε μέσα σε έναν αιώνα να τριπλασιάσει τήν επιφάνεια της χώρας (πίνακας 41).

ΠΙΝΑΚΑΣ 41

Οι μεταβολές της επιφάνειας της Ελλάδας

(χιλιάδες km²)

1832.	Αρχική επιφάνεια του ελεύθερου Κράτους	47
1864.	Μετά την προσάρτηση των Ιονίων Νήσων	50
1881.	Μετά την προσάρτηση Θεσσαλίας και Άρτας	64
1913.	Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους	122
1919.	Μετά τη συνθήκη των Σεβρών	150
1923.	Μετά τη συνθήκη της Λωζάννης	130
1945.	Μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο	132

94. Ο πληθυσμός.

Από τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους παρατηρείται συνεχής αύξηση του πληθυσμού. Η αύξηση αυτή οφείλεται στις προσαρτήσεις νέων ελληνικών περιοχών, στις μεταναστεύσεις τμημάτων του έξω ελληνισμού και στη σταθερή φυσική αύξηση του πληθυσμού. Κατά την απογραφή του 1971 οι κάτοικοι της Ελλάδας ήταν 8.768.640. Από αυτούς τα 49% ήταν άνδρες και τα 51% ήταν γυναίκες. Κατά το 1976 υπολογίζεται ότι ο πληθυσμός ήταν 9.167.190. Η φυσική κίνηση του πληθυσμού μεταπολεμικά παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: Ένω ως το 1940 οι γεννήσεις ήταν πάνω από 25‰ και οι θάνατοι πάνω από 13‰, μετά το 1949 οι γεννήσεις είναι κάτω από 20‰ και οι θάνατοι κάτω από 8‰. Η μεγάλη ελάττωση της θνησιμότητας δείχνει ότι η χώρα σιγά - σιγά εκπολιτίζεται. Έτσι κατά τα τελευταία χρόνια η μέση ετήσια αύξηση του πληθυσμού είναι 7,5‰ περίπου, και το 1976 η ολική ετήσια αύξηση ήταν περίπου 120.000.

95. Η πυκνότητα του πληθυσμού.

Κατά το 1975 η μέση πυκνότητα του πληθυσμού στην Ελλάδα ήταν 68,5 κάτοικοι κατά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Αλλά στα διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας η πυκνότητα του πληθυσμού είναι διαφορετική (πίνακας 42). Τη μεγαλύτερη πυκνότητα πληθυσμού έχει τό διαμέρισμα Αθηνών (15.000 κάτοικοι κατά km²), ο νομός Θεσσαλονίκης (200 κάτοικοι κατά km²) και ο νομός Κερκύρας (145 κάτοικοι

κατά km^2), ενώ τη μικρότερη πυκνότητα πληθυσμού έχει ο νομός Εύρυτανίας (14,4 κάτοικοι κατά km^2).

96. Κατανομή του πληθυσμού κατά ηλικίες.

Ο πληθυσμός κατανέμεται (1971) σε τρεις μεγάλες ομάδες ηλικιών ως εξής:

25% παιδική ηλικία (0 - 14 ετών),

64% παραγωγική ηλικία (15 - 64 ετών) και

11% γεροντική ηλικία (65 ετών και πάνω).

Η πυραμίδα των ηλικιών είναι σχεδόν κανονική (σχ. 1, σελ. 20).

97. Η μόρφωση των κατοίκων.

Κατά την απογραφή του 1971 βρέθηκε ότι από τους κατοίκους της χώρας, που είχαν ηλικία πάνω από 10 έτη, τα 86% ήταν εγγράμματοι και τα 14% ήταν αγράμματοι (δηλαδή δεν ήξεραν γραφή και ανάγνωση). Το ποσοστό των αγραμμάτων είναι ακόμα σημαντικό, είναι όμως πολύ μικρότερο από το ποσοστό που βρέθηκε σε λίγο παλαιότερες εποχές (42% κατά το 1928). Ανάλογα με το φύλο βρέθηκε ότι αγράμματοι ήταν τα 6% από τους άνδρες και τα 21% από τις γυναίκες.

98. Η εθνογραφική σύνθεση του πληθυσμού.

Ο πληθυσμός της Ελλάδας έχει απόλυτη εθνική ομοιογένεια. Η ανταλλαγή των πληθυσμών είχε ως αποτέλεσμα να αποκτήσει η χώρα απόλυτα ομοιογενή πληθυσμό. Σήμερα η μόνη εθνική μειονότητα είναι οι λίγοι Τούρκοι, που έμειναν στη Δυτική Θράκη σύμφωνα με τη συνθήκη της Λωζάννης (1923) και σε αντάλλαγμα των λίγων Ελλήνων που έμειναν ως μειονότητα στην Κωνσταντινούπολη. Λίγοι Τούρκοι ζουν και στα Δωδεκάνησα.

99. Η κατανομή του πληθυσμού κατά ύψομετρικές ζώνες.

Η Ελλάδα είναι χώρα όρεινη και επομένως παρουσιάζει διάφορες ύψομετρικές ζώνες. Καθεμιά από τις ύψομετρικές ζώνες αποτελεί για τον άνθρωπο ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της χώρας ζει σε περιοχές, που έχουν ύψομετρο μικρότερο από 500 μέτρα (πίνακας 43). Μόνο το 1% του πληθυσμού ζει σε περιοχές με ύψομετρο πάνω από 1000 μέτρα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 42

**Πληθυσμός και πυκνότητα του πληθυσμού
κατά γεωγραφικά διαμερίσματα
(Απογραφή 1971)**

Γεωγραφικά διαμερίσματα	Πληθυσμός (κατά προσέγγιση χιλιάδας)	Πυκνότητα (κάτοικοι κατά km ²)
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	2.540.000	5.866,6
Λοιπή Στερεά Ελλάδα	992.000	40,5
Πελοπόννησος	987.000	46
Ίονια Νησιά	184.000	79,9
Θεσσαλία	660.000	47,5
Μακεδονία	1.891.000	55,3
Ήπειρος	310.000	33,7
Κρήτη	457.000	54,8
Νησιά Αιγαίου	418.000	45,8
Θράκη	330.000	38,4
Σύνολο	8.769.000	66,4

ΠΙΝΑΚΑΣ 43

**Κατανομή του πληθυσμού κατά ύψομετρικές ζώνες
(Απογραφή 1971)**

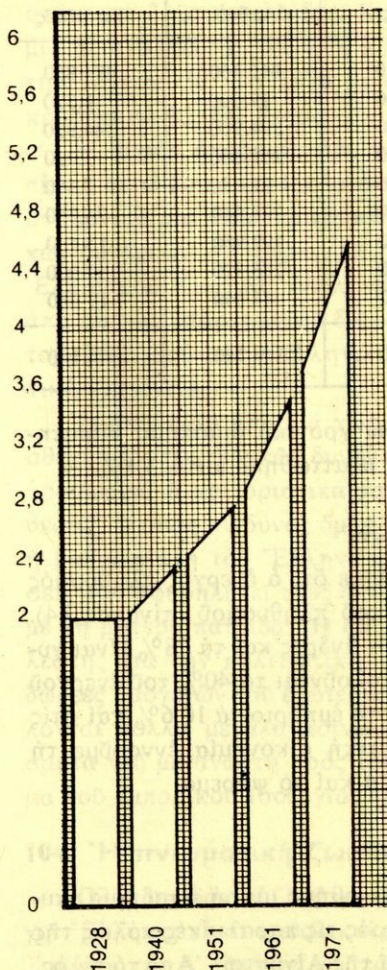
Ύψος σε μέτρα	Πληθυσμός	Αναλογία %
0 — 500	5.939.000	67,73
500 — 800	1.782.000	20,32
800 και πάνω	1.048.000	11,95

100. Η συγκέντρωση του πληθυσμού.

Διακρίνουμε τρεις μορφές συγκεντρώσεων του πληθυσμού, τις πόλεις, τις κομποπόλεις και τα χωριά. Οί πόλεις έχουν πάνω από 10.000 κατοίκους, οί κομποπόλεις έχουν 2.000 ως 10.000 κατοίκους και τα χωριά έχουν κάτω από 2.000 κατοίκους. Στην Ελλάδα ή μεγαλύτερη πόλη είναι τό Πολεοδομικό Συγκρότημα της Πρωτεύουσας, πού κατά τήν

ἀπογραφή τοῦ 1971 εἶχε πάνω ἀπό δυόμισι ἑκατομμύρια κατοίκους (2.540.240). Τό συγκρότημα αὐτό περιλαμβάνει τήν κυρίως Ἀθήνα (867.000), τόν Πειραιά (187.500) καί τά γύρω τους προάστεια. Δεύτερη

ἑκατομμύρια κάτοικοι

Σχ. 5. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας (1928-1971).

πόλη εἶναι τό Πολεοδομικό Συγκρότημα τῆς Θεσσαλονίκης, πού ἔχει πάνω ἀπό μισό ἑκατομμύριο κατοίκους (557.400). Διοικητικά ἡ Ἑλλάδα διαιρεῖται σέ 51 νομούς.

101. Ἀστικός, ἡμιαστικός καί ἀγροτικός πληθυσμός.

Ἀνάλογα μέ τίς τρεῖς μορφές συγκεντρώσεων τοῦ πληθυσμοῦ (πόλεις, κωμοπόλεις, χωριά) διακρίνουμε τόν πληθυσμό τῆς χώρας σέ **ἀστικό, ἡμιαστικό καί ἀγροτικό** πληθυσμό. Στόν ἀστικό πληθυσμό ἀνήκει ὁ πληθυσμός τῶν πόλεων, στόν ἡμιαστικό ὁ πληθυσμός τῶν κωμοπόλεων καί στόν ἀγροτικό ὁ πληθυσμός τῶν χωριῶν. Κατά τήν ἀπογραφή τοῦ 1971 βρέθηκε ὅτι ἀπό τόν πληθυσμό τῆς Ἑλλάδας τά 53,2% εἶναι ἀστικός πληθυσμός, τά 11,7% εἶναι ἡμιαστικός πληθυσμός καί τά 35,1% εἶναι ἀγροτικός πληθυσμός.

Μέσα σέ εἴκοσι χρόνια (1951-1971) ὁ ἀστικός πληθυσμός τῆς χώρας αὐξήθηκε κατά 15,5% καί ὁ ἀγροτικός πληθυσμός ἐλατώθηκε κατά 12,4% (σχ. 6). Ὁ ἀγροτικός πληθυσμός διαρρέει συνεχῶς πρὸς τίς πόλεις (ἀστυφιλία) καί ὄχι πρὸς

ΠΙΝΑΚΑΣ 44

Ἡ ἀπασχόληση τῶν κατοίκων

(Ἀπογραφή 1971)

Κλάδος τῆς Οἰκονομίας	Ἐνεργός Πληθυσμός		
	Ὀλικός	Ἄνδρες	Γυναῖκες
Ἀγροτική Οἰκονομία	1.330.320	845.460	484.860
Ὀρυχεῖα	20.980	19.600	1.320
Βιομηχανία	539.880	394.960	144.920
Κατασκευές	255.020	253.300	1.720
Ἡλεκτρισμός, φωταέριο κ.λ.	24.960	22.380	2.580
Ἐμπόριο	350.420	275.540	74.880
Μεταφορές	213.140	199.960	13.180
Υπηρεσίες	409.220	256.320	152.900
Ἀκαθόριστες ἀσχολίες	61.800	44.540	17.260
Συνολικά	3.283.880	2.369.740	914.140

τῆς κωμοπόλεως. Γι' αὐτό στό παραπάνω χρονικό διάστημα παρατηροῦμε ὅτι καί ὁ ἡμιαστικός πληθυσμός ἐλαττώθηκε κατά 3,1%.

102. Ἡ ἀπασχόληση τῶν κατοίκων.

Κατά τήν ἀπογραφή τοῦ 1971 βρέθηκε ὅτι ὁ ἐνεργός πληθυσμός τῆς χώρας ἀποτελεῖ τά 82,5% τοῦ ὀλικοῦ πληθυσμοῦ (πίνακας 44). Ἀπό τόν ἐνεργό πληθυσμό τά 72% εἶναι ἄνδρες καί τά 28% εἶναι γυναῖκες. Στήν ἀγροτική οἰκονομία ἀπασχολοῦνται τά 40% τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, στή βιομηχανία τά 16,7%, στό ἐμπόριο τά 10,6% καί στίς μεταφορές τά 6,4%. Μέ τόν ὅρο ἀγροτική οἰκονομία ἐννοοῦμε τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία, τή δασοκομία καί τό ψάρεμα.

103. Ὁ ἐλληνισμός τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Σέ ὅλο τό δέκατο ἔνατο αἰῶνα σημειώθηκε μικρή ἀποδημία, κυρίως ἀπό τά ὄρεινά μέρη καί τά νησιά, πρὸς τῆς παραλιακές πόλεις τῆς Τουρκίας, τῆς Ρωσίας, τῆς Ρουμανίας καί τῆς Αἰγύπτου. Ἀπό τό τέλος, ὅμως τοῦ δέκατου ἔνατου αἰῶνα ὥς τό 1921 παρατηρήθηκε ἕνα μεγάλο ρεῦμα ἀποδημίας κυρίως πρὸς τῆς Ἡν. Πολιτεῖες, ὅπου κατέφευγαν

τά έννιά δέκατα τών έκπατριζόμενων Έλλήνων. Μέσα σέ δώδεκα χρόνια (1899 - 1911) μετανάστευσαν στίς Ήν. Πολιτείες από τή μικρή τότε έλεύθερη Ελλάδα 200 χιλιάδες Έλληνες καί 54 χιλιάδες από τίς υπόδουλες έλληνικές χώρες. Ως τό 1918 έφευγαν κάθε χρόνο 20 ως 30 χιλιάδες, αλλά κατά τά έπόμενα χρόνια ή φυγή Έλλήνων περιορίστηκε σέ 3 ως 4 χιλιάδες. Κατά τά τελευταία χρόνια αναπτύχθηκε μιá μεταναστευτική κίνηση πρós τίς χώρες τής Δυτικής Εὐρώπης καί τήν Αὐστραλία. Τό 1976 μετανάστευσαν μόνιμα 20.000 άτομα καί προσωρινά 82.000 άτομα

Ή άθροά άποδημία πού παρατηρήθηκε στίς άρχές του είκοστου αιώνα άποδίδεται κυρίως στό γεγονός ότι έλειπαν τά άπαραίτητα έπισημονικά καί οικονομικά κεφάλαια γιά τήν άνάπτυξη τών οικονομικών δυνάμεων τής χώρας. Οί Έλληνες πού ζούν έξω από τά όρια του Έλληνικού Κράτους ύπολογίζονται σέ 2 έκατομμύρια. Έκτός όμως από αυτούς ύπάρχουν σέ διάφορα μέρη του κόσμου καί άλλα 2 έκατομμύρια, πού έχουν ελληνική καταγωγή, αλλά δέν έχουν τήν ελληνική ιθαγένεια.

Ή άποδημία από μιá χώρα έχει τό σοβαρό μειονέκτημα τής εξασθενήσεως τών έθνικών δυνάμεων, γιατί άπομακρύνει από τήν πατρίδα προσωρινά ή καί όριστικά παραγωγικές καί μάχιμες δυνάμεις του έθνους. Τέτοιος κίνδυνος όμως δέν ύπήρξε ποτέ γιά τήν Ελλάδα, γιατί ή βαθιά πίστη του Έλληνα στίς οικογενειακές καί έθνικές παραδόσεις του σφυρηλατεί τούς άκατάλυτους δεσμούς του έξω Έλληνισμού μέ τή μητέρα πατρίδα. Ή άποδημία έγινε ένας σπουδαιότατος συντελεστής γιά τήν πολιτιστική καί οικονομική εξέλιξη τής χώρας. Σέ δωρεές όμογενών του έξωτερικού (Σίνας, Άβέρωφ, Συγγρός κ.ά.) όφείλονται πολλά μεγάλα κοινωφελή καί έκπολιτιστικά έργα. Τά έμβάσματα του μετανάστη πρós τούς συγγενείς του μετριάζουν τό έλλειμμα του έμπορικού ίσοζυγίου (βλ. πίνακα 57).

104. Ή πνευματική ζωή.

Όλοι σχεδόν οί Έλληνες είναι χριστιανοί όρθόδοξοι. Πολύ λίγο Έλληνες είναι καθολικοί (κυρίως στίς Κυκλάδες), μωαμεθανοί (οί Τουρκοί τής Δ. Θράκης καί τών Δωδεκανήσων) καί ιουδαίοι.

Ή παιδεία διακρίνεται σέ άνώτατη, άνώτερη, μέση καί στοιχειώδη καί παρέχεται δωρεάν σέ όλες τίς βαθμίδες της. Γιά όλους τούς Έλ-

λινες καθορίστηκε ότι η υποχρεωτική παιδεία διαρκεί έννιά χρόνια. Η Ανώτατη Έκπαίδευση διαθέτει πέντε πανεπιστήμια (Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων, Πατρών, Θράκης, Κρήτης), τό Μετσόβιο Πολυτεχνείο καί 13 άλλες Ανώτατες Σχολές (Βιομηχανική, Γεωπονική, Πάντειος κ.ά.). Η Ανώτερη Έκπαίδευση διαθέτει διάφορες επαγγελματικές σχολές. Η Μέση Έκπαίδευση έχει σχολεία πού παρέχουν γενική ή επαγγελματική μόρφωση (Γυμνάσια καί Λύκεια, Έπαγγελματικές Σχολές). Γιά τή Στοιχειώδη Έκπαίδευση υπάρχουν τά Δημοτικά σχολεία καί γιά τήν προσχολική αγωγή υπάρχουν τά Νηπιαγωγεία. Εκτός από τά παραπάνω υπάρχει καί ή Ειδική Έκπαίδευση, στήν όποία ανήκουν οί στρατιωτικές σχολές, οί ειδικές σχολές γιά διάφορους κλάδους τών δημοσίων υπηρεσιών, οί θρησκευτικές σχολές κ.ά. Ανώτατη εκκλησιαστική αρχή είναι ή Ίερά Σύνοδος. Τήν ανώτατη εποπτεία στήν κίνηση τών γραμμάτων, τής τέχνης καί τής επιστήμης ασκεί ή Ακαδημία Αθηνών.

105. Η κοινωνική αντίληψη καί ασφάλιση.

Γιά τήν προστασία τής δημόσιας υγείας καί τήν παροχή ιατρικής περιθάλψεως στίς πιό άπορες τάξεις υπάρχουν δημόσιες καί δημοτικές υπηρεσίες, ιατρεία καί νοσοκομεία. Γιά τήν προστασία τών εργαζομένων τό Κράτος έχει λάβει διάφορα μέτρα, πού καθορίζουν τίς ώρες καί τούς όρους εργασίας, τό κατώτατο όριο τοῦ ήμερομίσθιου, τήν προστασία τών επαγγελματιών, τήν εύρεση εργασίας, τίς συλλογικές συμβάσεις κ.ά. Πολύ μεγάλη εθνική αποστολή εκπληρώνουν τό Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ) καί ό Όργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ). Κατά τό 1974 από τό Κράτος καί τούς Όργανισμούς Ασφαλίσεων διατέθηκαν 55 δισεκατομμύρια δραχμές.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

106. Η εξέλιξη τής ελληνικής οικονομίας.

Όταν ή Ελλάδα έγινε ελεύθερο Κράτος, ή οικονομική ζωή τής χώρας ήταν σέ άθλια κατάσταση, εξαιτίας τής μακροχρόνιας δουλείας καί τοῦ σκληροῦ άγώνα γιά τήν απόκτηση τής ανεξαρτησίας της. Ό Καποδίστριας από τήν πρώτη στιγμή επιδίωξε τήν ανόρθωση τής οί-

κονομικής ζωής της χώρας, αλλά η δολοφονία του ανέκοψε αυτή την προσπάθεια και η εθνική οικονομία εγκαταλείφθηκε στην τύχη της. "Ως τις αρχές του εικοστού αιώνα δεν έγινε καμιά σοβαρή και σταθερή προσπάθεια για τη βελτίωση της εθνικής οικονομίας και δεν επιδιώχτηκε συστηματικά η εξυπηρέτηση των αναγκών του ελληνικού λαού με την ανάπτυξη της εθνικής παραγωγής.

Από τις αρχές όμως του εικοστού αιώνα άρχισε η επέμβαση του Κράτους (κρατικός παρεμβατισμός) στην εθνική οικονομία. Έτσι για την παρακολούθηση, καθοδήγηση και προστασία της εθνικής οικονομίας δημιουργήθηκαν ειδικές δημόσιες υπηρεσίες (ειδικά υπουργεία, ειδικές σχολές κ.λ.), έγιναν ειδικοί νόμοι και εφαρμόστηκαν προστατευτικά δασμολόγια. Μέ τα μέτρα αυτά η εθνική οικονομία μπήκε στο δρόμο για την ανασυγκρότησή της. Κατά την περίοδο 1923 - 1940 η ελληνική οικονομία σημείωσε ταχύτατη ανάπτυξη εξαιτίας των εξής γεγονότων: οι πόλεμοι σταμάτησαν, ο πληθυσμός της χώρας αυξήθηκε κατά ένα εκατομμύριο με τους πρόσφυγες, η μετανάστευση περιορίστηκε, εισέρευσαν στη χώρα μεγάλα κεφάλαια με τη μορφή δανείων (προσφυγικά, παραγωγικά, τραπεζικά, βιομηχανικά) και τέλος γιατί τό Κράτος άρχισε νά εκτελεί μεγάλα παραγωγικά έργα (όδοποιία, αποξήρανση έλδων, πότισμα έδαφών, οικόδομηση προσφυγικών συνοικισμών, σχολείων κ.ά.). Κατά την πολεμική περίοδο 1940 - 1948 η εθνική οικονομία εξαρθρώθηκε. Άλλά μετά τό 1948 άρχισε πάλι μιά ταχύτατη ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, ή όποία καθοδηγείται μεθοδικά και προστατεύεται άποτελεσματικά από τό Κράτος.

107. 'Η γεωργία.

α) 'Η σημασία και ή εξέλιξη της γεωργικής παραγωγής. 'Η γεωργία άποτελεί τό σημαντικότερο κλάδο της εθνικής μας οικονομίας, γιατί:

1) άπασχολεί τό μεγαλύτερο τμήμα του ένεργου πληθυσμού της χώρας·

2) τό εισόδημα από τη γεωργική παραγωγή είναι μεγαλύτερο από κάθε άλλο εισόδημα (πάνω από τό ένα τέταρτο του εθνικού εισοδήματος) και

3) τὰ γεωργικά προϊόντα αποτελούν τή βάση τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἐμπορίου.

Ἀπό τό 1929 ὡς σήμερα ἡ γεωργία σημείωσε σημαντική ἀνάπτυξη, πού ὀφείλεται στήν ἀγροτική πολιτική τοῦ Κράτους. Μέ τήν πολιτική αὕτη αὐξήθηκε ἡ ἔκταση τῶν ἐδαφῶν πού καλλιεργοῦνται καί αὐξήθηκε ἡ ἔνταση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἡ αὐξηση τῶν ἐκτάσεων πού καλλιεργοῦνται κατορθώθηκε μέ τήν ἐκτέλεση μεγάλων ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων, μέ τὰ ὁποῖα ἀποκαλύφθηκαν καινούρια ἐδάφη καί ἄλλες μεγάλες ἐκτάσεις προστατεύτηκαν ἀπό τίς πλημμύρες. Ἐτσι, ἐνῶ τό 1929 ἡ καλλιεργούμενη ἐκταση ἦταν 23 ἑκατομμύρια στρέμματα, τό 1974 ἔφτανε σέ 39 ἑκατομμύρια στρέμματα. Ἡ ἔνταση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς αὐξήθηκε κυρίως γιά τοὺς ἐξῆς δύο λόγους: Ἡ ἀγροτική μεταρρύθμιση (ἀποκατάσταση ἀκτημόνων γεωργῶν) αὐξηση τό ἐνδιαφέρον τοῦ γεωργοῦ γιά τήν ἀπόδοση τοῦ ἀγροῦ, πού ἦταν πιά δικός του. Μέ τήν ἴδρυση τῆς Ἀγροτικῆς Τράπεζας ἀναπτύχθηκε ἡ ἀγροτική πίστη, πού ἔδωσε στό γεωργό τὰ μέσα νά βελτιώσει τήν καλλιέργεια. Μέ τήν ἀγροτική μεταρρύθμιση ἀποκτησαν γεωργικό κλῆρο 270 χιλιάδες ἀγροτικές οἰκογένειες. Ἡ ἀγροτική Τράπεζα χορηγεῖ στοὺς ἀγρότες μέ εὐνοϊκοὺς ὅρους καλλιεργητικά δάνεια, μηχανήματα καί λιπάσματα, παρέχει ὁδηγίες γιά τήν καλλιέργεια καί συγκεντρώνει ὀρισμένα βασικά γεωργικά προϊόντα, γιά νά ἐξασφαλίσει στοὺς παραγωγούς ἱκανοποιητικές τιμές. (π.χ. γίνεται συγκέντρωση σιταριοῦ, καπνοῦ, σταφίδας, λαδιοῦ).

Κατά τήν ἀγροτική ἀπογραφή τοῦ 1971 βρέθηκε ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν ἀγροτικῶν οἰκογενειῶν εἶναι λίγο παραπάνω ἀπό ἓνα ἑκατομμύριο (1.047.260). Ἐτσι σέ κάθε ἀγροτική οἰκογένεια ἀντιστοιχεῖ κατά μέσο ὄρο ἔκταση ἴση μέ 35 στρέμματα. Ἀλλά ἡ ἔκταση αὕτη δέν εἶναι ἀρκετή γιά νά καλύψει τίς ἀνάγκες τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας, πού κατά μέσο ὄρο ἀποτελεῖται ἀπό τέσσερα ὡς πέντε μέλη.

β) Ἡ γεωργική παραγωγή

Ἀπό τήν καλλιεργούμενη ἔκταση τό ἓνα τέταρτο διατίθεται γιά τήν καλλιέργεια τοῦ σιταριοῦ (πίνακας 45). Μεταπολεμικά ἔγινε ἀπόπειρα νά αὐξηθεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ρυζιοῦ, ἀλλά τελικά ἡ καλλιέργεια αὕτη δέν θεωρήθηκε συμφέρουσα. Ἀντίθετα ἡ καλλιέργεια τοῦ βαμβακιοῦ ἀποδείχτηκε ἐξαιρετικά συμφέρουσα καί γι' αὐτό συνεχῶς

ΠΙΝΑΚΑΣ 45
1974. Έκτάσεις καλλιεργειών
 (χιλιάδες στρέμματα)

Αροτραίες καλλιέργειες	27.702
Λαχανικά	1.160
Άλλες κηπευτικές καλλιέργειες	54
Αμπέλια	1.966
Δενδρώδεις καλλιέργειες	7.460
Σύνολο Χώρας	35.342

ΠΙΝΑΚΑΣ 45 α
1976. Η παραγωγή όρισμένων γεωργικών προϊόντων
 (χιλιάδες τόνοι)

Σιτάρι	2.451	Ζαχαρότευτλα	1.380
Κριθάρι	957	Καπνός	139
Καλαμπόκι	501	Σταφίδες	149
Ρύζι	82	Κρασί	452
Βαμβάκι	323	Έλαιόλαδο	289
Φασόλια	21	Έπιτραπέζιες έλιές	99
Πατάτες	64	Έσπεριδοειδή	810

ΠΙΝΑΚΑΣ 46
Η εξέλιξη τής μέσης αποδόσεως από τό 1960 ως τό 1976
 (χιλιόγραμμα κατά έκταριο)

Καλλιέργειες	1960	1976
Σιτάρι	1.457	2.624
Κριθάρι	1.325	2.454
Καλαμπόκι	1.371	4.008
Βαμβάκι	1.115	2.139
Καπνός	680	1.230
Φασόλια	1.257	2.143
Πατάτες	11.432	15.484
Ντομάτες	17.111	34.167

ἐπεκτείνεται. Ἡ καλλιέργεια ὀπωρικῶν ἐπεκτείνεται καί βελτιώνεται, γιατί μπορεί νά ἀποδώσει, χάρις στίς καινούριες μεθόδους πού ἐφαρμόζονται γιά τή διατήρηση καί τή μεταφορά τῶν νωπῶν καρπῶν. Κατά τά τελευταῖα χρόνια ἄρχισε ἡ καλλιέργεια ζαχαρότευτλων γιά τήν παραγωγή ζάχαρης καί ἡ παραγόμενη σήμερα ζάχαρη καλύπτει ὅλη τήν ἐσωτερική κατανάλωση. Στούς πίνακες 45 καί 45α ἀναλύεται ἡ γεωργική παραγωγή καί φαίνονται οἱ καλλιεργούμενες ἐκτάσεις καί οἱ ποσότητες πού παράγονται ἀπό τό καθένα εἶδος τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ἡ αὔξηση τῆς παραγωγῆς ὀφείλεται στήν αὔξηση τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων, ἀλλά καί στό ὅτι ἐφαρμόζονται βελτιωμένες καί συγχρονισμένες μέθοδοι καλλιέργειας, πού ἐξασφαλίζουν μεγαλύτερη ἀπόδοση (πίνακας 46).

108. Ἡ κτηνοτροφία.

Γιά πολλά χρόνια ἡ κτηνοτροφία στήν Ἑλλάδα ἦταν νομαδική καί δέν συνδυαζόταν μέ τή γεωργία. Ἡ ἐγκαθίδρυση ὅμως τῆς μικρᾶς χωρικῆς ιδιοκτησίας καί ἡ ὀργάνωση τῆς ἀγροτικῆς ἀσφάλειας συνε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 47

Ἡ κτηνοτροφία

(Ἀπογραφή 1971, ἀριθμός κεφαλῶν)

Μεγάλα ζῶα		Μικρά ζῶα	
Ἄλογα	216.000	Πρόβατα	7.686.000
Μουλάρια	170.000	Γίδες	4.185.000
Ὄνοι	345.000	Χοῖροι	635.000
Βόδια	986.000	Πτηνά	27.000.000
Βουβάλια	10.000		

ΠΙΝΑΚΑΣ 48

1974. Ἡ παραγωγή κτηνοτροφικῶν προϊόντων

(τόνοι)

Κρέας	435.820	Αὐγά	102.340
Γάλα	1.629.970	Μαλλί	8.990
Τυρί	136.580	Μέλι	8.540
Βούτυρο	6.740		

τέλεσαν στο νά αναπτυχθεί στη χώρα μας ή οικόσιτη κτηνοτροφία, πού εἶναι συμπλήρωμα τῆς γεωργίας. Ἡ κτηνοτροφική παραγωγή δέν καλύπτει τίς ἀνάγκες τῆς χώρας καί γι' αὐτό εἰσάγονται ἀπό τό ἐξωτερικό σημαντικές ποσότητες κτηνοτροφικῶν προϊόντων, κρέας, γάλα, τυρί, βούτυρο). Μεταπολεμικά ή κτηνοτροφία ἀναπτύσσεται μεθοδικά. Σήμερα υπάρχουν μεγάλες καί συγχρονισμένες ἐγκαταστάσεις, στίς ὁποῖες ἐκτρέφονται συστηματικά διάφορα ζῶα (βοοειδή, χοῖροι, κότες, κουνέλια). Μέ τά διάφορα μέτρα, πού παίρνει τό Κράτος, ή κτηνοτροφική παραγωγή διαρκῶς αὐξάνει. Σέ ὀρισμένες περιοχές (Έβρος, Πέλλα, Κιλκίς, Λάρισα) εἶναι ἀναπτυγμένη ή σηροτροφία (μεταξοσκώληκες). Στούς πίνακες 47 καί 48 ἀναφέρονται ὁ ἀριθμός τῶν ζῶων πού ἐκτρέφονται καί ή παραγωγή κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

109. Ἡ ἀλιεία.

Ἀρχικά στη χώρα μας ή ἀλιεία γινόταν κατά πρωτόγονο τρόπο καί μέ παλιές μεθόδους, μεταπολεμικά ὅμως ὁργανώθηκε μεθοδικά. Σήμερα υπάρχουν πάνω ἀπό δυόμιση χιλιάδες μηχανοκίνητα σκάφη (2.711) καί ἀρκετά ἀπό αὐτά (57) ψαρεύουν στήν ἀνοιχτή θάλασσα. Σέ ὅλες τίς χῶρες ή μεγάλη ἀλιευτική παραγωγή προέρχεται ἀπό τά ψάρια πού μεταναστεύουν. Γι' αὐτό μεταπολεμικά γίνονται συστηματικές μελέτες στίς ἐλληνικές θάλασσες, ἀπό τίς ὁποῖες περνοῦν μεταναστευτικά κοπάδια ψαριῶν τῆς Μεσογείου. Ἡ ἀλιευτική παραγωγή δέν εἶναι ἀκόμα ἱκανή νά καλύψει τίς ἀνάγκες τῆς χώρας καί γι' αὐτό εἰσάγονται σημαντικές ποσότητες ἀπό ἀλιευτικά προϊόντα. Κατά τό 1973 ή ἀλιευτική παραγωγή ἔφτασε σέ 95 χιλιάδες τόνους.

Ἡ σπογγαλιεία ἀπασχολεῖ λίγα μόνον ἄτομα (περίπου 335) καί κατά τό 1974 ἀπέδωσε 39 τόνους σφουγγάρια.

110. Τά δάση.

Τά δάση ἔχουν ἔκταση 24 ἑκατομύρια στρέμματα, δηλαδή ἀποτελοῦν μόνο τά 18% ἀπό τήν ὅλική ἐπιφάνεια τῆς χώρας. Ἀλλοτε τά δάση εἶχαν πολύ μεγαλύτερη ἔκταση (τό 1836 σκέπαζαν τά 49% τῆς ἐπιφάνειας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους). Ἡ ραγδαία ἐλάττωση τῶν δασῶν ὀφείλεται κυρίως στούς ἐμπρησμούς, πού προκαλοῦνται γιά νά δημιουργηθοῦν περιοχές κατάλληλες γιά βοσκή ζῶων. Ἀπό πολλά ὅμως

χρόνια τό Κράτος καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες για τή διαφύλαξη τών δασών καί τήν αναδάσωση μεγάλων εκτάσεων. Τά μεγαλύτερα δάση σκεπάζουν τήν κεντρική οροσειρά τής χώρας (Γράμμος - Πίνδος - Ταΰγετος). Τά περισσότερα δάση ανήκουν στό Κράτος (63%) καί τά άλλα (37%) είναι κοινοτικά, μοναστηριακά καί ιδιωτικά. Ἡ δασική παραγωγή (πίνακας 49) δέν ἐπαρκεί για τίς ανάγκες τής χώρας. Ἐπειδή στά ἀστικά κέντρα δέν χρησιμοποιοῦνται πιά ξυλοκάρβουνα γι' αὐτό αὐξήθηκε ἡ παραγωγή τεχνικῆς ξυλείας.

Γιά τήν προστασία καί τήν αὐξηση τών ἐλληνικῶν δασών, πού εἶναι πολύτιμος παράγοντας τής ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἐφαρμόζονται διάφορα μέτρα, ἀπό τά ὅποια σπουδαιότερα εἶναι τά ἑξῆς:

α) Ἀναδάσωση μεγάλων εκτάσεων.

β) Ἀναδιοργάνωση τής κτηνοτροφίας, ὥστε αὐτή νά μήν ἐμποδίζει τή διατήρηση καί ἀνάπτυξη τοῦ δάσους.

γ) Περιορισμός τής σπατάλης ξύλων, πού κάνουν οἱ χωρικοί για τίς οἰκιακές ανάγκες τους. Ὑπολογίζεται ὅτι μιά μεγάλη ποσότητα ξυλείας χρησιμοποιεῖται ἀπό τοὺς χωρικούς ὡς καυσόξυλα. Για νά περιοριστεῖ αὐτή ἡ σπατάλη προτείνεται νά ἐφοδιαστοῦν οἱ χωρικοί μέ εἰδικές θερμάστρες, πού ἔχουν τριπλή χρήση (θέρμανση, μαγειρική, ἀρτοποιία),

δ) Συμπλήρωση τοῦ δικτύου τών δασικῶν ὁδῶν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 49

1976. Ἡ δασική παραγωγή

Ξυλεία στρογγυλή	753.014 m ³
Καυσόξυλα	553.751 τόνοι
Ξυλοκάρβουνα	10.668 τόνοι
Ρητίνη	14.157 τόνοι

III. Ὁ ὀρυκτός πλοῦτος.

Κατά τίς ὑπάρχουσες ἐνδείξεις ὁ ὀρυκτός πλοῦτος τής χώρας δέν εἶναι ἀσήμαντος. Μεταπολεμικά ἄρχισε συστηματική ἐρευνα τοῦ ἐλληνικοῦ ὑπεδάφους ἀπό τό Γεωλογικό Ἰνστιτούτο Ἀπό τίς ὀρυκτές πηγές ἐνέργειας ἀφθονος ὑπάρχει ὁ λιγνίτης, πού σήμερα χρησιμοποιεῖται στά θερμοηλεκτρικά ἐργοστάσια τοῦ Ἀλιβερίου, τής Πτολεμαΐδας καί τής Μεγαλοπόλεως. Τελευταία κοντά στή Θάσο ἀνακαλύφθηκαν ὑποθαλάσσια κοιτάσματα πετρελαίου καί προετοιμάζεται ἡ ἐκμε-

τάλλευσή τους. Τά σπουδαιότερα μεταλλεύματα είναι τοῦ ἀργιλίου, τοῦ νικελίου καί τοῦ μαγνησίου (πίνακας 50). Μεγάλες ποσότητες ἀπό τά παραγόμενα μεταλλεύματα ἐξάγονται σέ ἄλλες χῶρες. Ἀλλά ἡ ἐξαγωγή ἀκατέργαστων μεταλλευμάτων ἀποτελεῖ σπατάλη τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου καί γι' αὐτό τά τελευταῖα χρόνια μερικά μεταλλεύματα ὑποβάλλονται σέ μιά πρώτη ἐπεξεργασία μέ τήν ὁποία ἐμπλουτίζονται σέ μέταλλο.

Ἀπό τό ὑπέδαφος (πίνακας 50) ἐξάγονται ἀκόμα θεῖο (Μῆλος), σμύριδα (Νάξος), θηραϊκή γῆ (Θήρα) τάλκης (Τήνος, Κρήτη), γύψος (Ζάκυνθος) κοί μεγάλη ποικιλία ἀπό μάρμαρα (Πεντέλη, Πάρος, Τήνος, Ταίναρο). Ἡ ἀξία τῶν προϊόντων τοῦ ὑπεδάφους ἀντιπροσωπεύει σήμερα πολύ μικρό ποσοστό τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος (λιγότερο ἀπό 2%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 50

1973. Ἡ παραγωγή φυσικῶν μεταλλευμάτων (χιλιάδες τόνοι)

Σμύριδα	7
Μεταλλεύματα μαγνησίου	42
Χρωμίτης	43
Μεταλλεύματα νικελίου	1.849
Σιδηροπυρίτης (ἐμπλουτ.)	192
Βαρυτίνη	124
Βωξίτης	2.748
Λευκόλιθος	1.068
Λιγνίτης	13.212

ΠΙΝΑΚΑΣ 50α

1973. Ἡ παραγωγή προϊόντων λατομεῖων (χιλιάδες τόνοι)

Θηραϊκή γῆ	724
Γύψος	420
Καολίνης	76
Κίσσηρη (Ἐλαφρόπετρα)	755
Μάρμαρα	95.000 m ³

ΠΙΝΑΚΑΣ 51

Ἡ ἐξέλιξη τῆς παραγωγῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας (Δείκτης 1959 = 100)

Ἔτος	1960	1962	1964	1966	1968	1970	1972	1974	1976
Δείκτης	112	139	189	278	354	458	613	699	832

112. Ἡ παραγωγή ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας.

Ἡ χώρα μας δέν ἔχει λιθάνθρακα καί πετρέλαιο καί γι' αὐτό εἰσάγουμε μεγάλες ποσότητες ἀπό αὐτά τὰ δύο καύσιμα. Ἀντίθετα ἡ χώρα μας διαθέτει πολλούς λιγνίτες καί ἀρκετές ἐκμεταλλεύσιμες ὕδατοπτώσεις. Ἡ συστηματική ἐκμετάλλευση τοῦ ἐνεργειακοῦ πλοῦτου τῆς χώρας ἀρχισε μετά τό 1948, γιατί τότε καταστρώθηκε ἕνα ὀλοκληρωμένο σχέδιο γιά τήν ἀναδιοργάνωση τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Σήμερα λειτουργοῦν θερμοηλεκτρικά ἐργοστάσια (Κερατσίνι, Ἀλιβέρι, Πτολεμαῖδα, Μεγαλόπολη) καί ὕδροηλεκτρικά ἐργοστάσια (Λάδωνας, Ἄγγρα, Λοῦρος, Μέγδοβας). Ἡ ἐκμετάλλευση σέ μεγάλο βαθμό τοῦ ἐνεργειακοῦ πλοῦτου τῆς χώρας (λιγνίτες, ὕδατοπτώσεις) χαρακτηρίζεται μέ τόν ὅρο «ἔργα ἐξηλεκτρισμοῦ». Μέ τὰ ἔργα αὐτά ἐπιδιώκεται νά αὐξηθεῖ ἡ παραγωγή ἀγαθῶν, νά περιοριστεῖ ἡ ἀνεργία, νά ἐλαττωθεῖ τό ἔλλειμμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου καί γενικά νά ὑψωθεῖ τό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ.

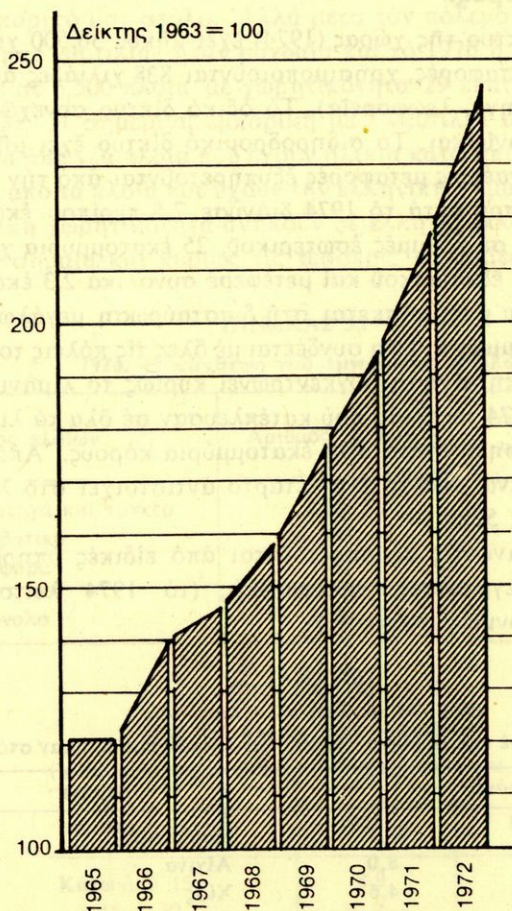
Ἡ ἐξέλιξη τῆς παραγωγῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας εἶναι ραγδαία. Κατά τό 1976 ἡ παραγωγή ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας ἔφτασε τά 16,3 δισεκατομμύρια κιλοβατώρα. Τά 90% τῆς παραγόμενης σήμερα ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας προέρχονται ἀπό τὰ θερμοηλεκτρικά ἐργοστάσια καί μόνο τό ἕνα δέκατο προέρχεται ἀπό τὰ ὕδροηλεκτρικά ἐργοστάσια (πίνακας 51).

113. Ἡ βιομηχανία.

Ἡ Ἑλληνική βιομηχανία ἔχει σκοπό νά ἐξυπηρετήσῃ τίς ἀνάγκες τῆς χώρας. Ἡ ἐξαγωγή βιομηχανικῶν προϊόντων εἶναι ἀκόμα μικρή (9% ἀπό τό σύνολο τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς). Τά τελευταῖα χρόνια χρησιμοποιοῦνται διαρκῶς περισσότερες ἐγχώριες πρῶτες ὕλες. Αὐτό τό γεγονός εἶναι σημαντικό, γιατί ἡ ἑλληνική βιομηχανία παύει νά ἔχει ἐξάρτηση ἀπό τό ἐξωτερικό καί γίνεται βιομηχανία ἀνώτερης μορφῆς.

Ἡ βιομηχανία εἶναι συγκεντρωμένη στά μεγάλα ἀστικά κέντρα, στά μεγάλα λιμάνια καί κοντά στά ἐργοστάσια πού παράγουν ἡλεκτρική ἐνέργεια. Μεταπολεμικά ἡ βιομηχανία μας σημειώνει πολύ γρήγορη ἀνάπτυξη (σχ. 7). Οἱ μεταλλουργικές βιομηχανίες εἶναι λίγες καί κάνουν μόνο ἐμπλουτισμό καί ἐκκαμίνευση σέ ὀρισμένα μεταλλεύματα.

Οί μηχανολογικές βιομηχανίες ασχολούνται κυρίως μέ έπισκευές καί είναι συγκεντρωμένες στόν Πειραιά, τή Θεσσαλονίκη καί τό Βόλο. Οί οίκοδομικές βιομηχανίες είναι άρκετά άναπτυγμένες καί ή παραγωγή τους καλύπτει τίς ανάγκες τής χώρας. Άπό τούς πίο ζωηρούς κλάδους τής έθνικής μας βιομηχανίας είναι οί βιομηχανίες τροφίμων, ποτών, καπνού, οί χημικές καί κλωστοϋφαντουργικές βιομηχανίες.

Σχ. 6. Η εξέλιξη τής βιομηχανικής παραγωγής στήν Έλλάδα (Στοιχεία ΟΗΕ).

Κατά τὰ τελευταῖα χρόνια λειτουργοῦν στή χώρα μας διυλιστήρια πετρελαίου, ναυπηγεῖα, τό ἐργοστάσιο ἀζωτοῦχων λιπασμάτων (Πτολεμαῖδα) καί ἐργοστάσια παραγωγῆς ζάχαρης. Ἡ βιομηχανική παραγωγή ἀντιπροσωπεύει περίπου τό ἓνα πέμπτο (21%) τοῦ ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος.

114. Οἱ μεταφορές.

Τό ὁδικό δίκτυο τῆς χώρας (1974) ἔχει μήκος 36.500 χιλιόμετρα. Γιά τίς ὁδικές μεταφορές, χρησιμοποιοῦνται 838 χιλιάδες αὐτοκίνητα (ἐπιβατικά, φορτηγά, λεωφορεῖα). Τό ὁδικό δίκτυο συνεχῶς ἐπεκτείνεται καί συγχρονίζεται. Τό σιδηροδρομικό δίκτυο ἔχει μήκος 2.540 χιλιόμετρα. Οἱ ἐναέριες μεταφορές ἐξυπηρετοῦνται ἀπό τήν Ὀλυμπιακή Ἀεροπορία, πού κατά τό 1974 διάνυσε 7,5 περίπου ἑκατομμύρια χιλιόμετρα πάνω σέ γραμμές ἐσωτερικοῦ, 25 ἑκατομμύρια χιλιόμετρα πάνω σέ γραμμές ἐξωτερικοῦ καί μετέφερε συνολικά 2,3 ἑκατομμύρια ἐπιβάτες. Ἡ χώρα μας βρίσκεται στή διασταύρωση μεγάλων διεθνῶν ἀεροπορικῶν γραμμῶν κι ἔτσι συνδέεται μέ ὅλες τίς πόλεις τοῦ κόσμου.

Τῇ ναυτιλιακῇ κίνηση συγκεντρώνει κυρίως τό λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ. Κατά τό 1974 τὰ πλοῖα πού κατέπλευσαν σέ ὅλα τὰ λιμάνια τῆς χώρας εἶχαν χωρητικότητα 105 ἑκατομμύρια κόρους. Ἀπό αὐτή τή χωρητικότητα πάνω ἀπό τό ἓνα τέταρτο ἀντιστοιχεῖ στό λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ (πίνακας 52).

Οἱ τηλεπικοινωνίες ἐξυπηρετοῦνται ἀπό εἰδικές ὑπηρεσίες, ταχυδρομικές, τηλεγραφικές, τηλεφωνικές (τό 1974 λειτουργοῦσαν 1.862.000 τηλεφωνικές συσκευές).

ΠΙΝΑΚΑΣ 52

1974. Ἡ κίνηση τῶν λιμανιῶν

(Χωρητικότητα σέ ἑκατομμύρια κόρους τῶν πλοίων πού μῆκαν στό λιμάνι)

Λιμάνι		Λιμάνι	
Πειραιάς	23,4	Ἡράκλειο	3,3
Ἑλεσσίνα	8,0	Αἴγινα	3,3
Θεσσαλονίκη	4,6	Χίος	2,5
Κέρκυρα	3,8	Ρόδος	1,8
Πάτρα	3,8	Βόλος	1,3
Σύνολο Ἑλληνικῶν λιμανιῶν 104,7 ἑκατομμύρια κόροι			

115. Ὁ ἑλληνικὸς ἐμπορικὸς στόλος.

Κατὰ τὸ 1938 ἡ δύναμη τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας μας ἦταν 607 ἀτμόπλοια, πού εἶχαν χωρητικότητα περίπου 1,9 ἑκατομμύρια κόρους, καί τὰ 97% ἦταν φορτηγά πλοῖα. Οἱ ἀπώλειες τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ἔφτασαν σέ 305 πλοῖα πού εἶχαν χωρητικότητα 1,2 ἑκατομμύρια κόρους, δηλαδή στὸν πόλεμο χάσαμε πάνω ἀπὸ τὸ μισό ἐμπορικὸ μας στόλο. Ἀλλὰ μετὰ τὸν πόλεμο ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορικῆς μας ναυτιλίας ἦταν ραγδαία καί τὸ 1976 ἡ δύναμη τοῦ στόλου ἔφτασε σέ 3.500 πλοῖα μέ χωρητικότητα 29 ἑκατομμύρια κόρους (πίνακας 53). Ἡ σημερινή ἐμπορικὴ μας ναυτιλία ἀποτελεῖται κατὰ τὰ δύο τρίτα ἀπὸ νέα πλοῖα πού ἔχουν ἡλικία κάτω ἀπὸ 15 ἔτη (πίνακας 54). Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πλοῖα πού ἔχουν τὴν ἐλληνικὴ σημαία, πολλὰ πλοῖα, μέ σημαντικὴ χωρητικότητα ἀνήκουν σέ Ἕλληνες πλοιοκτῆτες, ἔχουν ὅμως ξένη σημαία καί κυρίως τίς τέσσερις «σημαῖες εὐκολίας» (Λι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 53

1976. Ἡ σύνθεση τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου

Εἶδος πλοίων	Ἀριθμὸς πλοίων	Χωρητικότητα (χιλιάδες κόροι)
Φορτηγά καὶ τάνκερ	2.969	27.633
Ἐπιβατικά	327	857
Διάφορα	213	83
Σύνολο	3.509	28.573

ΠΙΝΑΚΑΣ 54

1974. Ἡ ἡλικία τῶν πλοίων

(Ἀναλογία πάνω στὴν ὅλική χωρητικότητα, %)

Ἡλικία (σέ ἔτη)	1938	1974
Κάτω ἀπὸ 15	8,9	63,4
15 — 30	86,2	32,3
30 καὶ πάνω	4,9	4,3
Σύνολο	100 %	100 %

βερίας, Παναμά, Κοσταρίκας και Όνδούρας). Μεταπολεμικά ή έμπορικé ναυτιλία, πού ανήκει σέ έλληνες πλοιοκτήτες εξελίσσεται πολύ γρήγορα. Η ανάπτυξη τής έμπορικής μας ναυτιλίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα τής οικονομικής ζωής τής χώρας, γιατί άπασχολεί μεγάλο αριθμό ατόμων (περίπου 60 χιλιάδες) και γιατί τά ναυτιλιακά έμβάσματα καλύπτουν ένα μέρος από τό έλλειμμα τοῦ έμπορικου ίσοζυγίου.

116. Ό τουρισμός.

Η χώρα μας μπορεί νά γίνει σημαντικό κέντρο τοῦ διεθνούς τουρισμοῦ, γιατί συνδυάζει μεγάλο άρχαιολογικό πλοῦτο και πολλά ώραϊα φυσικά τοπία. Ό τουρισμός ώφελεί πολιτιστικά και οικονομικά τή χώρα. Τό τουριστικό συνάλλαγμα πού εισρέει στή χώρα, καλύπτει ένα μέρος από τό έλλειμμα τοῦ έμπορικου ίσοζυγίου.

Γιά τήν ανάπτυξη τής τουριστικής κινήσεως δημιουργήθηκε ιδιαίτερος όργανισμός (ΕΟΤ) και καταβάλλονται συστηματικές προσπάθειες (γραφεία τουρισμοῦ στό έξωτερικό, άστυνομία τουρισμοῦ, όργάνωση διαφημίσεων και εκθέσεων, όργάνωση τών συγκοινωνιῶν, συγχρονισμένα ξενοδοχεία, σχολές γιά τή μόρφωση κατάλληλου προσωπικού κ.ά.). Κατά τά τελευταία χρόνια ή τουριστική κίνηση διαρκώς αύξάνει. Τό 1974 μπήκαν στή χώρα μας τρία έκατομμύρια τουρίστες και τό τουριστικό συνάλλαγμα έφτασε σέ 436 έκατομμύρια δολάρια. Οί τουρίστες πού μπαίνουν στή χώρα μας προέρχονται κυρίως από τίς εύρωπαϊκές χώρες (50%) και από τίς Ήν. Πολιτείες (20%). Μεταξύ τών τουριστών υπάρχουν και Έλληνες, πού είναι έγκαταστημένοι στό έξωτερικό (πίνακας 55).

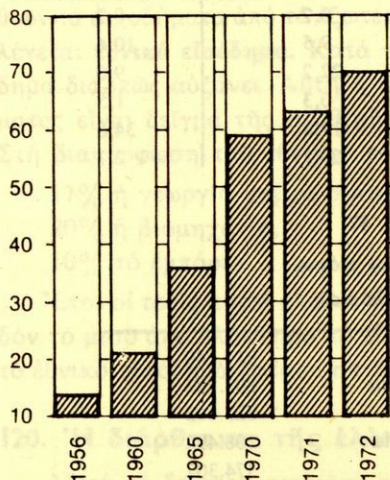
ΠΙΝΑΚΑΣ 55
Ταξιδιωτική κίνηση

Άφίξεις	1955	1976
Έλληνες ύπήκοοι	24.380	1.133.152
Ξένοι ύπήκοοι	184.000	4.247.233
Σύνολο	208.380	5.380.385

117. Τό εξωτερικό εμπόριο.

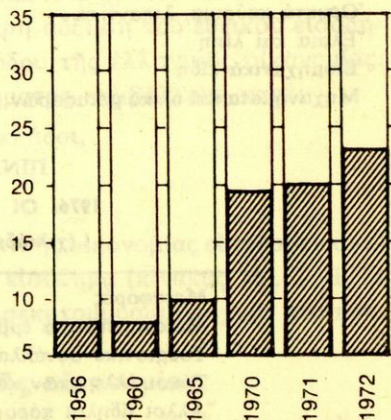
Ἡ Ἑλλάδα εἶναι κυρίως ἀγροτική χώρα, πού σήμερα προσπαθεῖ νά ἀναπτύξει τήν παραγωγική δραστηριότητά της. Ἐπομένως ἀναγκάζεται νά εἰσάγει διάφορα προϊόντα γιά τή συντήρηση τοῦ πληθυσμοῦ της καί γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας της. Καί γιά νά καλύψει τίς εἰσαγωγές προσπαθεῖ συνεχῶς νά αὐξήσῃ τίς ἐξαγωγές. Ἀπό τήν ἀξία, τῶν εἰσαγωγῶν περίπου τά 40% ἀναλογοῦν σέ βιομηχανικά προϊόντα μηχανήματα καί μεταφορικά μέσα, καί τά 11% σέ τρόφιμα. Ἀπό τήν ἀξία τῶν ἐξαγωγῶν περίπου τά 42% ἀναλογοῦν σέ εἶδη τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς (καπνά, φρούτα, ἐλαιόλαδο, ποτά, βαμβάκι, ξεροί καρποί). Ἡ χώρα μας προσπαθεῖ νά ἐξάγει τά προϊόντα της στίς βιομηχανικές χῶρες, πού ἔχουν ψηλὸ βιοτικό ἐπίπεδο καί ὁ πληθυσμὸς τους μπορεῖ νά ἀπορροφήσῃ τά πολυτίμα ἑλληνικά προϊόντα (πίνακας 56). Ἀπό τίς βιομηχανικές χῶρες πού εἶναι ἀγοραστές τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων ἡ χώρα μας προμηθεύεται τά περισσότερα εἰσαγόμενα εἶδη. Ἐτσι περισσότερες ἀπὸ τίς μισές εἰσαγωγές γίνονται ἀπὸ τίς Ἡν. Πολιτείες, τῇ Μ. Βρετανία, τῇ Δ. Γερμανία, τῇ Γαλλία καί τήν Ἰταλία.

Δισεκατομμύρια δραχμές

Σχ. 7. Ἡ ἐξέλιξη τῶν εἰσαγωγῶν (1965-1972).

Δισεκατομμύρια δραχμές

Σχ. 8. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐξαγωγῶν (1965-1972).

Κατά τό 1974 οί εισαγωγές ἔφτασαν σέ 132 δισεκατομμύρια δραχμές καί οί εξαγωγές ἔφτασαν σέ 61 δισεκατομμύρια δραχμές. Ἐτσι τό ἔλλειμμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου ἔφτασε σέ 71 δισεκατομμύρια δραχμές. Τά σχήματα 8 καί 9 δείχνουν τήν ἐξέλιξη τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου.

118. Τό ἐμπορικό ἰσοζύγιο.

Στή χώρα μας οί πόροι ἀπό τίς εξαγωγές ποτέ δέν κάλυψαν τήν ἀξία τῶν εισαγωγῶν. Ἐτσι ἡ χώρα μας παρουσιάζει πάντοτε ἔλλειμμα ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου. Τό 1974 οί πόροι ἀπό τίς εξαγωγές κάλυψαν μόνο τά 46% ἀπό τήν ἀξία τῶν εισαγωγῶν. Μέρος ἀπό τό ἔλλειμμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου τό καλύπτουν οἱ ἄδηλοι πόροι. Ἐτσι ὀνομάζονται

ΠΙΝΑΚΑΣ 56

1974. Τό ἐξωτερικό ἐμπόριο

(Ἀναλογία πάνω στήν ἀξία τῶν εισαγωγῶν καί εξαγωγῶν %)

Κατηγορίες	Εισαγωγές	Ἐξαγωγές
Τρόφιμα καί ζωντανά ζῶα	10,5	19,3
Ποτά καί καπνός	0,2	9,7
Πρῶτες ὕλες ἐκτός ἀπό καύσιμα	9,5	10,6
Ὁρυκτά καύσιμα, λιπαντικά	22,2	9,0
Ἐλαία καί λίπη	0,3	1,5
Βιομηχανικά εἶδη	17,8	34,6
Μηχανήματα καί ὕλικό μεταφορῶν	28,1	2,7

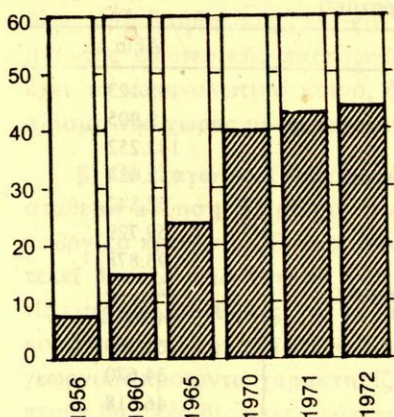
ΠΙΝΑΚΑΣ 57

1976. Οἱ ἄδηλοι πόροι

(χιλιάδες δολλάρια)

Μεταφορές	914.149
Μεταναστευτικά ἐμβάσματα	803.184
Τουριστικό συνάλλαγμα	823.665
Τόκοι ἑλληνικῶν κεφαλαίων	108.492
Ἄλλοι ἄδηλοι πόροι	374.302
Σύνολο ἀδηλων πόρων	3.023.772

Δισεκατομμύρια δραχμές

Σχ. 9. Τό έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου.

τά ναυτιλιακά εμβάσματα, τό τουριστικό συνάλλαγμα, τά έσοδα ελληνικών κεφαλαίων πού είναι τοποθετημένα στό εξωτερικό κ.λ. (πίνακας 57). Άλλά οί άδελφοί πόροι είναι παράγοντες αστάθμητοι και μεταβλητοί. Γι' αυτό καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες γιά νά αύξηθει ή παραγωγή, τόσο σέ ποσότητες, όσο και σέ είδη, γιά νά καλυφθούν οί ανάγκες τής χώρας κι άκόμα γιά νά αύξηθούν οί εξαγωγές. Στό σχήμα 10 φαίνεται ή εξέλιξη του έλλειμματος του εμπορικού ισοζυγίου.

119. Τό έθνικό εισόδημα.

Ή συνολική άξία των αγαθών πού παράγονται και των άμοιβών εξαιτίας των υπηρεσιών λέγεται **εγχώριο προϊόν**. Άν σ' αυτό προστεθούν τά εισοδήματα άπό τό εξωτερικό, τότε τό άθροισμα πού προκύπτει λέγεται **έθνικό εισόδημα**. Κατά τά τελευταία χρόνια τό έθνικό εισόδημα διαρκώς αύξάνει. Αύτή ή σταθερή αύξηση του έθνικού εισοδήματος είναι δείγμα τής σταθερής άνόδου τής ελληνικής οικονομίας. Στή διαμόρφωση του έθνικού εισοδήματος συμβάλλουν κατά:

- 17% ή γεωργία και οί συναφείς κλάδοι,
- 20% ή βιομηχανία,
- 10% τό έμπόριο.

Έτσι οί τρεις αυτοί κλάδοι τής έθνικης οικονομίας εισφέρουν σχεδόν τό μισό άπό όλόκληρο τό έθνικό εισόδημα (πίνακας 58). Τό 1974 τό έθνικό εισόδημα έφτασε σέ 537 δισεκατομμύρια δραχμές περίπου.

120. Ή διάρθρωση τής ελληνικής οικονομίας.

Μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο παρατηρείται συνεχής ανάπτυξη τής ελληνικής οικονομίας. Ή ανάπτυξη αύτή είχε ως αποτέλεσμα τήν αισθητή βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του ελληνικού λαού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 58
1976. Τό εθνικό εισόδημα
(έκατομύρια δραχμές)

Κλάδος	Ἀξία
1. Γεωργία, δάση, αλιεία	135.123
2. Μεταλλεία, όρυχεία, λατομεία, άλυκές	9.905
3. Μεταποίηση	142.252
4. Ἐπιχειρήσεις ηλεκτρισμοϋ, φωταερίου, νεροϋ	12.034
5. Κατασκευές	52.842
6. Μεταφορές, επικοινωνίες	59.729
7. Ἐμπόριο	95.878
8. Τράπεζες, ασφάλειες, κτηματικές επχειρήσεις	21.326
9. Κατοικίες	43.652
10. Δημόσια διοίκηση καί ασφάλεια	63.565
11. Ὑπηρεσίες υγείας καί εκπαιδεύσεως	34.670
12. Διάφορες υπηρεσίες	46.518
Ἀκαθάριστο ἐγχώριο προϊόν	717.494
13. Εισόδημα από άλλοδαπή	24.942
Ἀκαθάριστο εθνικό εισόδημα	742.436
14. Μείον άποσβέσεις	59.226
Καθαρό εθνικό εισόδημα	683.210

Ἀπό τό 1948 προχωρεῖ συστηματικά ἡ αξιοποίηση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας. Μεγάλα ἔργα ὑποδομῆς ἐγγυῶνται ὅτι θά ἀναπτυχθεῖ ἡ παραγωγική δραστηριότητα τῆς χώρας. Ἡ σημερινή ὁμως διάρθρωση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας παρουσιάζει τό μειονέκτημα ὅτι συνεχῶς αὐξάνει ἡ διαφορά μεταξύ τῆς ἀξίας τῶν εισαγωγῶν καί τῶν ἐξαγωγῶν. Ἐτσι βασικό πρόβλημα τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας εἶναι τό πῶς θά καλυφθεῖ τό ἔλλειμμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου.

α) Οἱ εισαγωγές. Ἡ συνεχῆς αὐξηση τῶν εισαγωγῶν ὀφείλεται στήν αὐξηση τῶν εισοδημάτων, γιατί τό αὐξημένο εισόδημα ὀδηγεῖ τό λαό στό νά ἀποκτήσει ἀγαθά ἀνώτερου βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Πολλά ἀπό αὐτά τά ἀγαθά ἡ ἐσωτερική παραγωγή ἢ τά παράγει σέ ἀνεπαρκεῖς ποσότητες ἢ δέν τά παράγει διόλου. Ἐπίσης ἡ συνεχῆς ἀνοδος τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας προκαλεῖ αὐξηση τῶν εισαγωγῶν, γιά νά πλουτιστεῖ ὁ μηχανικός ἐξοπλισμός τῆς χώρας. Εἶναι φανερό πῶς δέν μποροῦμε νά περιορίσουμε τίς εισαγωγές χωρίς ἀντίτυπο στό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ καί τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας. Οἱ εισαγωγές αὐτόματα θά περιοριστοῦν, ὅταν ἡ ἐσωτερική παραγωγή γίνει ἱκανή νά καλύπτει μεγάλο μέρος ἀπό τίς σύγχρονες ἀνάγκες τοῦ λαοῦ. Τά

τρία τέταρτα των εισαγωγών αποτελούνται από μη γεωργικές πρώτες ύλες, από βοηθητικές ύλες και από βιομηχανικά προϊόντα. Ή αδυναμία της εσωτερικής παραγωγής να ικανοποιήσει τις αξιώσεις που έχει τό καταναλωτικό κοινό, οφείλεται κυρίως στον ανεπαρκή εξοπλισμό της χώρας με παραγωγικά κεφάλαια.

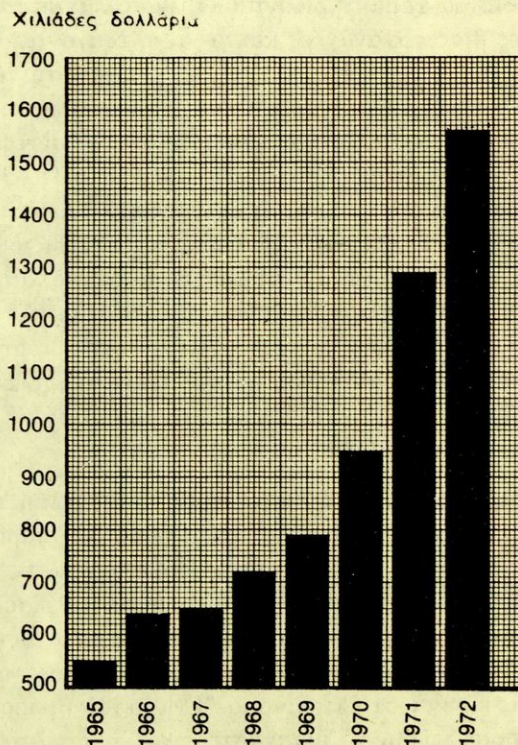
β) Οι εξαγωγές. Οι εξαγωγές σημείωσαν κατά τά τελευταία χρόνια σταθερή αύξηση. Περίπου τό 40% των εξαγωγών αποτελούνται από γεωργικά προϊόντα. Ό γεωργικός χαρακτήρας των εξαγωγών μας αποτελεί βασικό μειονέκτημα, γιατί ή γεωργική παραγωγή εξαρτάται από τίς καιρικές συνθήκες και από άλλους παράγοντες, που επιδρούν στην ποσότητα και την ποιότητα των γεωργικών προϊόντων. Τά εξαγόμενα γεωργικά προϊόντα χαρακτηρίζονται ως ήμιπολυτελή, γιατί δέν καλύπτουν βασικές βιοτικές ανάγκες και γι' αυτό εξαγονται σέ λίγες μόνο χώρες μέ ψηλό βιοτικό επίπεδο. Άλλά ή εξάρτηση των ελληνικών εξαγωγών από λίγες μόνο αγορές του εξωτερικού κάνει τίς εξαγωγές ευπαθείς, όταν σημειωθούν οικονομικές κρίσεις σέ αυτές τίς χώρες.

Τά τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση στίς εξαγωγές μεταλλευμάτων. Αυτή όμως ή εξαγωγή δέν είναι ώφέλιμη, γιατί τά προϊόντα που εξαγουμε τά επεξεργάζονται οί χώρες που τά εισάγουν. Έτσι όμως χάνονται γιά την ελληνική οικονομία σημαντική άπασχόληση έργατών και ειδικών επιστημόνων, αλλά και πολύτιμο συνάλλαγμα, που ξοδεύεται γιά νά εισαχθούν τά προϊόντα της ξένης βιομηχανίας. Πολύ μεγάλη σημασία γιά την οικονομική και πολιτιστική εξέλιξη της χώρας μας έλπίζουμε πώς θά έχει ή σύνδεσή μας μέ την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ).

γ) Οι άδελτοι πόροι. Γιά τή σημερινή διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας σημαντικός παράγοντας είναι οί άδελτοι πόροι. Αυτοί εξασφαλίζουν την εισροή συναλλάγματος, που έλαττώνει κατά πολύ τό έλλειμμα του έμπορικού ισοζυγίου. Κατά τά τελευταία χρόνια τό συνάλλαγμα από τούς άδελτους πόρους συνεχώς αυξάνει (σχ. 11). Αυτή ή αύξηση οφείλεται στο μεγάλο ελληνικό έμπορικό στόλο, στους ελληνες μετανάστες και στον τουρισμό. Ένα μεγάλο μέρος των άδελτων πόρων άντιπροσωπεύουν τά μεταναστευτικά έμβάσματα (πίνακας 57).

Ή αύξηση των μεταναστευτικών έμβασμάτων οφείλεται στην οικονομική ισχύ των χωρών, στίς όποίες έχουν εγκατασταθεί οί ελληνες

μετανάστες. Ἡ αὐξηση τῶν ναυτιλιακῶν ἐμβασμάτων ὀφείλεται στὴν πολὺ γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς ἐλληνικῆς φορτηγοῦ ναυτιλίας, πού ἀπασχολεῖ σήμερα μεγάλο ἀριθμὸ ναυτικῶν. Ἀλλὰ τὰ ναυτιλιακά ἐμβάσματα εἶναι στοιχεῖο πού ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἔνταση τῶν θαλάσσιων μεταφορῶν. Πολὺ συχνά παρατηρεῖται μακροχρόνια ὕφεση στὶς θαλάσσιες μεταφορές, πού προκαλεῖ σημαντικὸ περιορισμὸ στὰ ναυτιλιακά ἐμβάσματα. Τέλος ἡ αὐξηση τοῦ τουριστικοῦ συναλλάγματος ὀφείλεται στὴν ἀνάπτυξη τῆς διεθνoῦς τουριστικῆς κινήσεως. Γιά νά ἐκμεταλλευτεῖ ἡ χώρα μας αὐτὴ τὴ διεθνή κίνηση, καταβάλλει πολλές καὶ συστηματικὲς προσπάθειες (διαφημίσεις, πύκνωση συγκοινωνιῶν, συγχρονισμένα ξενοδοχεῖα κ.ἄ.). Ἀλλὰ ἡ τουριστικὴ κίνηση εἶναι

Σχ. 10. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἀδελων πόρων. 1965-1972.

στοιχείο πολύ ευαίσθητο, γιατί επηρεάζεται από την οικονομική κατάσταση της χώρας του τουρίστα και από διάφορους άλλους παράγοντες (π.χ. οι πολιτικές ή διεθνείς κρίσεις κ.ά.).

δ) Τό ξένο κεφάλαιο. Τά ξένα κεφάλαια βρίσκουν περισσότερο αποδοτικές επενδύσεις στο έσωτερικό της χώρας τους ή προτιμούν όρισμένες μόνο επενδύσεις (π.χ. τὰ πετρέλαια). Από τό 1954 ως σήμερα τό Κράτος έλαβε διάφορα μέτρα, γιά νά προσελκύσει μεγάλα ξένα κεφάλαια σέ παραγωγικές επενδύσεις. Μετά τήν αποκατάσταση της Δημοκρατίας παρατηρείται ότι αυξήθηκε σημαντικά ή έμπιστοσύνη του ξένου κεφαλαίου πρὸς τή χώρα μας.

121. Οι κατευθύνσεις της ελληνικής οικονομίας.

Στήν Ελλάδα ως τό 1955 τό κατά κεφαλή έτήσιο έθνικό εισόδημα ήταν μικρό σχετικά μέ τίς χώρες της Δυτικής Εύρώπης (πίνακας 59). Μέσα όμως σέ λίγα χρόνια τό κατά κεφαλή έτήσιο εισόδημα αυξήθηκε σημαντικά κι έτσι τό βιοτικό επίπεδο του λαού μας ανέβηκε.

α) Τό φυσικό περιβάλλον. Η χώρα μας δέν είναι προικισμένη μέ τούς φυσικούς πόρους πού είχαν στή διάθεσή τους, όταν άρχιζαν τήν ανάπτυξή τους, τά κράτη πού σήμερα είναι οικονομικά αναπτυγμένα. Άλλά και στή χώρα μας υπάρχουν ευνοϊκές προϋποθέσεις γιά τήν ανάπτυξη της οικονομίας της σέ άνώτερα επίπεδα παραγωγής. Σήμερα ή διαφορά στήν οικονομική ανάπτυξη δέν όφείλεται πιά σέ διαφορές του φυσικού πλούτου των χωρών. Οι σύγχρονες συνθήκες της τεχνικής επιτρέπουν τήν εκμετάλλευση φυσικών πόρων της χώρας, πού μέχρι πριν λίγα χρόνια τούς θεωρούσαμε ως μη εκμεταλλεύσιμους. Σήμερα ή καθυστέρηση των ανεξέλικτων χωρών αποδίδεται στήν έλλειψη παραγωγικού κεφαλαίου και στήν έλλειψη των άπαραίτητων τεχνικών και οργανωτικών γνώσεων. Η ελληνική οικονομία, κατευθυνόμενη από τό Κράτος, εξελίσσεται σταθερά και επιδιώκει τήν αξιοποίηση του φυσικού πλούτου της χώρας και τήν εξασφάλιση έργασίας στους κατοίκους της.

β) Οι κατευθύνσεις της άγροτικής οικονομίας. Υπάρχουν μεγάλα περιθώρια γιά τήν αύξηση της γεωργικής παραγωγής. Η καλλιέργεια του σιταριού μεταβάλλεται γρήγορα σέ έντατική καλλιέργεια. Έτσι

έχουμε αύξηση της στρεμματικής αποδόσεως και έπομένως ελάττωση του κόστους της παραγωγής, κι ακόμα πετυχαίνουμε να ελευθερωθούν μεγάλες εκτάσεις από την καλλιέργεια σιταριού και να αποδοθούν σε καλλιέργειες που δίνουν μεγαλύτερο εισόδημα. Η γεωργική παραγωγή τείνει να προσαρμοστεί προς τις περιορισμένες εποχές των βροχών, αλλά σύγχρονα εκτελούνται διάφορα τεχνικά έργα, για να εξασφαλιστεί τό πότισμα μεγάλων εκτάσεων. Οι μέθοδοι καλλιέργειας διαρκώς συγχρονίζονται και διαρκώς αυξάνει ή χρησιμοποίηση λιπασμάτων και γεωργικών μηχανών.

Γενικά παρατηρείται μία τάση για αναδιάρθρωση των καλλιεργειών. Έτσι επεκτείνεται ή καλλιέργεια λαχανικών και όπωρικών, που μπορούν να εξαγονται.

Η ανάπτυξη της οικονομίας των όρεινων περιοχών επιδιώκει να περιοριστεί ή έκτατική κτηνοτροφία, που προκαλεί πολύ μεγάλη ζημία στο μικρό δασικό πλούτο της χώρας. Στις όρεινές περιοχές προ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 59

Μέσος ετήσιος όρος
του έγχώριου προϊόντος κατά κεφαλή
(δολάρια)

	1955	1974
Ήν. Πολιτείες	1.870	6.598
Καναδάς	1.310	6.464
Έλβετία	1.010	7.340
Σουηδία	950	6.878
Βέλγιο	800	5.466
Μ. Βρετανία	780	3.371
Ίαπωνία	600	4.152
Δανία	750	6.026
Γαλλία	740	5.061
Νορβηγία	740	5.847
Δ. Γερμανία	510	6.195
Όλλανδία	500	5.109
Αύστρία	370	4.372
Ίταλία	310	2.706
Έλλάδα	210	2.139
Τουρκία	188	748

βλέπεται νά κατασκευαστοῦν βαθμίδες στά ἐπικλινῇ ἐδάφει, ὥστε αὐτά νά γίνουν ἀποδοτικά, κι ἀκόμα μέ τεχνικά ἔργα νά ἐξασφαλιστεῖ τό πότισμα ὀρεινῶν ἐκτάσεων. Τέλος οἱ ὀρεινοί πληθυσμοί θά ἐφοδιαστοῦν μέ ζῶα γιά γαλακτοπαραγωγή καί γιά πάχυνση, ὥστε νά αὐξηθεῖ τό εἰσόδημα αὐτῶν τῶν πληθυσμῶν. Γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς ἐπιδιώκεται ἡ χρησιμοποίηση καλύτερων παραγωγικῶν ζώων, ἡ ἱδρυση συγχρονισμένων ἐγκαταστάσεων γιά τήν ἐκτροφή ζώων καί ἡ ἱδρυση σύγχρονων ἐργοστασίων ἐπεξεργασίας τοῦ γάλακτος καί, τέλος, αὐξηση τῆς παραγωγῆς κτηνοτροφῶν.

Γιά τήν ἐκμετάλλευση τοῦ ὑπόγειου πλούτου τῆς χώρας, γίνεται συστηματική ἐρευνα τοῦ ὑπεδάφους, γιά νά προσδιοριστεῖ ἂν ὑπάρχουν ὀρυκτά καί μεταλλεύματα, ἡ ἔκταση τῶν κοιτασμάτων καί ἡ περιεκτικότητά τους. Ἐπίσης γίνονται ἐντατικές ἐρευνες γιά νά ἐξακριβωθεῖ ἂν ὑπάρχει πετρέλαιο καί σέ ἄλλες περιοχές, ἐκτός ἀπό τή Θάσο.

γ) Οἱ κατευθύνσεις τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καί τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου. Ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας δέν μπορεῖ νά στηριχτεῖ μόνο στίς ἀγροτικές ἀπασχολήσεις. Ἐπίσης δέν μπορεῖ ἡ ἐθνική οἰκονομία νά βασίζεται στούς ἄδηλους πόρους, γιατί αὐτοί ἐπηρεάζονται πάρα πολύ ἀπό τή διεθνή οἰκονομική καί πολιτική κατάσταση. Ὁ δρόμος γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας εἶναι σήμερα μόνο πρός τήν κατεύθυνση τῆς ἐκβιομηχανίσεως τῆς χώρας. Ἐτσι αὐτόματα θά περιοριστοῦν οἱ εἰσαγωγές καί θά αὐξηθοῦν οἱ ἐξαγωγές. Πρός τήν κατεύθυνση αὕτη γίνεται σταθερή πρόοδος. Τά διυλιστήρια πετρελαίου, τά ναυπηγεῖα, τά ἐργοστάσια ζάχαρης, τό συγκρότημα τῆς Πτολεμαΐδας καί τοῦ Μέργοβα, καί ἄλλες μεγάλες βιομηχανικές ἐγκαταστάσεις ἀνοίξαν τό δρόμο γιά τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας.

Στίς ἐξαγωγές μας σημαντική θέση θά κατέχουν ἀσφαλῶς τά γεωργικά προϊόντα καί γι' αὐτό ἐπιδιώκεται ἡ αὐξηση καί ἡ βελτίωση τῆς παραγωγῆς, ἡ τυποποίηση τῶν ἐξαγόμενων προϊόντων, ἡ ἀναζήτηση νέων ἀγορῶν καί ἡ διεύρυνση τῶν σημερινῶν. Γιά νά ἐξυπηρετηθεῖ ἡ ἐξαγωγή τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἐπιδιώκεται ἡ δημιουργία «ψυκτικῆς αλυσίδας», δηλαδή ἡ ἱδρυση μεγάλων ψυκτικῶν ἐγκαταστάσεων σέ ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς χώρας γιά τή συντήρηση τῶν προ-

ϊόντων καί ἡ ὑπαρξη εἰδικῶν μεταφορικῶν μέσων, ὥστε τὰ προϊόντα νά φτάνουν στήν κατανάλωση σέ ἄριστη κατάσταση.

Ἡ ἐξαγωγή πολυτιμῶν ὀρυκτῶν χωρίς προηγούμενη ἐγχώρια ἐπεξεργασία ἀποτελεῖ σπατάλη τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου. Ἡ ἱδρυση βιομηχανιῶν γιά τήν ἐπεξεργασία τῶν μεταλλευμάτων νικελίου, χρωμίου, σιδήρου, ἀργιλίου (βωξίτη) θεωρεῖται σήμερα ἀπαραίτητη γιά τήν ἐξέλιξη τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, γιατί αὐτές οἱ βιομηχανίες, ἐκτός τοῦ ὅτι ἀπασχολοῦν πολλές χιλιάδες Ἑλλήνων, θά βοηθήσουν νά ἐξάγονται ἐξευγενισμένες πρῶτες ὕλες, πού σπανίζουν. Ἔτσι ἡ χώρα μας τείνει νά ἀποκτήσει σημαντική καί σταθερή ἐξαγωγική βιομηχανία, ἀλλά καί τίς βάσεις γιά μιά πύερα βιομηχανική ἀνάπτυξη. Μέ τὰ μέτρα πού παίρνει σήμερα τό Κράτος διανοίγεται ὁ δρόμος γιά τήν ἰσοτίμη ἔνταξη τῆς χώρας μας στήν Εὐρωπαϊκή Οἰκονομική Κοινότητα (ΕΟΚ).

Ἐκτός ἀπό τίς μεταλλουργικές βιομηχανίες ὑπάρχουν καί ἄλλες παραγωγικές δραστηριότητες, πού μποροῦν νά ἐξελιχθοῦν καί νά ἀνταγωνιστοῦν σέ διεθνές πεδίο.

Ὁ Ἑλληνικός λαός διακρίνεται γιά τήν ἐνεργητικότητά του καί τήν πρωτοβουλία του. Σήμερα διανοίγει τίς νέες κατευθύνσεις τῆς ἐθνικῆς του οἰκονομίας, πού θά τοῦ ἐξασφαλίσουν καλύτερους ὁρους πνευματικῆς καί οἰκονομικῆς ζωῆς.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

122. Ἡ διατροφή τῆς ἀνθρωπότητας.

Τό 1973 ὁ πληθυσμός τῆς Γῆς ἦταν 3.860 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι καί ὑπολογίζεται ὅτι στό τέλος τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα θά ζοῦν πάνω στή Γῆ 6 δισεκατομμύρια ἄνθρωποι. Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ νέου πληθυσμοῦ θά ἐμφανιστεῖ στίς χῶρες τοῦ Τρίτου Κόσμου, δηλαδή σέ ὑποανάπτυκτες χῶρες, πού ἀκόμα δέν ἐκμεταλλεύονται ἀποτελεσματικά τίς πλουτοπαραγωγικές πηγές τους (σχ. 12). Στά τρία τέταρτα τοῦ σημερινοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς ἀντιστοιχεῖ μόνο τό ἕνα τέταρτο τῶν πηγῶν, πού παράγουν εἶδη διατροφῆς. Γι' αὐτό σήμερα σέ πολλές χῶρες ἑκατομμύρια ἀνθρώπων συνεχῶς πεινοῦν. Ἡ ἐξασφάλιση τῆς διατροφῆς τῆς ἀνθρωπότητας ἐπιδιώκεται μέ διάφορα μέτρα. Τά σπουδαιότερα ἀπό αὐτά εἶναι τά ἑξῆς:

α) Νά αὐξηθοῦν οἱ καλλιεργούμενες ἐκτάσεις. Αὐτό μπορεῖ νά γίνει μέ τήν ἀποξήρανση λιμνῶν, ἐλῶν ἢ καί θαλάσσιων κόλπων, μέ τή βελτίωση φτωχῶν ἐδαφῶν καί μέ τήν ἄρδευση ξερῶν ἐκτάσεων ἢ ἀκόμα καί ἐρήμων. (Χάρη στό φράγμα τοῦ Ἀσσουάν μεγάλη ἐκταση ἀπό τήν ἔρημο ἔγινε καλλιεργήσιμο ἔδαφος).

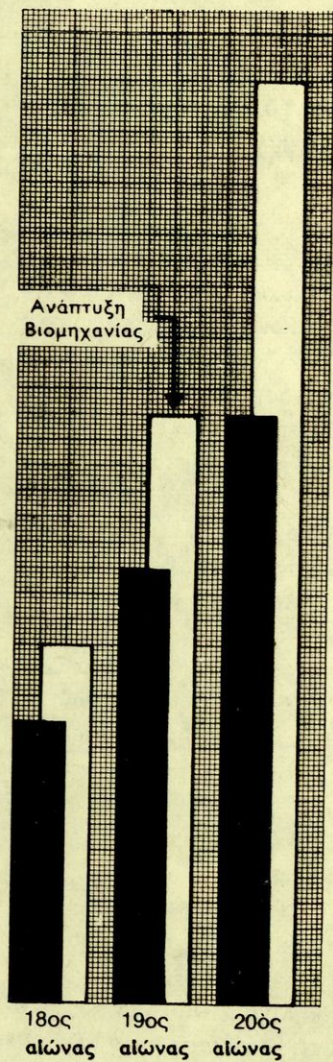
β) Νά χρησιμοποιηθοῦν σέ μεγάλη κλίμακα λιπάσματα καί γεωργικές μηχανές. Οἱ παράγοντες αὐτοί εἶναι σήμερα ἄγνωστοι στίς ὑποανάπτυκτες χῶρες.

γ) Νά ἐπιλεγοῦν κατάλληλα εἶδη ζώων καί φυτῶν, πού ἔχουν μεγάλη ἀπόδοση.

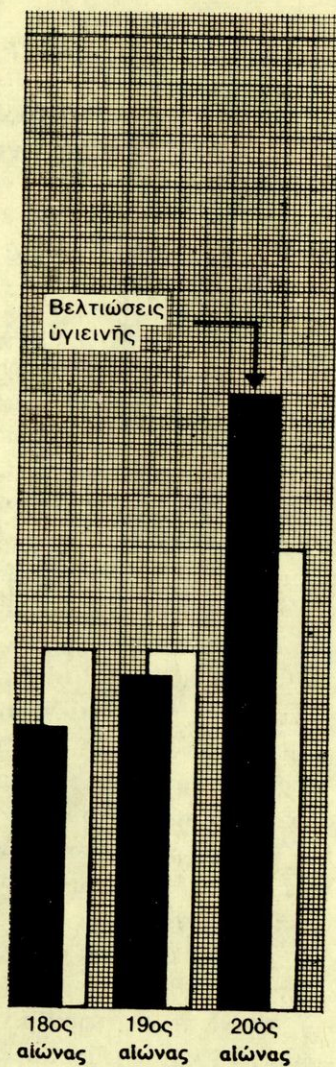
δ) Νά προστατευτεῖ τό παραγωγικό ἐπικάλυμμα τοῦ ἐδάφους, πού μπορεῖ νά καταστραφεῖ μέ πολλούς τρόπους. Ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καί τῶν θάμνων μέ πυρκαγιές, ἢ καταστροφή τῆς βλαστήσεως ἀπό τά κοπάδια ζώων (πρόβατα, γίδες) ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα νά ἐξαφανιστεῖ τό ἐδαφικό ἐπικάλυμμα (ἔδαφος).

Τό πρόβλημα τῆς διατροφῆς τῶν ὑποανάπτυκτων λαῶν, πού αὐ-

Αναπτυγμένες χώρες

Υποανάπτυκτες χώρες

■ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
 □ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Σχ. 11. Η αύξηση του πληθυσμού και της παραγωγής στις αναπτυγμένες χώρες και τις υποανάπτυκτες χώρες.

ξάνονται σέ πληθυσμό πολύ γρήγορα, δέν λύνεται μέ δωρεές καί έκδηλώσεις ἀλληλεγγύης. Τό πρόβλημα αὐτό μπορεί νά λυθεῖ, ἂν οἱ λαοί, πού εἶναι οἰκονομικά καί τεχνικά ἀναπτυγμένοι, ἐξασφαλίσουν στούς ὑποανάπτυκτους τά ἀπαραίτητα μέσα, γιά νά παράγουν αὐτοί οἱ λαοί μόνοι τους τά εἶδη διατροφῆς τους ἢ ἀκόμα καί νά ἐκμεταλλευσθῶν τίς ἄλλες πλουτοπαραγωγικές πηγές τῶν χωρῶν τους.

123. Ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ συντήρηση τῶν ὀργανισμῶν (ζῶα, φυτά) βασίζεται σέ τρία φυσικά στοιχεῖα, τό ἔδαφος, τό νερό καί τόν ἀέρα. Σήμερα καί τά τρία αὐτά στοιχεῖα κινδυνεύει νά καταντήσουν ἀκατάλληλα γιά τή συντήρηση τῆς ζωῆς. Τά βιομηχανικά λύματα, οἱ ἀναθυμιάσεις ἀπό τίς καπνοδόχους τῶν ἐργοστασίων, τά καυσαέρια πού παράγουν τά αὐτοκίνητα καί τά ἀεροπλάνα, τά ἀπορρίματα καί οἱ ἀποχετεύσεις τῶν μεγάλουπόλεων προκαλοῦν συνεχῆ μόλυνση τοῦ ἐδάφους, τοῦ νεροῦ (ποταμοί, λίμνες, θάλασσες) καί τοῦ ἀέρα. Ἀκόμη καί αὐτά τά μνημεῖα τοῦ Πολιτισμοῦ, πού τά σεβάστηκαν οἱ αἰῶνες, κινδυνεύουν νά καταστραφοῦν ἀπό τήν ὑπερβολικῇ μόλυνση τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα. Ἡ ραδιενέργεια ἀπλώνεται ὅλο καί περισσότερο στό περιβάλλον μας.

Ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος ἐμποδίζει τήν ἀνακύκλωση τῶν φυσικῶν στοιχείων, δηλαδή τοῦ ἄνθρακα, τοῦ ἀζώτου καί τοῦ φωσφόρου.

Ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἓνα πρόβλημα πού ἔχει τεράστια σημασία γιά τήν ἀνθρωπότητα. Σήμερα μερικές κλειστές θάλασσες ὅπως π.χ. ἡ Μεσόγειος, ἔχουν μολυνθεῖ ἐπικίνδυνα. Ὁλόκληρη ἡ πολιτισμένη ἀνθρωπότητα προσπαθεῖ νά βρεῖ μέ ποιούς τρόπους θά μπορέσει νά περιορίσει τήν καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

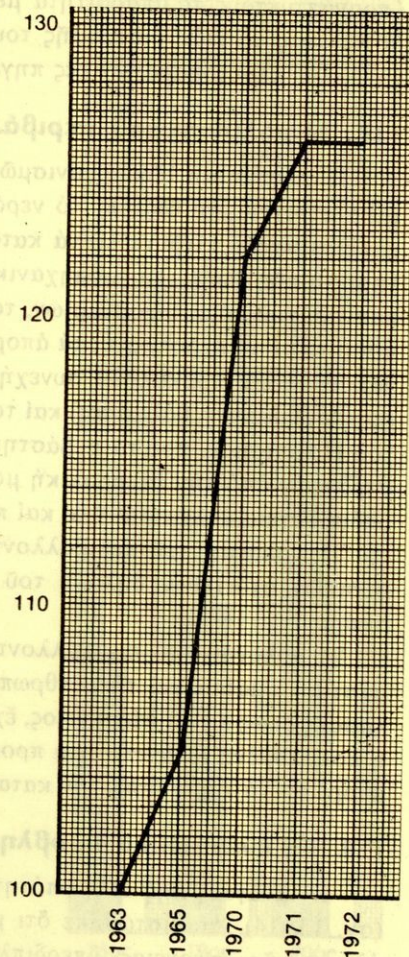
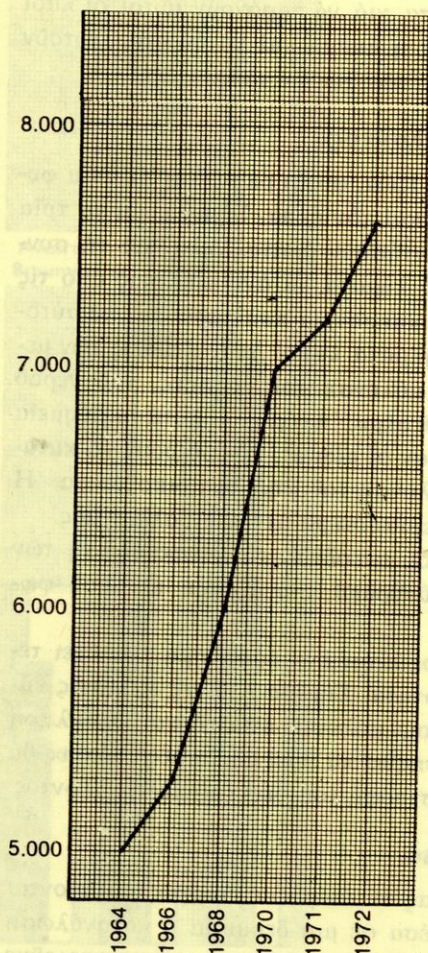
124. Τό ἐνεργειακό πρόβλημα.

Οἱ ἀνάγκες τῆς ἀνθρωπότητας σέ ἐνέργεια διαρκῶς αὐξάνονται (σχ. 13, 14). Διαπιστώθηκε ὅτι μέσα σέ μιά δεκαετία ἡ κατανάλωση ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας, ὑπερδιπλασιάζεται. Σήμερα χρησιμοποιοῦμε τέσσερις μορφές ἐνέργειας, τήν ἐνέργεια τῶν ὕδατοπτώσεων, τή χημική ἐνέργεια πού περιέχουν τά καύσιμα (γαϊάνθρακας, πετρέλαιο, γαϊαέρι), τήν πυρηνική ἐνέργεια καί τήν ἡλιακή ἐνέργεια.

Οἱ ὕδατοπτώσεις ἀποτελοῦν ἀνεξάντλητη πηγή ἐνέργειας καί

Έκατομμύρια
τόνοι
άνθρακα

Δείκτης
1963 = 100

Σχ. 12. Η παραγωγή ενέργειας σε ισοδύναμο τόνων άνθρακα (1964 - 1972).

Σχ. 13. Η εξέλιξη της παραγωγής τροφίμων στον κόσμο (1963 - 1972).

εξασφαλίζουν τό ένα δέκατο της ηλεκτρικής ενέργειας πού παράγεται σέ ὅλο τόν κόσμο. Τά ἀποθέματα τοῦ γαιάνθρακα, τοῦ πετρελαίου καί τῶν γαιαερίων δέν εἶναι ἀνεξάντλητα. Ἀλλά πρὶν ἐξαντληθοῦν τά φυσικά καύσιμα, πιστεύουμε ὅτι θά ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἡ ἐκμετάλλευση τῆς πυρηνικῆς ἐνέργειας. Στὴν ἀρχή ἡ πυρηνική ἐνέργεια θά προέρχεται ἀπὸ τὴ σχάση τῶν βαριῶν πυρήνων (οὐράνιο 235, πλουτόνιο 239, οὐράνιο 233), καί ἀργότερα θά προέρχεται ἀπὸ τὴ σύντηξη ἐλαφρῶν πυρήνων. Αὐτὴ ἡ δευτέρη μέθοδος μπορεῖ νά λύσει ὀριστικά τὸ ἐνεργειακὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπότητας, γιατί ὡς πρώτη ὕλη μποροῦμε νά χρησιμοποιήσουμε τὸ δευτέριο, πού ὑπάρχει ἄφθονο στὸ νερό τῶν θαλασσῶν. Σήμερα ἡ ἡλιακὴ ἐνέργεια μετατρέπεται σέ ηλεκτρικὴ ἐνέργεια μόνο πάνω σέ τεχνητοὺς δορυφόρους καί δοκιμάζεται ἡ χρησιμοποίησή της σέ πειραματικούς σταθμούς. Ἡ ἐξασφάλιση ἀρκετῆς ἐνέργειας εἶναι βασικὸ πρόβλημα γιὰ τὴ διατήρηση καί τὴν ἐξέλιξη τῆς ζωῆς τῶν λαῶν.

ΔΙΕΘΝΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 60

1967. Στοιχεῖα ἀπὸ τὴ διατροφή τῶν λαῶν
κατὰ κάτοικο

Χῶρες	Ἀλεύρι	Πατάτες	Ζάχαρη	Κρέας	Λίπη	Θερμίδες κάθε μέρα	Πρωτεΐνες (γραμμάρια κάθε μέρα)
	(γραμμάρια κάθε μέρα)						
Ἡν. Πολιτείες	178	145	140	310	66	3.300	99
Καναδάς	186	215	137	247	58	3.200	95
Αὐστρία	260	205	104	206	65	3.260	87
Βέλγιο	223	329	104	204	80	3.220	90
Γαλλία	229	270	92	247	67	3.210	103
Δ. Γερμανία	192	303	95	209	74	3.150	82
Ἑλλάδα	331	161	56	111	51	2.900	99
Ἰταλία	358	125	72	130	52	2.960	87
Αἴγυπτος	595	27	50	32	17	2.900	82
Ἰαπωνία	379	175	57	36	22	2.440	75
Τουρκία	229	270	110	114	54	2.990	90

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όρισμός και διαιρέσεις της Γεωγραφίας

1. Όρισμός της Γεωγραφίας. 2. Διάρθρωση της Γεωγραφίας 5

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ο προϊστορικός άνθρωπος

3. Ο άνθρωπος πάνω στη Γη. 4. Τό φυσικό περιβάλλον του προϊστορικού ανθρώπου. 5. Οί προϊστορικοί χρόνοι 6

Ο άνθρωπος και τό φυσικό περιβάλλον

6. Η επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος στον άνθρωπο. 7. Η επίδραση του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον. 8. Η Γη ως κατοικία του ανθρώπου 9

Οί βαθμοί του πολιτισμού

9. Βαθμός πολιτισμού και οικονομικές ενέργειες. 10. Ληηλασία της φύσεως και παραγωγή. 11. Κατώτερος βαθμός πολιτισμού. 12. Μέσος βαθμός πολιτισμού. 13. Άνώτερος βαθμός πολιτισμού. 14. Φαινόμενα του ανώτερου πολιτισμού 12

Τά φαινόμενα του πληθυσμού

15. Ο πληθυσμός της Γης. 16. Γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού της Γης. 17. Η αύξηση του πληθυσμού μιās χώρας. 18. Διάρκεια ζωής και πυραμίδα των ηλικιών. 19. Οί μετακινήσεις του πληθυσμού. 20. Η αποδημία και ή μετανάστευση. 21. Η συγκέντρωση των ανθρώπων. 22. Η ανάπτυξη των μεγάλων πόλεων. 23. Τά χαρακτηριστικά των μεγάλων πόλεων 17

Οί μεγάλες διαιρέσεις της ανθρωπότητας

24. Οί φυλές. 25. Οί γλώσσες. 26. Οί θρησκείες. 27. Οί εθνικές ομάδες 25

Ο πνευματικός πολιτισμός

28. Ο πολιτισμός. 29. Τα στοιχεία του πνευματικού πολιτισμού. 30. Αρχαίες κοιτίδες του πολιτισμού. 31. Τα κέντρα του σύγχρονου πολιτισμού. 32. Τα κέντρα της καλλιέργειας των καλών τεχνών και των επιστημών 28

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Η οικονομική ζωή του ανθρώπου

33. Η οικονομική ζωή του ανθρώπου. 34. Η παραγωγή. 35. Αναπτυγμένες και υπανάπτυκτες χώρες 32

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Γεωργική παραγωγή

36. Η γεωργική παραγωγή. 37. Το σιτάρι. 38. Το ρύζι. 39. Τα άλλα δημητριακά. 40. Κρασί, ζάχαρη, καπνός και φυτικά έλαια 35

Κτηνοτροφική παραγωγή

41. Η κτηνοτροφική παραγωγή. 42. Η άλιευτική παραγωγή 41

Δασική παραγωγή

43. Η παραγωγή ξυλείας. 44. Η παραγωγή καουτσούκ 43

Παραγωγή ύφαντικών υλών

45. Το βαμβάκι. 46. Το μαλλί. 47. Το μετάξι. 48. Οι τεχνητές και συνθετικές ύφαντικές ύλες 46

Παραγωγή ενέργειας

49. Σημασία της ενέργειας. 50. Ο λιθάνθρακας. 51. Το πετρέλαιο. 52. Η ηλεκτρική ενέργεια 49

Παραγωγή μετάλλων

53. Τα μέταλλα. 54. Η παραγωγή μεταλλευμάτων σιδήρου. 55. Η παραγωγή άλλων χρήσιμων μεταλλευμάτων. 56. Τα πολύτιμα μέταλλα και το ουράνιο. 57

Βιομηχανική παραγωγή

57. 'Η σύγχρονη βιομηχανία. 58. Κλάδοι της βιομηχανικής παραγωγής. 59. Τά μεγάλα κέντρα βιομηχανικής παραγωγής. 60. 'Η παραγωγή μετάλλων. 61. Οί ναυπηγήσεις. 62. 'Η παραγωγή σιδηροδρομικού υλικού. 63. 'Η παράγωγή αυτοκινήτων. 64. 'Η παραγωγή γεωργικών μηχανών 65. Τά κέντρα της μεγάλης ύφαντουργικής παραγωγής 61

Τά μεγάλα κέντρα του διεθνούς εμπορίου

66. Τό εξωτερικό εμπόριο. 67. Οί 'Ην. Πολιτείες. 68. 'Η Μ. Βρετανία. 69. 'Η Δ. Γερμανία. 70. 'Η Γαλλία. 71. Τά άλλα μεγάλα κέντρα του εμπορίου. 72. Τό σύγχρονο διεθνές εμπόριο 67

Οί διεθνείς μεταφορές

73. 'Η σημασία των συγκοινωνιών 71

I. Χερσαίες μεταφορές

74. Οί οδικές μεταφορές. 75. Οί σιδηροδρομικές μεταφορές 72

II. Μεταφορές μέ πλωτά μέσα

76. Οί μεταφορές σέ ποταμούς. 77. Οί θαλάσσιες μεταφορές. 78. Οί διεθνείς διώρυγες. 79. Οί μεγαλύτεροι εμπορικοί στόλοι 75

III. 'Εναέριες μεταφορές

80. 'Η αεροπορική συγκοινωνία. 81. Οί μεγάλες γραμμές των εναέριων μεταφορών 78

IV. 'Η μετάδοση της σκέψεως

82. Οί τηλεπικοινωνίες 80

V. Διεθνής τουρισμός

83. 'Ο διεθνής τουρισμός 81

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

84. Οί Μεγάλες Δυνάμεις. 85. Παράγοντες γιά τήν εξέλιξη μιās χώρας σέ Μεγάλη Δύναμη. 86. Τά βασικά προϊόντα. 87. 'Η κατοχή των βασικών προϊόντων. 88. Οί προσπάθειες γιά εξασφάλιση καί ύποκατάσταση βασικών προϊ-

όντων. 89. Οἱ ἀνθρώπιοι παράγοντες τῆς ἰσχύος μιᾶς χώρας. 90. Οἱ σύγχρο- νες Μεγάλες Δυνάμεις	82
--	----

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ὁ πληθυσμός τῆς Ἑλλάδας

91. Οἱ κάτοικοι. 92. Τό φυσικό περιβάλλον. 93. Ἡ ἐπιφάνεια. 94. Ὁ πληθυ- σμός. 95. Ἡ πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ. 96. Κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ κατά ἡλικίες. 97. Ἡ μόρφωση τῶν κατοίκων. 98. Ἡ ἐθνογραφική σύνθεση τοῦ πλη- θυσμοῦ. 99. Ἡ κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ κατά ὑψομετρικές ζώνες. 100. Ἡ συγκέντρωση τοῦ πληθυσμοῦ. 101. Ἀστικός, ἡμιαστικός καί ἀγροτικός πλη- θυσμός. 102. Ἡ ἀπασχόληση τῶν κατοίκων. 103. Ὁ ἐλληνισμός τοῦ ἐξωτε- ρικοῦ. 104. Ἡ πνευματική ζωή. 105. Ἡ κοινωνική ἀντίληψη καί ἀσφάλιση	96
--	----

Ἡ οικονομική ζωή τῆς Ἑλλάδας

106. Ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐλληνικῆς οικονομίας. 107. Ἡ γεωργία. 107. Ἡ κτηνοτρο- φία. 109. Ἡ ἀλιεία. 110. Τά δάση. 111. Ὁ ὀρυκτός πλοῦτος. 112. Ἡ παραγω- γή τῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας. 113. Ἡ βιομηχανία. 114. Οἱ μεταφορές. 115. Ὁ ἐλληνικός ἐμπορικός στόλος. 116. Ὁ τουρισμός. 117. Τό ἐξωτερικό ἐ- μπόριο. 118. Τό ἐμπορικό ἰσοζύγιο. 119. Τό ἐθνικό εἰσόδημα. 120. Ἡ διάρ- θρωση τῆς ἐλληνικῆς οικονομίας. 121. Οἱ κατευθύνσεις τῆς ἐλληνικῆς οἰκο- νομίας	104
--	-----

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

122. Ἡ διατροφή τῆς ἀνθρωπότητος. 123. Ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος. 124. Τό ἐνεργειακό πρόβλημα	127
--	-----

ΤΥΠΑ 150.000-ΣΥΜΒΑΣΗ 3683/ 4.12.81

ΗΣ & ΑΦΟΙ Ε.Ε.
ΥΣΟΥ & ΣΙΑ Ε.Ε.

